

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

**Přínos Ladislava Daniela
školní hudební výchově**

The Contribution of Ladislav Daniel for school music
education

Tereza Knapová

Katedra hudební výchovy
Vedoucí práce doc. PaedDr. Hana Váňová, CSc.
Oponent diplomové práce doc. PaedDr. Miloš Kodejška, CSc.
Studijní program Pedagogika
Studijní obor Učitelství pro I. stupeň ZŠ

Praha 2015

Anotace

Diplomová práce se zabývá osobností a přínosem profesora L. Daniela školní hudební výchově. V úvodu práce je rozebrán Danielův život a aktivity, kterým se jako profesionál ve svém oboru po celý život věnoval.

Výzkumná část této práce přináší informace o provedeném šetření. V diplomové práci jsou obsaženy poznatky, které byly získány na základě kvalitativního výzkumu. Cílem tohoto výzkumu bylo zjistit povědomí hudební veřejnosti o Danielově díle a dále o aplikaci jeho metod v praxi. Pro kvalitativní výzkum byli zvoleni začínající pedagogové a dále učitelé z praxe v oboru hudebním či absolventi oboru učitelství pro první stupeň základních škol s rozšířenou specializací hudební výchovy.

Výsledky tohoto výzkumu mohou být inspirací k dalším úvahám o aplikaci Danielova díla v praxi.

Klíčová slova

Ladislav Daniel, pedagogika, hudební výchova, základní školy s RVHV.

Annotation

The thesis deals with personality and contribution of professor L. Daniel for school music education. In the introduction is analyzed Daniel's life and activities, which as a professional in his discipline devoted after all his life.

The research part of this thesis provides information on the investigation. The thesis contains findings that were obtained on the basis of qualitative research. The aim of this research was to determine the musical public awareness about Daniel's work and the application of his methods in practice. For qualitative research were elected beginning teachers and teachers from practice in the field of music or graduates of teacher training for primary schools with extended specializing in music education.

The results of this research can be an inspiration for further reflection on the application of Daniel's work in practice.

Keywords

Ladislav Daniel, pedagogy, music education, elementary school with EEME (expanded education of music education).

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem *Přínos Ladislava Daniela školní hudební výchově* napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

V Praze, dne 20. června 2015

.....

Tereza Knapová

Poděkování

Děkuji vedoucí diplomové práce paní doc. PaedDr. Haně Váňové, CSc. za odborné vedení diplomové práce. Za podporu, vstřícnost a cenné rady, které mi poskytla nejen při zpracování této diplomové práce, ale v průběhu celého mého studia na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy.

Velký dík patří také celé mé rodině za jejich podporu, lásku a motivaci v průběhu studia.

Obsah

Úvod	8
1 Emeritní prof. PhDr. Ladislav Daniel, CSc., dr. h. c.	10
1.1 Ladislav Daniel, osobnost hudebního světa.....	10
1.2 Danielovo hudební dětství	11
1.3 Studium, obliba jazyků a muzicírování	12
1.4 Pedagogická činnost a Danielovy další hudební aktivity	13
1.5 Ladislav Daniel a zkušenosti s Dánskem.....	16
1.6 Danielův publikační přínos	20
2 Vybrané kapitoly z Metodiky hudební výchovy	23
2.1 Čtyři požadavky pro hudební výchovu aneb „Jaká by měla být HV na ZŠ“?	23
2.2 Základní terminologie z hudební psychologie	23
2.3 Práce s nezpěváky	29
2.3.1 Lze naučit všechny děti zpívat?	29
2.3.2 Vlastní práce s nezpěváky	32
2.4 Složky hudební výchovy	33
2.4.1 Hlasový výcvik na ZŠ	33
2.4.2 Rytmičtý výcvik	39
2.4.3 Intonační a sluchový výcvik	41
2.4.4 Hudební nauka	43
2.4.5 Instrumentální složka hudební výchovy	46
2.4.6 Improvizace	47
2.4.7 Poslech hudby	48
3 Ladislav Daniel jako tvůrce hudebně-didaktických pomůcek.....	51
4 Základní školy s rozšířeným vyučováním hudební výchovy v České republice.....	55
5 Rozbor učebnic a metodik profesora Daniela	61
6 Výzkumná část	67
6.1 Předmět a cíle výzkumu.....	67
6.2 Charakteristika výběrového souboru	67
6.3 Metody a techniky	68
6.4 Výzkumné otázky a hypotézy	68
6.4.1 Výzkumné otázky	68

6.4.2 Hypotézy.....	69
6.5 Interpretace výsledků výzkumu	69
6.6 Verifikace hypotéz	90
Závěr	92
Seznam literatury	94
Elektronické zdroje.....	97
Seznam obrázků.....	98
Seznam tabulek.....	99
Seznam grafů	100
Přílohy	101

Úvod

Věřím, že nejdůležitějším místem, kde mohou děti hudebně tvořit a rozvíjet se, je rodina. Od malička jsem k hudbě byla vedena. Nezačínala jsem jako mnohé děti hrát na flétnu, ale hned na klavír, který jsem si již jako šestiletá prosadila.

Po celý život jsem snila o pedagogické práci s dětmi. Nyní si tento sen plním. Nejen studiem na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy, ale též svou prací v ZŠ Jesenice, kde prvním rokem pracuji jako učitel prvního stupně.

Vzhledem k mé začínající pedagogické praxi jsem zprvu vnímala, že hudební výchova je pro některé děti cosi neoblíbeného, až strašlivého. Děti měly ze zpěvu strach, obavy a v hodinách mnohdy přetrvávala nechuť z jakéhokoliv hudebního tvoření. Tyto negace mě při prvních hodinách velmi zarazily. Sama jsem tyto pocity nikdy neměla, jelikož hudbou žiji od dětství. Účastním se mnoha hudebních kurzů, abych načerpala potřebné zkušenosti. Vnímám tedy, jak moc je důležité, abych se jako pedagog dále hudebně vzdělávala, a mohla tak hodiny hudební výchovy vést tím správným směrem. Snažím se, aby byly hodiny hudební výchovy živé a akční, ale také metodicky dobře zvládnuté. Kladu velký důraz na individuální rozvoj všech dětí, tvořivost a dále na rozvoj všech hudebních dovedností, jako např. vokální, instrumentální, poslechové a hudebně pohybové. Již nyní ve své třetí třídě mohu říct, že největším „trestem pro třídní zlobily“ je neúčast na hudebním dění ve třídě.

K dispozici mám se svou třídou však pouze jednu hodinu hudební výchovy týdně. Nebojím se však hudební výuku kombinovat spolu s dalšími hodinami. V matematice řešíme takty, vytleskáváme rytmy a hudební výchova se nám objevuje též ve slovních úlohách. V českém jazyce jsme se naučili zpívat vyjmenovaná slova a nebojíme se ani hry na operku, kterou jsem si ostatně vyzkoušela i v dalších několika třídách druhého stupně, kde pravidelně supluji hodiny HV. Od teď již vím, že ani osmá třída se na hudební výchovu netváří s odporem a strachem, ba naopak. Těší mě, když se na další suplování ptají a jednoduše z hodin mají radost.

Nejdůležitější je pro mě moment, když děti ze třídy odcházejí a zpívají si to, co jsme se naučili v hodinách. Každou přestávku se u nás ve třídě tančí, zpívá a hraje na nástroje, které jsme si vyrobili, či je děti do třídy nosí.

Pro svou diplomovou práci jsem si zvolila téma „Přínos Ladislava Daniela školní hudební výchově“. Pan profesor na mě naživo působil jako velmi zajímavá, aktivní a vitální (v tu dobu stár 89 let) postava hudebního světa. Velkým impulsem byla určitě jeho přednáška, které jsem se v rámci studia na PedF UK zúčastnila v Brandýse nad Labem. Z jeho výrazu v tváři a očích jsem vnímala každý moment, podnět, který nám jako studentkám dával k dispozici. Ať už velkou radost z hudby, znalost sedmi světových jazyků, do kterých pronikl jako samouk, či učení správného zpěvu české hymny. Dále jsem ho kontaktovala, ale na rozhovor s ním již bohužel nedošlo. Em. prof. PhDr. Ladislav Daniel, CSc., dr. h. c., dne 16. února letošního roku odešel v pozhnaném věku.

První dojmy spojené se jménem Daniel jsem zaznamenala již v dětství, jelikož můj bratr se učil hrát na flétnu podle Danielovy *Školy hry na sopránovou zobcovou flétnu*. Nikdy by mě však nenapadlo, že se s tímto jménem později setkám.

Teoretická část je věnována vybraným životopisným údajům, souvisejícím s hudebně pedagogickou dráhou Ladislava Daniela, rozboru jeho stěžejního díla, *Metodiky hudební výchovy*, a analýze Danielových učebnic hudební výchovy pro jednotlivé ročníky prvního stupně základní školy.

V praktické části se věnuji osobnosti Ladislava Daniela. V rámci rozhovorů, pro které jsem si vybírala kantory hudební výchovy ze základní, vysoké školy a ZUŠ, jsem se snažila získat informace o využitelnosti Danielova díla v pedagogické praxi, ochotu učitelů se dílu věnovat a osvojovat si také jeho metodické postupy.

1 Emeritní prof. PhDr. Ladislav Daniel, CSc., dr. h. c.

„Naše hudební výchova přichází o další z klíčových osobností, která se od 60. let minulého století významným způsobem podílela na utváření moderní podoby předmětu. Jeho školy hry na zobcové flétny, učebnice hudební výchovy, metodické materiály a v neposlední řadě jím navržené a vyrobené učební pomůcky zná většina pedagogů. Osobně si jej nejvíce cením za vytvoření projektu škol s rozšířenou výukou hudební výchovy, který uvedl v život na konci 60. let minulého století.

Ladislav Daniel s úporností sobě vlastní až do sklonku svého života bojoval za zkvalitnění školní hudební výchovy i zvýšení úrovně přípravy učitelů na pedagogických fakultách.“¹

Takto se k odchodu profesora Daniela vyjádřil Jan Prchal, předseda Společnosti pro hudební výchovu ČR.

1.1 Ladislav Daniel, osobnost hudebního světa

V hudební veřejnosti snad není člověka, který by se se jménem Ladislav Daniel nesešel. Profesor Ladislav Daniel, který se po celý svůj dlouhý život snažil bojovat za lepší hudební výchovu, neztrácel naději a obohacoval hudební svět o svá hudebně-vzdělávací a výchovná díla, zemřel letošního 16. února. Již v roce 1958 byl uveřejněn *Zpěv podle not*, Danielův první počín. Od té doby vytvářel spoustu podnětných publikací. Pro pedagogickou praxi považujeme za velmi praktickou *Metodiku hudební výchovy*², kterou rozebereme v dalších kapitolách. Tzv. „Danielova metoda“ se stala veřejnosti zcela známou, jak v řadách odborníků, tak laiků. Blanka Gazdová ve své kapitole o L. Danielovi uvádí, že profesionální pedagogickou činnost Daniela ovlivnilo z velké části jeho dětství.

¹ 2015. Odešel Ladislav Daniel. [Online] Opera Plus, 24. 02 2015. [Citace: 23. 02 2015.] <<http://operaplus.cz/odesel-ladislav-daniel/>>.

² DANIEL, Ladislav. *Metodika hudební výchovy*. Vyd. 3., dopl. Ostrava: Montanex, 2010, 95 s. ISBN 978-80-7225-329-6.

1.2 Danielovo hudební dětství

Malý Ladislav se narodil jako první ze tří synů 29. května v Sendražicích manželům Danielovým. Matka byla v domácnosti a věnovala se hlavně výchově dvou mladších sourozenců. Otec pracoval u železničních drah.

„Podstatným rysem, jenž zasáhl do utváření Danielovy osobnosti, bylo to, že se narodil jako dítě muzikálních rodičů a že hudební a pedagogická tradice měla zvláště z matčiny strany, v rodu Slezákových, silné kořeny.“³

Josef Slezák, Danielův dědeček, dal všem dětem praktické hudební vzdělání, především dovednosti ve hře na hudební nástroje. Nejblíže měl k Ladislavu Danielovi jeho strýc, Bohumil Slezák. Sám byl velkým muzikantem, hudebním pedagogem a nadšeným trumpetistou s bohatou hudební kariérou. *„Stal se jeho prvním vážným učitelem ve hře na trubku a rovněž se můžeme domnívat, že neobyčejné učitelské nadání, jež bezesporu Daniel má, zdědil po svém strýci.“⁴*

V Danielově životě sehrála hudba zásadní roli, oba rodiče muzicírovali a Daniel navštěvoval již jako dítě soukromé hodiny u místního muzikanta M. Drahoty, který byl nástrojařem a hrával na křídlovku v Kmochově kapele. Již nyní získal zkušenosti se samotnou výrobou nástrojů, kterou později po celý život zužitkoval. Ladislav Daniel žil aktivním hudebním životem a Kmochova dechová kapela předznamenala impuls pro rozvoj dalších schopností.

³ GAZDOVÁ, B. Ladislav Daniel pokračovatel české kantorské tradice. In *K problematice současných hudebně výchovných metod a koncepcí: materiály z muzikologické konference k 75. narozeninám prof. dr. L. Daniela, CSc., konané ve dnech 29. a 30. května 1997 v Muzeu umění Olomouc*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998, s. 17.

⁴ Tamtéž, str. 17.

Po nějaké době se rodina Danielových přestěhovala do Kolína, ovšem i zde pokračovalo hudební tvoření. Daniel už jako mladý hoch měl kolem sebe okolí, které hudbou žilo, a již od školního věku se na muzicírování podílel. V roce 1933 byl zapsán na reálné gymnázium a i zde byl velice aktivní. Založil si se svými přáteli studentský jazzový soubor, kde sám hrával na kontrabas či trumpetu. Jeho hudební život také ovlivnil bratr Josef Daniel. Sám byl aktivním muzikantem, hornistou a dirigentem. Danielův bratr absolvoval pražskou konzervatoř v letech 1942–1948 na lesní roh u Em. Kauckého a AMU obor dirigování u M. Doležala, Al. Klímy a V. Smetáčka.

1.3 Studium, obliba jazyků a muzicírování

Nejen hudba se stala Danielovou vášní, velkou oblíbenost získaly i jazyky. Ladislav Daniel byl velkým znalcem a nadšencem pro jazyky, které ve světě plně uplatňoval. Po celý život svou znalost angličtiny, němčiny, ruštiny, francouzštiny, ale též holandštiny a dánštiny užíval na mezinárodních kongresech pro hudební výchovu.

Maturitu Daniel složil v roce 1941, ale kvůli válečné perzekuci nemohl dále své hudební nadání rozvíjet na vysoké škole. Za války tedy krátce pracoval v pojišťovně. Ovšem jen do doby, než se úspěšně zhostil konkurzu, a byl tak povolán do německého Hamburku do kapely na post trumpetisty. Za vedením kapely stál pražský Němec Teddy Petscher, který dal dohromady taneční orchestr. I v nelehké době se všichni členové české, francouzské i holandské národnosti scházeli a muzicírovali. Po smrti kapelníka však hudební angažmá pro Daniela skončilo. Vrátil se tak domů do Čech a spolu s bratrem do konce války hrával v lázních Chudoba. Po osvobození získal místo trumpetisty v orchestru Gustava Broma v Brně, později v Praze. Po odchodu kapelníka Daniel znovu mění angažmá a začíná hrát v kapele J. Maliny na trombon.

Po skončení války počal L. Daniel studovat FF UK, kde započal studia obor Anglistika – Hudební výchova na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Během studia neměl žádné problémy, i díky zkušenostem, které získal během války hraním v kapelách. Ve své disertační práci na téma *Tonální metoda písňová* využíval své zkušenosti s intonací. A právě intonaci, instrumentaci či harmonii vyučoval M. Doležil, od něhož čerpal inspiraci a učil se.

„Daniel patří spolu s M. K. Černým, S. Havelkou, M. Krysovou a L. Sádeckým mezi první absolventy oboru hudební výchovy pro střední školy v naší osvobozené zemi.“⁵

Před zakončením studií taktéž na Filozofické fakultě, ale tentokrát na Univerzitě Palackého se v Olomouci oženil a natrvalo usadil.

1.4 Pedagogická činnost a Danielovy další hudební aktivity

Danielova učitelská praxe tak odstartovala v letech 1949/1950, zprvu výukou angličtiny na obchodní škole v Přerově, později na Pedagogickém gymnáziu přejmenovaném na Pedagogickou školu v Olomouci.

Od roku 1959 se Daniel zabýval intonační metodou a její úspěšností, zjistil, že studenti se dokážou intonaci spolehlivě naučit v případě, že budou mít bezpečně vybudované tonální cítění. Vytvořil tak tedy tonální metodu písňovou. Po obhájení své disertační práce získal vědeckou hodnost kandidáta historických věd. Dále během studia a práce na fakultě získal několik titulů. Po sedmi letech se stal doktorem filozofie a o dva roky později docentem.

V Olomouci byl otevřen Pedagogický institut, kde se Daniel stal vedoucím katedry výchov. V roce 1960 se osamostatnila katedra hudební výchovy a zde Daniel dvanáct let s nadšením pro intonaci, instrumentaci a metodiku působil jako vedoucí.

*„Katedra hudební výchovy vedená Ladislavem Danielem v první fázi svého vývoje zaznamenala především nárůst četných praktických hudebních činností, kterých se účastnili vedle studentů všichni členové katedry. **Daniel zhodnotil toto období jako nejkrásnější léta své učitelské praxe.**“⁶*

⁵ GAZDOVÁ, B. Ladislav Daniel pokračovatel české kantorské tradice. In *K problematice současných hudebně výchovných metod a koncepcí: materiály z muzikologické konference k 75. narozeninám prof. dr. L. Daniela, CSc., konané ve dnech 29. a 30. května 1997 v Muzeu umění Olomouc*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998, s. 18.

⁶ GAZDOVÁ, B. Ladislav Daniel pokračovatel české kantorské tradice. In *K problematice současných hudebně výchovných metod a koncepcí: materiály z muzikologické konference k 75. narozeninám prof. dr. L. Daniela, CSc., konané ve dnech 29. a 30. května 1997 v Muzeu umění Olomouc*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998, s. 19.

Na katedře hudební výchovy se naplno muzicírovalo, vznikl učitelský symfonický orchestr, velký pěvecký sbor, cimbálová muzika, velký dechový a taneční orchestr a také smyčcové kvarteto, kde hrál Daniel na violoncello.

„I když v šedesátých letech propagoval Ladislav Daniel především uměleckou a reprezentativní úlohu katedry, konaly se i semináře a symposia o hudební výchově, kterých se účastnily delegace zahraničních kateder hudební výchovy z Dánska, Maďarska aj. Katedra měla družbu s hudební katedrou Pedagogického institutu v Halle vedenou prof. dr. Otto Goldhammerem.“⁷

Znovu do Danielova života zasáhla politická situace, v době normalizace mu byl odejmut post vedení katedry. Avšak nadále se umělecké činnosti věnoval. Opět stál u zrodu komorního souboru barokní hudby *Concentus musicus*. I zde využil své velké znalosti a tvůrčí povahu, sám si sestrojil violu da gamba, na kterou v souboru společně s flétnou hrál.

Sám hrával též na violoncello, zobcovou flétnu a také na historické nástroje, které si amatérsky vyráběl. Učil se však u mistrů nástrojařů v Německu, ale často navštěvoval nástrojařskou oblast v okolí Lubů u Chebu. Mezi instrumenty, které vytvořil, uvádíme staré dechové nástroje: cinky, serpenty, cornamuzy. Další strunné: loutny, cimbály, dudy, violu da gamba atd. Získal několik ocenění, Zlatou desku Pantonu za rozšíření zobcové flétny u nás a také Cenu Společnosti pro hudební výchovu v ČR. Během své činnosti pořádal i výchovné koncerty pro základní školy. Dále se plně věnoval metodické činnosti, a tak v letech 1966/67 založil experimentální základní školu s rozšířenou výukou hudební výchovy. „Pokusným místem“ byla v Olomouci ZŠ na tř. Svornosti, po dlouhá léta se o školu staral. Dal dohromady osnovy, vyškolil a metodicky připravil kantory a začal také s výrobou metodických pomůcek pro zpestření hodin.

Gazdová uvedla, že se po dvaceti letech experimentu Danielovi splnil životní sen. V roce 1987 rozhodlo Ministerstvo školství o zavedení tzv. olomouckého modelu. A to do celé České republiky, hlavně na místa, kde pro to budou vhodné podmínky.

⁷ Tamtéž, str. 19.

Ladislav Daniel byl velmi důsledný člověk, v šedesátých letech minulého století na ZŠ s rozšířenou výukou hudební výchovy zjišťoval situaci ohledně problematiky nástrojové výuky. Vzhledem k tomu, že Daniel zdůraznil, jak je velmi důležité, aby učitelé a děti měli dobré vedení pro získání hudebních dovedností, vznikly tak školy pro nejrůznější hudební nástroje. Ve vzniklém olomouckém experimentu se postaral o to, aby byl kladen větší důraz též na improvizaci a instrumentální činnosti. Také při těchto činnostech zúročil svou znalost nástrojů a manuální schopnost při jejich tvorbě, kterou celé roky trénoval a piloval.

„Spojení výroby, metodiky a širokého hudebního rozhledu přivedlo Daniela v roce 1962 do redakční rady časopisu Hudební nástroje. Spolu s redakcí připravoval v roce 1968 dvě celostátní konference o dětských hudebních nástrojích v Olomouci. Rovněž své odborné články a statě týkající se především didaktiky hudební výchovy uveřejňoval ve sbornících Hudební věda a výchova, v časopise Komenský a Hudební výchova, kde byl od roku 1953 členem redakční rady.“⁸

U příležitosti hudební konference v Maďarsku v roce 1964 dostal od dánské delegace pozvání k výuce a ke školení své tonální metody. Na konzervatoři v Alborgu mu kodaňské nakladatelství Wilhelm Hansen nabídlo možnost vytvořit publikace pro tamní školy a sestavil tak první programovanou učebnici o intervalech Intervall-Lehre.

Ladislav Daniel se v Salcburku u profesora W. Kellera zúčastnil hudebních kurzů Orffovy výuky přímo v Orffově institutu. Po léta se scházel se známými postavami hudebního dění, v tu dobu stipendisti P. Eben, I. Hurník, L. Kůrková a Pavel Jurkovič. Společně se snažili o zavádění díla Orffova Schulwerku také u nás ve školách.

L. Daniel jakožto dobrý diagnostik, metodik a didaktik vždy přesně konkrétně reagoval na poměry ve školách a též na to, co je v hudebně-výchovné praxi zapotřebí. Veškerou svou činností tak významně přispěl k ujasnění mnoha metodických problémů.

⁸ GAZDOVÁ, B. Ladislav Daniel pokračovatel české kantorské tradice. In *K problematice současných hudebně výchovných metod a koncepcí: materiály z muzikologické konference k 75. narozeninám prof. dr. L. Daniela, CSc., konané ve dnech 29. a 30. května 1997 v Muzeu umění Olomouc*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998, s. 20.

1.5 Ladislav Daniel a zkušenosti s Dánskem

Børge Mikkelsen ve svém příspěvku vzpomíná na profesora Daniela a na to, jak byl poctěn, když byl pozván na konferenci v Olomouci. Poprvé se s Danielem setkal v šedesátých letech minulého století právě v Dánsku. Mikkelsen se rozpomenul: „*Jedna z našich společných známých, pokroková zpěvačka Jolanda Rodio, mi sdělila: Setkáš se se zajímavou osobností, jmenuje se Ladislav Daniel a má pro tebe něco zajímavého z oboru hudební výchovy. Je to něco, co jsi nikdy neslyšel.*“⁹

Intonace zaznamenala velký pokrok a byla tak velmi inspirativní pro dánskou hudební výchovu. Tak, jak je oblíbený opěrný systém písní u nás, i v Dánsku Mikkelsen společně s Danielem vybírali vhodné písně k vybavení si správného stupně tóniny. „*Dříve jsme mysleli takto: O kolik tónů mám skočit? A nyní to bylo: Na který stupeň mám skočit.*“¹⁰

Mikkelsen vzpomíná na to, jak bylo náročné najít melodie pro tento účel. Problém nenastal u 1., 3., 5. a 8. stupně, u 6. stupně byla nalezena píseň *En lille nisse rejste*. Čtvrtému stupni byla přiřazena stará lidová píseň *Agnete hun stander pa hójenloft bro*. Ke druhému stupni nebylo možné skladbičku najít, a tak zvolili píseň ze zahraničí *Oh, my poor Nelly grey*. Stejně problémy byly u 7. stupně, který nahradila nikoliv dánská, nýbrž irská píseň *Londonderry Air*. Po přiřazení písní k jednotlivým stupňům byla práce hotová, a tak mohla vyjít v dánštině Danielova první kniha. Mezitím se staly v Čechách věci, které ztížily komunikaci a spojení kontaktů s Danielem. Tím pádem již zbyly pouze nepřímé styky.

⁹ MIKKELSEN, B. Ladislav Daniel a Dánsko. In *K problematice současných hudebně výchovných metod a koncepcí: materiály z muzikologické konference k 75. narozeninám prof. dr. L. Daniela, CSc., konané ve dnech 29. a 30. května 1997 v Muzeu umění Olomouc*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998, s. 31.

¹⁰ Tamtéž, str. 31.

Jak bylo již zdůrazněno, Daniel jakožto geniální znalec jazyka neměl problém učením se jazyku ani v případě dánštiny. Z Dánska mu byly zasílány týdeníky a publikace v dánštině. Mikkelsen dále ve svém textu vypráví o Dánsku samotném a polemizuje o tom, co drží lid, národ pospolu. Mezi důležité prvky řadí samozřejmě umění, literaturu, ale také hudbu. Předkládá velikány Dánska a zdůrazňuje, jak moc je důležitá soudržnost, která vzniká i díky hudbě. „*V instituci, jejíž jsem ředitelem-rektorem, používáme Zpěvník pro školy pro dospělé, a to i když se nás mnoho shromáždí, i když má třída vyučování.*“¹¹

Informace k samotnému dánskému školství:

Školy pro děti

Název Školy pro děti jsou obměnou našich základních škol. Povinná hudební výchova je v Dánsku od první do šesté třídy. V sedmé třídě je možnost volby hudební výchovy jako volitelného předmětu. Prvky hudby se snaží učitelé vkládat i do ostatních předmětů. Tak jako u nás, i v Dánsku existují aktivity, které nezařazujeme do povinné výuky. Děti mohou navštěvovat různé soubory či sbory.

Hudební výchova ve škole

Za hlavní cíl je považováno rozvinout schopnosti u dětí tak, aby dokázaly hudbu prožívat, vyjadřovat se pomocí ní a snažit se získat na hudbě celoživotní účast. Dále pracovat se soustředěností, zdokonalováním dovedností a chápat sebe sama jako součást společnosti. Avšak je důležitá nejen hudba dánská místní, nýbrž také cizí.

Obsah

Náplní hudební výchovy je široké spektrum skladeb. Samozřejmostí je též hra na nástroje. Stejně tak v České republice, i v Dánsku jsou využívány rytmické i melodické nástroje, dále zobcové flétny, kytary, klavíry, keyboardy a ukulele. Čas je věnován také improvizaci, hudební gramotnosti, hudební nauce, skladbě i nauce o akordech.

¹¹ MIKKELSEN, B. Ladislav Daniel a Dánsko. In *K problematice současných hudebně výchovných metod a koncepcí: materiály z muzikologické konference k 75. narozeninám prof. dr. L. Daniela, CSc., konané ve dnech 29. a 30. května 1997 v Muzeu umění Olomouc*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998, s. 32.

Volitelný předmět

Jak již bylo řečeno, po šesté třídě si děti vybírají z volitelných předmětů, do kterých jsou zařazeny soubory, sbory, improvizace a skladba, ale také hudební nauka. Dále aktivity v terénu, jako například hudební tábory, exkurze k prožívání a poslechu hudby, muzikály apod.

Vzdělání kantorů

Vzdělání učitelů je dvoustupňové tedy 2+2 roky (4+4 semestry).

Obsah studia je vybaven pedagogikou, psychologíí i didaktikou a to po celé čtyři roky studia.

„První část (2 roky) širší cíle pro všechny předměty. Učitel je „generalista“, musí se vyznat v mnohých věcech. Prakticky, co se hudby týče, musí mít dva z těchto předmětů: sport, výtvarný obor, hudba.“¹²

Za předpokladu, že si studenti zvolí v první části studia hudbu, absolvují tak 125 hodin. Opět je kladen důraz na použití hudby v různých souvislostech, jako např.: Hudba ve spojení s dějepisem, zeměpisem, dánštinou apod. Je velmi důležité, aby se u studentů rozvíjely také nástrojové a vokální dovednosti. *„Musí si vybudovat repertoár zpěvů a žalmů, hudebních her a lidových tanců, získat zkušenosti ve vícehlasém zpěvu. Cvičení v poslechu hudby.“¹³*

V průběhu základního vzdělání se studenti zúčastní projektu ve spolupráci s výtvarnou či hudební výchovou. Zkouška se skládá právě z projektu či důkladného popisu průběhu výuky žáků. Je možné spolupracovat v týmu maximálně 3 dalších studentů. Projekt se nakonec předvádí i s žáky přímo u zkoušky. Nezapomíná se ani na předvedení všech dovedností.

¹² MIKKELSEN, B. Ladislav Daniel a Dánsko. In *K problematice současných hudebně výchovných metod a koncepcí: materiály z muzikologické konference k 75. narozeninám prof. dr. L. Daniela, CSc., konané ve dnech 29. a 30. května 1997 v Muzeu umění Olomouc*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998, s. 32.

¹³ Tamtéž, str. 33.

Ve druhém dílu zkoušky si studenti volí ze dvou předmětů. V základním oboru absolvují 400 hodin jako pokračování 125 úvodních hodin v prvním díle studia. Cílem studentů je to, aby získali kompetence pro výuku. Obsahem studia je individuální hlasový výcvik i výuka nástrojů včetně obligátního klavíru. Spadají sem také dějiny hudby, teorie hudby, hudební nauka, rozbor skladby apod.

Zkouška se skládá ze seznamu odevzdaných zpěvů a žalmů a stejně tak jako u nás si zkoušející vybírají, co dotyční studenti zazpívají. Dále je na programu sólový zpěv a hra na nástroj dle své volby. Úkoly z intonace. Studenti přichází s přípravami sedmi výukových lekcí, jednu předvádí před zkoušejícími. Úkol z harmonie je na daný příklad, který studenti vypracují během čtyřhodinové písemné zkoušky. Během studia je doporučeno dobrovolně navštěvovat sbory či soubory.

I Dánsko zajišťuje další možná vzdělávání učitelů. Semináře, kurzy či školení jsou pořádány v Dánské škole učitelů. Po tříletém nástavbovém vzdělání obdrží studenti titul Cand. Paed.

Na závěr svého příspěvku do sborníku *K problematice současných hudebně výchovných metod a koncepcí Mikkelsen* dodává: „Mým přáním je, aby pedagogové všech zemí měli možnost spolupracovat. Tak poznáme své vyučující systémy a budeme se moci jeden od druhého učit pro obecnou radost z hudby, nejsrozumitelnější ze všech řečí. Rád předávám Ladislavu Danielovi Dánskou knihu chorálů s melodiemi, které se používají v dánském kostele, a Dánský zpěvník pro školy pro dospělé ještě s přáním: Najdi nejlepší české básníky a skladatele a vydejte český lidový zpěvník.“¹⁴

¹⁴ MIKKELSEN, B. Ladislav Daniel a Dánsko. In *K problematice současných hudebně výchovných metod a koncepcí: materiály z muzikologické konference k 75. narozeninám prof. dr. L. Daniela, CSc., konané ve dnech 29. a 30. května 1997 v Muzeu umění Olomouc*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998, s. 33.

1.6 Danielův publikační přínos

Mezi Danielovými nejnámějšími díly uvádíme: *Zpěv podle not, Zazpívejme si z not, Intonační cvičení I., II., Intonace a sluchová výchova I., II.* – v těchto publikacích důkladně rozpracoval svou tonální metodu písňovou. Vzhledem k tomu, že se vždy snažil kantorům ulehčit práci metodickou, zpracoval tak několik metodických příruček. Dále svou práci zaměřil i na stránku instrumentální, vznikla tak díla: *Škola hry na sopránovou zobcovou flétnu I., II.* a *Škola hry na altovou zobcovou flétnu.*¹⁵ Za tuto publikaci Daniel získal Zlatou desku n. p. Panton v roce 1973.

„Danielovo metodické dílo dostalo syntetizující podobu nejprve ve skriptu *Sylaby přednášek z metodiky hudební výchovy a o tři roky později v roce 1984 vyšlo v celkovém nákladu 2900 výtisků skriptum Pedagogické fakulty v Olomouci pod názvem Kapitoly z metodiky hudební výchovy. V roce 1986 byly natočeny k této metodice videozáznamy v AVC Filozofické fakulty v Olomouci jako metodický materiál pro učitele hudební výchovy na základní škole.*“¹⁶

V metodice byly shrnuty čtyři základní požadavky, které jsme blíže rozebrali v *Metodice hudební výchovy.*¹⁷

Daniel se ve své celoživotní práci věnoval vypracování osnov, plánů učiva, metodických příruček pro učitele prvního stupně a učebnic. Na základní škole s rozšířenou výukou hudební výchovy si ověřoval účinnost všech svých metodických postupů. Také se ale snažil své metody aplikovat do škol, které měly k dispozici pouze jednu hodinu hudební výchovy týdně. Znamé jsou též jeho učební pomůcky, např. intonační tabule, rytmické kostky a kostečky, rytmické tabule a stavebnice.

¹⁵ DANIEL, Ladislav. *Flauto dolce: škola hry na altovou zobcovou flétnu*. 1. vyd. Praha: Panton, 1974, 47 s.

¹⁶ GAZDOVÁ, B. Ladislav Daniel pokračovatel české kantorské tradice. In *K problematice současných hudebně výchovných metod a koncepcí: materiály z muzikologické konference k 75. narozeninám prof. dr. L. Daniela, CSc., konané ve dnech 29. a 30. května 1997 v Muzeu umění Olomouc*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998, s. 20.

¹⁷ DANIEL, Ladislav. *Metodika hudební výchovy*. Vyd. 3., dopl. Ostrava: Montanex, 2010, 95 s. ISBN 978-80-7225-329-6.

Mnoho učitelů ve své praxi využívá další z velmi důležitých pomůcek pro hudební výchovu, a to učebnice a metodické pomůcky pro první stupeň základních škol. Všechny tyto publikace jsou kvalitně a didakticky propracovány. Často reagoval na nedostatky, které v hudební výchově vnímal, a snažil se tak zamezit jejich výskytu. Ve své *Metodice hudební výchovy* reaguje progresivně a počítá tak s rámcově vzdělávacím programem, stanovil pevný řád v hudebním vyučování. Jednotlivé složky jsou: hlasový výcvik, rytmický výcvik, intonační a sluchový výcvik, improvizace atd. U každé z těchto složek jsou vytvořeny pracovní postupy.

Jeho činnost ovlivnila hudební pedagogiku nejen u nás, ale také v cizině.

Sama Gazdová ve svém příspěvku píše:

„Četnost a různorodost Danielových pedagogických aktivit jistě nepřekvapuje ty z nás, kteří měli možnost poznat zblízka jeho temperamentní povahu a nezdolnou vitalitu, tak typickou pro jeho osobnost. Neustále a bez oddechu připravoval pro učitele metodické materiály, aby usnadnil jejich práci a zlepšil podmínky pro výuku hudební výchovy s cílem, aby více a více dětí pronikalo do tajů hudby. Díky neobyčejné sugestivnosti svého projevu dokázal upoutat pozornost posluchačů a nadchnout je pro své myšlenky. Generací učitelů hudební výchovy, mezi nimiž jsou mnozí jeho žáci, je vnímán jako energický a vášnivý bojovník za zlepšení hudební výchovy a jejího rozšíření do všech tříd a stupňů školského systému.“¹⁸

Další velmi známá Danielova díla jsou:

Škola hry na sopránovou zobcovou flétnu, I–III, (Panton, Praha 1950)

Učebnice hudební výchovy pro pedagogické školy, I–IV (SPN, Praha 1952–54)

Škola hry na altovou zobcovou flétnu (Panton, Praha 1958)

Základy techniky pro sopránovou zobcovou flétnu, I–III (Panton, Praha 1959)

Základy techniky pro altovou zobcovou flétnu (Panton, Praha 1960)

Intonační cvičení I., II (Panto, Praha 1965)

¹⁸ GAZDOVÁ, B. Ladislav Daniel pokračovatel české kantorské tradice. In *K problematice současných hudebně výchovných metod a koncepcí: materiály z muzikologické konference k 75. narozeninám prof. dr. L. Daniela, CSc., konané ve dnech 29. a 30. května 1997 v Muzeu umění Olomouc*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998, s. 21.

Intervall-Lehre (Frankfurt am Main, 1968)

Kapitoly z metodiky hudební výchovy, skriptum (Pedagogická fakulta Olomouc 1984)

Metodika hudební výchovy, know how učitele hudební výchovy (Montanex, Ostrava 19921–20023)

Kukačka, hudební výchova pro 1. ročník základní školy (Panton, 1994)

Metodická příručka k učebnici hudební výchovy Kukačka pro učitele 1. ročníku základní školy (Panton, 1994)

Pěnička, hudební výchova pro 2. ročník základní školy (Panton, 1995)

Metodická příručka k učebnici hudební výchovy Pěnička pro učitele 2. ročníku základní školy (Panton, 1995)

Skřivánek, hudební výchova pro 3. ročník základní školy (Panton 1996)

Metodická příručka k učebnici hudební výchovy Skřivánek pro učitele 3. ročníku základní školy (Panton 1996)

Sedmikrásek, hudební výchova pro 4. ročník základní školy (Panton International 2000)

Metodická příručka k učebnici hudební výchovy Sedmihlásek pro učitele 4. ročníku základní školy (Panton International 2000)

Slavík, hudební výchova pro 5. ročník základní školy (Panton International 2000)

Metodická příručka k učebnici hudební výchovy Slavík pro učitele 5. ročníku základní školy (Panton International 2000)

2 Vybrané kapitoly z Metodiky hudební výchovy

2.1 Čtyři požadavky pro hudební výchovu aneb „Jaká by měla být HV na ZŠ“?

Každý kantor by měl mít dobrý metodický základ do své praxe. Profesor Daniel celý svůj život zasvětil hudební výchově a hudbě samotné. Pro učitele vytvořil metodickou příručku, která je členěna do mnoha kapitol – částí, které jsou nepostradatelné v hudební výchově. Metodika obsahuje vše, co se u nás, ale i ve světě osvědčilo, tak aby byly děti v hodinách motivovány k efektivní práci.

- 1) *Naučit žáky krásně zpívat, aby jim zpěv přinášel silné estetické zážitky. Tomu slouží systematický hlasový výcvik na základě hlavového tónu.*
- 2) *Maximálně rozvinout hudební schopnosti žáků. To se děje výcvikem intonačním, rytmickým a improvizací.*
- 3) *Dát dětem radost ze zpěvu a hudby, aby se na hodiny HV těšily. K tomu slouží hra na hudební nástroje (Orffův instrumentář, zobcová flétna, keyboardy) a pohyb s hudbou.*
- 4) *Poslechem hudby vychovávat kulturního posluchače hudby všech forem, žánrů a období.¹⁹*

2.2 Základní terminologie z hudební psychologie

V každé kvalitní metodice či učebnici hudební výchovy by se mělo vycházet ze znalosti psychologických pojmů. Ani u profesora Daniela tomu není jinak. Mezi nejčastěji využívané pojmy v hudební psychologii patří hudebnost, vlohy, hudební sluch, hudební nadání apod. Jádrem hudebního rozvoje jsou hudební schopnosti. Prof. Daniel svůj postoj k hudebně-psychologickým pojmům vyjadřuje například takto: „*Člověk se rodí s určitými vlohami, na jejichž základě si pak hudebními činnostmi rozvíjí hudební schopnosti.*“²⁰

¹⁹ DANIEL, Ladislav. *Metodika hudební výchovy*. Vyd. 3., dopl. Ostrava: Montanex, 2010, 95 s. ISBN 978-80-7225-329-6., str. 3.

²⁰ DANIEL, Ladislav. *Metodika hudební výchovy*. Vyd. 3., dopl. Ostrava: Montanex, 2010, 95 s. ISBN 978-80-7225-329-6., str. 5.

Vlohy jsou fyziologické a psychologické zvláštnosti mozku, tvoří podmínku hudebního vývoje, ale neurčují obsah ani jeho průběh. Hudební vlohy jsou dvojího druhu: ovlivněny prostředím a dědičné – ty, které jsou realizovány zráním a dávají vznik některým vrozeným funkcím. „*Hudební vlohy umožňují formovat vztah člověka k hudbě a k hudebním činnostem. Mohou se proto probouzet a aktualizovat jen v kontaktu s hudbou, v hudební aktivitě.*“

„*Soubor velmi kvalitních a již v raném věku se projevujících vloh nazýváme hudebním nadáním.*“²¹

Další nedílnou součástí HV jsou **hudební činnosti**. Denně se člověk s hudbou setkává, a to například v podobě poslechu (recepce), hudebně se můžeme vyjadřovat, a to nejen ve školních lavicích (reprodukce), hudbu můžeme tvořit (produkce). Všechny tyto složky by do sebe měly zapadat a vzájemně se propojovat.

Důležitost hudby je viditelná již od raného věku dětí. Hudbu vnímají, slyší ji. Proto je potřeba poskytovat dostatek podnětů k tomu, aby děti získávaly povědomí o hudebním světě, měly možnost vnímat známé písně, osvojovat si hudební kulturu, ale též její zákonitosti.

Aktivní provozování hudby (reprodukce) má pro hudební schopnosti velký význam. Sluchová analýza a zpěv z not jsou velmi účinným způsobem pro rozvoj hudebních schopností. Sám prof. Daniel poukazuje na chyby učitelů, kteří se domnívají, že na intonaci a rytmus nezbyvá v hodinách hudební výchovy čas.

K další hudební činnosti patří tvorba (produkce).

Tu můžeme rozdělit na dva způsoby:

Improvizace, kdy hudební představy děti bezprostředně realizují zpěvem nebo hrou na nástroj a nejsou tříděny či zaznamenávány.

Kompozice, při které je důležité uchování podkladů zápisem včetně dodatečného racionálního zpracování.

²¹ SEDLÁK, F. a kol. *Nové cesty hudební výchovy na základní škole*. Praha : SPN, 1977., str. 28.

Jako poslední z výše zmíněných termínů hudební psychologie jsou uvedeny **hudební schopnosti**. Předpokladem vzniku hudebních schopností je vlohový základ. Jsou produktem vývoje, je zapotřebí vnějšího prostředí, nikdy tedy nejsou pouze vrozené. Schopnosti jsou utvářeny v konkrétních hudebních činnostech, jsou to samotné předpoklady pro hudební činnosti.

Hudební schopnosti jsou velmi důležité pro základ hudebního vývoje dítěte, souvisí tedy nejen s vlohami, ale také s věkem dítěte, závisí na čase, ale též na prostředí.

Nyní si rozebereme jednotlivé hudební schopnosti, které jsou třeba k hudebním činnostem:

Smysl pro rytmus – se u dětí rozvíjí jako první ze všech hudebních schopností. Z psychologie víme, že již jednoleté dítě reaguje na říkadla či rytmicky výrazný zpěv a projevuje se buď pohybem ruky, nebo celého těla v rytmu hudby. I Carl Orff využívá tohoto poznatku a v elementárním stádiu preferuje rytmus a pohyb, a poté se dostává k melodii a harmonii. Je tedy správné, že nové osnovy hudební výchovy zařazují pohyb s hudbou do hudebních činností. Co do kvality není smysl pro rytmus dán všem lidem stejně. Zatímco u ostatních schopností můžeme věřit v blahodárny vliv hudebních činností a úspěch v rozvoji, se smyslem pro rytmus je to horší.

Pod pojmem smysl pro rytmus objevíme čtyři jednodušší schopnosti:

- Smysl pro metrum.
- Smysl pro tempo.
- Smysl pro hudební formu.
- Smysl pro rytmus v užším slova smyslu.

„Smysl pro metrum nám umožňuje správně odměřovat délku dob a respektovat pravidelnost střídání přízvuchných a nepřívuchných dob, čili setrvat v daném taktu.“²²

²² DANIEL, Ladislav. *Metodika hudební výchovy*. Vyd. 3., dopl. Ostrava: Montanex, 2010, 95 s. ISBN 978-80-7225-329-6., str. 7.

Nejčastější chyby, které se objevují u nevyvinutého smyslu pro metrum, je krácení či prodlužování taktu o dobu nebo méně přesnou hodnotu, případně nepřesné odměřování jednotlivých dob. Častěji se to objevuje při hře na hudební nástroj. Je to důsledek vlohového základu a také nesprávného vedení žáka.

Dalším aspektem smyslu pro rytmus je **mysl pro tempo**. Projevuje se tím, že žák je schopen udržovat stále stejné tempo a dovede si naučené tempo zapamatovat a víceméně přesně reprodukovat.

Smysl pro hudební formu umožňuje chápat a vytvářet vyšší hudební útvary, než je takt, např. větu, periodu apod. Žáci se například učí k danému předvětí vytvořit vlastní závětí. Vlastní **mysl pro rytmus v užším slova smyslu** umožňuje na základě dob metra správně odměřovat správné rytmické hodnoty, které vznikají násobením a dělením dob.

Smysl pro výšku tónu, obecně zvaný hudební sluch. Dělíme jej na absolutní a relativní. **Absolutní sluch** je ještě úzce dělen do formy receptivní a reprodukční. Lidé, kteří si dokáží zapamatovat tóny určité výšky a poznávají je i v časovém rozmezí, mají receptivní formu absolutního sluchu. Ti, kteří si vybaví určitý tón a zazpívají jej, se řadí do formy reprodukční. Stává se, že se obě formy objevují naráz u jednoho jedince. Absolutní sluch je považován za velkou výhodu zejména u dirigentů, sbormistrů, ale též zpěváků apod. Mnoho osobností hudebního světa absolutní sluch nemá a nemění to nic na kvalitě jejich působení, naopak lidé, kteří absolutní sluch mají, se hudbou nemusí ani zabývat. Jako každá schopnost, tak i absolutní sluch je třeba vycvičit, není totiž vrozený. Podaří se ho rozvinout pouze tomu, kdo má pro absolutní sluch vrozenou speciální vlohu.

Relativním sluchem je myšleno rozeznání výšek tónů, klesající či stoupající melodie, intervaly apod. Tato schopnost je dána každému slyšícímu jedinci. Základní jednotkou je vlastně samotná řeč, jejímž výrazovým prostředkem je melodie řeči a intonace. „*Každou větu vyslovíme jinou melodií a tato melodie není libovolná, nýbrž má významovou platnost.*“²³

Jinak ve větě vyslovíme rozkaz, údiv či prosbu.

²³ DANIEL, Ladislav. *Metodika hudební výchovy*. Vyd. 3., dopl. Ostrava: Montanex, 2010, 95 s. ISBN 978-80-7225-329-6., str. 8.

Velmi mě zaujalo tvrzení o samotném „nezpívání“. Sám profesor Daniel tvrdí, že lidé nedovedou zpívat jen kvůli tomu, že se tomu nenaučili. Stejně tak, jako je to s vařením či sportem. L. Daniel se také domnívá, že je mnohdy chyba na straně kantorů. Říká, „že jen špatný učitel má ve třídě nezpěváky.“

Důležitá schopnost, související s hudebním sluchem, je **tonální citění**. To není vrozené, nýbrž získané. Již děti vnímají melodie, které jsou tonální. Nejprve poslechem, později zpěvem, a získávají tak tonální citění. Tonální citění je součástí každé zkoušky hudebnosti a je prováděno dvěma způsoby. A to receptivně u dětí, které se zatím nenaučily zpívat, ale také aktivně, kdy je žákům zazpívána či zahrána krátká hudební věta bez posledního taktu a po dítěti se chce, aby melodií ukončilo. V případě, že ještě není pěvecky zdatné, má možnost se rozhodnout z předchozích dvou ukázek.

Poslední schopností, která se u člověka rozvíjí, je **schopnost harmonického slyšení**, harmonická analýza. Toto má zásadní význam při dvojhlasém zpěvu. Je dobré začít s dětmi dvojhlasu naslouchat, slyšet ho. To by mělo předcházet samotnému dvojhlasému zpěvu. Některé nepotvrzené teorie tvrdí, že schopnost harmonického slyšení je rozvinuta nejdříve v deseti letech života. Profesor Daniel ale říká, že pokud se s dětmi bude pracovat záměrně a metodicky správně, dojde k harmonickému slyšení mnohem dříve. Proto je třeba, aby učitel dětem v písních zpíval druhý hlas nebo je doprovázel hrou na melodický nástroj.

K hudebnosti také patří **smysl pro barvu tónu**. Ten umožňuje rozlišení tónů lidských hlasů a různých nástrojů.

Velkou roli v hudbě zastupují další funkce psychiky, a to **paměť** a **fantazie**.

I v hudbě je potřeba paměť trénovat a cvičit. Dříve a dnes jsou znatelné změny při memorování písní. Paměť se u lidí velmi liší. I z minulosti jsou známé příklady hudebních génů a jejich fenomenální paměti, např. W. A. Mozart. Existuje mnoho hudebních podnětů, ve kterých se dá paměť posilovat.

Profesor Daniel poukazuje na chyby v učitelské praxi. Při nácvičku písni je potřeba skladbičky, jednotlivé sloky, doprovody apod. pravidelně opakovat. Pro děti je tak mnohem snazší si písničky vybavit a reprodukovat. Jako milý krok vnímám zavádění písni dne, týdne či měsíce. Ze své praxe již vím, děti se velmi těší z toho, až se budou moct předvést se „svou“ skladbou. V tuto chvíli rázem opadá strach ze zpěvu. Aneb, jak říká profesor Daniel: Dobrý učitel nemá ve své třídě „nezpěváky“. I dnes je bohužel často z hudeben slyšet zpěv s pomocí přehrávače, pěvecké napodobování videí z internetu apod. V paměti se jim tedy ukládá vše, co slyší a vnímají, bez ohledu na to, zda zpívají čisté tóny či nikoliv. Poté je velmi těžké pracovat na odnaučení se již zafixovaných chyb. Proto by kantor měl v hodinách bezpečně předcházet chybám ve zpěvu. Například tím, že vše dětem několikrát předzpívá. Profesor Daniel uvádí i zde určitou posloupnost, aby měl jistotu správného zpěvu.

Nejdříve písničku předzpívá, poté ji nechá zopakovat žáky s lepší pamětí, teprve pak celé třídě včetně slabších žáků. Ze své začínající praxe přesto vnímám, že slabší žáci potřebují se skladbičkou pracovat intenzivněji nežli žáci s lepší hudební pamětí. Těmto dětem již mohu dát k dispozici rytmické nástroje a jsem si jista, že se již pokusí vytvořit jednoduché rytmické doprovody na základě předchozích zkušeností. S dětmi, které jsou hudebně méně zdatné, mohu nadále pracovat na správném nácvičku písni. I hudební výchově se tedy individualizace nevyhne.

V minulosti si lidé pamatovali často mnohem více náročných písni než dnes. Neměli k dispozici žádné zpěvníky ani zápisy. Dnes je tomu naopak a je velmi znát, že děti potřebují do ruky „papír“, jakousi oporu pro to, něco si zazpívat. Vnímám, že i v tomto případě je to vše v nás – učitelích, kdy vlastně dětem poskytneme notový zápis, jakýsi „tahák“ pro správný zpěv. Velmi důležité je pravidelné opakování a zatěžování paměti.

Na základě Danielova tvrzení, abychom dětem neposkytovali při opakování písni notový zápis, se domnívám, že použití not v hodině dětem práci ulehčuje a celkově se ztrácí nejen prožitek ze zpěvu, ale necvičí se ani paměť. Děti se upínají na text, a i přesto, že vnímají, jak melodie plyne, utíká jim samotné poznání a případné poslání skladby.

Obecně se tvrdí, že schopnost improvizace a vytváření originálních hudebních představ je výsada skladatelů. Ovšem z dřívější doby je zřejmé, že ostatní – obyčejní lidé tuto schopnost rozšiřovali mnohem více, třídili tak vkus, ale též hodnoty.

U každého člověka jde o znatelný zajímavý vývoj tvořivých schopností. Děti hudbu spontánně provozují, vymýšlejí si říkadla, své originální melodie a popěvky. Postupem času ale děti tuto radost ze zpívání ztrácejí, přesto je ale možné dobrým vedením tyto schopnosti podchytit a i nadále rozvíjet. Dle RVP je zřejmé, že požadavky na rozvíjení tvořivých schopností jsou uloženy všem učitelům hudební výchovy. V tomto případě by si měl ale každý učitel HV položit ruku na srdce, zda opravdu hodiny hudební výchovy nebere na lehkou váhu, neučí dle spuštěného videoklipu na youtube.com, karaoke apod. Ze zkušenosti již vím, že děti hudbu milují. Přesto je potřeba s dětmi zacházet hudebně velmi opatrně tak, aby neztrácely chuť tvořit. Samozřejmostí je momentální stav dítěte, ve třetí třídě již začínající zkušenosti s genderovými rolemi ve třídě atd.

Posledním pojmem z hudební psychologie popisované v *Metodice hudební výchovy* je pojem **hudebnost**, do které zapadají složky hudební výchovy jako např. hudební schopnosti, zpěv, hra nástroj, rytmické dovednosti apod. Důležitost je samozřejmě kladena i na vědomosti v hudebním oboru. Velkou roli také hraje prostředí, v němž děti vyrůstají.

2.3 Práce s nezpěváky

2.3.1 Lze naučit všechny děti zpívat?

K rozboru této kapitoly *Práce s nezpěváky* mě přiměl článek, který jsem náhodně našla na internetu. Článek nese podtitul „Dobrý učitel nemá ve své třídě nezpěváky“. Zde profesor Daniel odpovídá na otázky ze své praxe, o potenciálu každého studenta, ale také o současných mezerách ve výuce hudební výchovy.

Na první otázku týkající se problematiky ve výuce hudební výchovy na základních školách profesor Daniel odpovídá, že učitelé nejsou na to, co od nich žádá rámcový vzdělávací program, metodicky dostatečně připravení. Dále tvrdí, že někteří neovládají ani to, co mají umět samotní žáci.

Další otázka se týká náplně hudební výchovy, aneb co by si měly děti z hodiny odnést. Zde se Ladislav Daniel vyjadřuje k tomu, co by měli učitelé dětem během tří set hodinové dotace za rok dát – především krásný hlas s dostatečným rozsahem. Důležitost přikládá také tomu, aby děti nezpívaly mluvním tónem, a také, abychom u nich rozvíjeli hudební sluch. Teprve po této přípravě by měla začínat hudební výchova, kterou Daniel označuje předmětem dovednostním, nikoliv vědomostním. *„Nevychováváme budoucí muzikanty, ale rozvíjíme osobnost pomocí zpěvu a hudby.“*

Na otázku, jak v České republice hudební výchova vypadá dnes, odpovídá Daniel vcelku skepticky. Vyjadřuje se k tomu, že namísto rozvíjení hudebních schopností a dovedností mají děti za úkol skladby memorovat podle sluchu. Tvrdí, že učivo hlasového, sluchového, rytmického, intonačního výcviku nebo hry na hudební nástroje se ve škole vůbec neprovádí. Zmiňuje, že se dětem ve škole někdy zahraje skladba, o které se později učí. V horším případě si děti do školy přinesou přehrávače, dnes nejčastěji mobilní telefony a tablety, pustí si ve třídě hudbu nahlas, a takto probíhá hodina hudební výchovy.

Nechybí zde ani Danielovo vyjádření ke škole, kde sám aktivně učil. Spolu s kantory chtěl pro učitelkou veřejnost zajistit hospitace a ukázat tak, kam děti od začátku školního roku až do konce došly. Měl v plánu před koncem školního roku v květnu učitele pozvat do školy a ukázat tak, jak děti ovládly všechno učivo z rámcově vzdělávacího programu. Tvrdil, že každé z dětí bude umět přesně rytmicky a čistě intonačně zpívat. Dále, že pro děti nebude problém zpívat z not, zvládnou písně zapisovat rytmicky a melodicky a také improvizace jim nebude cizí. Připomíná, že i ty děti, které na klavír nehrají, zvládají hrát na klávesy čtyřhlasé doprovody ke známým písním, nemají problém ani s doprovody na flétnu. Nejdůležitější věc je ta, že hudební výchova se stává dětmi oblíbeným školním předmětem. Apelováno je i na důraz výchovný, děti nebudou zlobit z důvodu, že by se mohly o formu této zábavy připravit. I z praxe již vím, že největší trest pro třídní „zlobily“ je ten, když se nemohou zapojit do nácvičku nových písní.

Předposlední otázka v článku se zabývá tím, zda je opravdu možné naučit všechny děti zpívat. Profesor Daniel lakonicky odpovídá: *„Platí zásada, že dobrý učitel nemá ve své třídě „nezpěváky“. Musí ovšem vědět, jak se to dělá, znát ono know-how.“* Ostatně to mělo být ve škole na Svatém Kopečku předvedeno na hospitacích pro učitele.

Poslední dotaz směřuje přímo k panu profesorovi a jeho inovacím v hudební výchově. Vzpomíná, jak se po celý život hudbou zabýval a dokládá, že dosáhl mnoha výsledků i ocenění. Již víme, že napsal pro učitele velmi potřebný dokument *Metodika hudební výchovy*, dále spoustu učebnic a skript, a to jak u nás, tak též v cizině. Vymyslel také mnoho pomůcek, které jak žákům, tak učitelům usnadní práci. Škola hry na zobcovou flétnu Daniela proslavila nejvíce, dosáhla přes milion výtisků.

„Nechtěl bych, aby tyto cenné zkušenosti, o kterých jsem přednášel celý život u nás i v zahraničí, se mnou odešly. Proto je chci také vydat i jako software v češtině, ale i němčině a angličtině.“

V široké veřejnosti se stále tvrdí a šíří pověra, že v případě, že má člověk hudební sluch, umí také zpívat, a ten, kdo hudební sluch nemá, zpívat neumí. „*Nejen, že se tu směřují dvě věci, hudební sluch jakožto schopnost a proti ní dovednost zpívat, což není totéž, ale hlavně zcela nemoudré je tvrzení, že by někdo mohl nemít schopnost zvanou hudební sluch.*“²⁴

Pokud člověk zvládá rozeznat otázky a odpovídat na ně, tak je to důkazem toho, že vnímá melodii řeči. Má tedy hudební sluch a dokonce ještě jemnější, než jakého je zapotřebí ve zpěvu, kde je nejmenším intervalem půltón. V melodii řeči se vyskytují intervaly mnohem menší. „*Tento důkaz je tak pádný, že jej nelze vyvrátit, každodenní praxe však nás přesvědčuje o tom, že existují lidé, kteří zpívat neumějí. Tyto skutečnosti jsou v rozporu jen zdánlivě.*“²⁵

²⁴ DANIEL, Ladislav. 2010. *Metodika hudební výchovy*. Vyd. 3., dopl. Ostrava: Montanex, 95 s. ISBN 978-80-7225-329-6. , str. 63.

²⁵ Tamtéž, str. 63.

Existují lidé, kteří se zpěvu dosud nenaučili, proto tedy zpívat neumějí. To je stejné jako se sporty či učením se cizích jazyků. Tito lidé neměli možnost poznat radost ze zpěvu, ani estetický prožitek, to jen kvůli tomu, že neměli dostatečně kvalitní pedagogické vedení. Škola, ale také rodina by měla sehrát v životě dítěte velkou životní roli. *„V souladu s výzkumy ve světě i u nás, zvláště pak s některými antropologickými závěry můžeme zcela jednoznačně tvrdit, že nejvhodnějším místem, v němž se uskutečňuje se zdarem počátek hudebního vývoje dítěte, je i v současné době rodina. Její přirozené klima, citovou vazbu mezi matkou a dítětem i imunitu vzniku pěveckého projevu nelze nahradit, ale pouze doplnit péčí v dětských předškolních institucích.“*²⁶

Netvrdíme, že všichni mají stejné hudební schopnosti, ale dítě nelze kategoricky označit za tak nehudební, aby se nemohlo naučit zpívat. *„Je třeba si uvědomit, že bychom nezpívajícím dětem velmi ublížili, kdybychom je zpívat nenaučili, a že je třeba začít včas.“*²⁷

I zde platí zajištění určitých očekávání. Důležité je zajistit ve třídě tvůrčí atmosféru bez posměšků a „ukazování si na druhého“. Dalším krokem je samotné rozfázování postupu, od menších k větším celkům. Děti potřebují vidět pokrok, vzestup. A také v hodinách hudební výchovy je třeba pracovat na individualizaci dětí.

2.3.2 Vlastní práce s nezpěváky

V prvním úseku nácvičku půjde o rozlišování tónů na velmi vysoké a velmi nízké. Toto bezpečně poznají „nezpěváci“ stejně tak jako zpěváci. Postupně se rozdíl mezi tóny zmenšuje a provádí se grafické znázornění.

Zmenšováním intervalu mezi tóny dojdeme k rozlišování tónů vyšších a nižších v rozsahu zpěvního hlasu. Snažíme se tedy o to, aby děti tóny nejen rozlišily, nýbrž i zazpívaly. Je velmi důležité, abychom nezapomínali na opakování, děti „nezpěváci“ tak získávají jistější pocit ze cvičení.

²⁶ SEDLÁK, F. a kol. *Nové cesty hudební výchovy na základní škole*. Praha: SPN, 1977., str. 43.

²⁷ DANIEL, Ladislav. 2010. *Metodika hudební výchovy*. Vyd. 3., dopl. Ostrava: Montanex, 95 s. ISBN 978-80-7225-329-6., str. 64

V další části půjde o poznávání melodie, a to, zda stoupá či klesá, tedy její pohyb. Tady žáci pohyb melodie rozpoznávají a graficky zaznamenávají či naopak. Zjišťujeme, že každé dítě dokáže zazpívat v jedné tónině. V dětech se často utváří pocit, že zpívají falešně, pokud ale odpovídá postup melodie, děti neodmítáme a pokračujeme s dalšími cvičeními na vzestup a sestup po stupnici.

Již nyní si můžeme děti rozdělit na ty, které zpívají a) pouze se třídou a b) zpívají samy.

V první skupině mají děti sluch zcela v pořádku, ale mají menší hudební představy. Druhý typ zpívá dobře sám, ovšem v kolektivu dochází ke zpěvu falešnému. Zpěv ostatních dětí je ruší a snadno se tak rozptýlí. I nyní bychom neměli jako kantoři ztrácet trpělivost, ale naopak setrvat a žáky povzbuzovat. Úspěchy se zaručeně dostaví.

2.4 Složky hudební výchovy

Profesor Daniel ve své metodice složky hudební výchovy dělí do pěti bodů tak, aby na sebe navazovaly a mohly se vzájemně propojovat. I zde však platí zákonitosti a dobré znalosti metodik.

- 1) Zpěv s hlasovým výcvikem, intonací, rytmem a hudební teorií
- 2) Hra na hudební nástroje
- 3) Improvizace
- 4) Hudebně pohybová výchova
- 5) Poslech hudby

2.4.1 Hlasový výcvik na ZŠ

Velmi důležitou roli v hudební výchově hraje hlasová výchova. Jde o jakýsi nácvik základních hlasových dovedností a jejich přetváření na návyky.

Profesor Daniel ve svých metodických příručkách k učebnicím hudební výchovy rozplánoval dovednosti do každého školního měsíce v roce. Jak, kdy a na čem zrovna pracovat. Každoročně se však dovednosti týkají dýchání, tvoření tónu a výslovnosti. V Danielových metodách přesto chybí, aby byly pěvecké dovednosti rozvíjeny komplexně, nikoliv jednotlivě.

Opět neopomíná důležitost opakování a tréninku paměti, které postupně dotváří dovednost.

Profesor také poukazuje na kvalifikaci učitelů. Ta samozřejmě není stejná. Každý student by si během studia měl uvědomit, že přestože studuje zaměření na hudební nástroj, i tak musí kvalitně zpívat, jelikož hudební výchova je ze tří čtvrtin vyplněna zpěvem.

Cílem hlasového výcviku je tedy předávat žákům základní pěvecké dovednosti a návyky. Naučit žáky krásně zpívat. Motivovat děti ke zpěvu – radosti z něj, odstraňovat případné pěvecké závady v řeči i zpěvu a i nadále podporovat zdravě tvořený hlas pro celý život či další tvoření.

Základní hlasové dovednosti a návyky:

Patří sem ty nejzákladnější dovednosti, které po převedení na návyky ovlivní kvalitu zpěvu. I zde platí, že učitel nesmí dopustit, aby žáci zapomínali, čemu je naučil. A opět se potvrzuje pravidlo častého opakování. Dovedností je mnoho a je velmi důležité, aby se v dětech převáděly na návyky, jelikož dítě není schopno udržet v paměti a praktikovat je všechny najednou.

Dle profesora Daniela je potřeba osvojit a zautomatizovat patnáct hlasových dovedností, které se týkají:

- a) *dýchání,*
- b) *tvoření tónu,*
- c) *artikulace (výslovnost),*
- d) *rozšiřování a vyrovnávání hlasového rozsahu žáků.*

Je potřeba být v praxi důslednými, mít ustálený systém cvičení, na kterém je možné později stavět a rozšiřovat jej. Hlasový výcvik by měl být zařazován do každé hodiny hudební výchovy. V každém ročníku základní školy dochází k postupným progresím v jednotlivých metodách.

V *Metodice hudební výchovy* prof. Daniela je k dispozici ukázka hlasových cvičení, která se skládají ze cvičení dechových, hlavového tónu a správné výslovnosti.

Jednotlivé dovednosti nyní blíže rozebereme:

- 1) **Rovné sezení/stání** – má velkou souvislost se samotným dýcháním, jsou rozeznávány čtyři typy dýchání. Žeberní, bránicové, svrchní, žeberně-bránicové. Nácvik dýchání dětem umožní lépe pracovat s hlasem i sebou samými. Dochází tak k mnohem vydatnějšímu dýchání, nežli v nezdravém „podřepu“ apod.. Je již na samotném kantorovi, jak si třídu během nácviku a zpěvu ohlídá. Možné je například použít nějaký signál pro to, aby se děti narovnaly. Může to být pro mě, ale též pro učitele nepříjemné, přesto je velmi důležité, aby nezapomínaly a stále opakovaly.
- 2) **Nekřičet** – práce s hlasem a příprava hlavového tónu. Lidský hlas vzniká pohybem –chvěním hlasivek, ačkoliv je tento tón nepodobný lidskému hlasu. Teprve rezonancí vzniká barva hlasu, kdy spolu navzájem „spolupracuje“ mnoho dutin v našem těle. Jiný hlas využívají sóloví pěvci, jiný sboroví. Hlasový výcvik dětí by měl začínat nácvikem hlavového tónu. Pokud se nám daří odnaučit žáky křičet, můžeme tak postupně směřovat od používání mluvního tónu ve zpěvu k vytvoření návyku zpívat tónem hlavovým.
- 3) **Otevírání úst** – volné a dostatečné otevírání úst při výslovnosti samohlásek „a“ a „o“. Některým dětem při správném rodičovském či učitelském vedení tato dovednost nechybí, ale u dětí, které tzv. otevírají málo pusy, dá tato dovednost mnoho práce. Je zapotřebí začínat uvolňovacími cviky, které je třeba žákům předvést i pro další domácí trénink před zrcadlem.
- 4) **Nádech** – důležitá součást, které předchází správné držení těla, dýchání, tvoření tónu a pečlivá výslovnost. Vyhovující nádech by měl být neslyšný a hluboký. U hlubokého nádechu hraje roli fyziologie člověka, konkrétně plíce. Po samotném nádechu by mělo

dojít k zadržení dechu a k jeho stejnoměrnému hospodaření. Neslyšnost nádechu není věcí pouze estetickou, nýbrž i praktickou. Je třeba dětem vysvětlit, že na začátku skladby je potřeba vdechnout vzduch nosem, uprostřed, např. při krátké pomlce, dýchá každý zpěvák ústy. I zde je velmi důležitá samotná motivace směrem k dítěti.

Jak uvádí profesor Daniel, u začátku písně můžeme tzv. „přivonět ke květině, a tím již dosáhneme všech tří požadovaných kvalit: hloubky, neslyšnosti i vdechu nosem.“²⁸

5) **Hlavový tón** – ten je zatím z předchozích dovedností nejnáročnější. Je však velmi důležitým prvkem v celém hlasovém výcviku. Faktem je, že každé z dětí umí vytvořit hlavový tón, ale nepoužívá ho. Děti si navykly využívat mluvní tón a napodobují tak nesprávné předlohy. Pakliže učitelka (u učitele-muže nikoliv) sama zpívá hlavovým tónem, děti ji napodobují a zpívají tak správně. To ale nebývá u většiny třídy a dochází tak k následným opravám. Při nácviku jsou důležité zvuky, které jsou pro děti známé. Například houkání jako vlak či kukání jako kukačka. Je ale velmi důležité, aby byl zvuk mnohem vyšší než samotný mluvní hlas. V tónině C dur například „zakukání“ tónů c^2 a a^1 . Komu se podaří tyto zvuky napodobit na stejných tónech, „kukal“ hlavovým tónem. Kdo níže, ten naopak mluvním. Daniel říká, že velmi důležitou roli ve tvorbě hlavového tónu hraje postavení dutiny ústní, tato dovednost správného „zívnutí a sešpulení rtů pro zakukání c^2 a a^1 je zásadní. Předpříprava „kukání“ následně poslouží k nácviku písně, kterou si ale nejprve „zakukáme“ celou. Ovšem dochází k tomu, že děti často zazpívají mluvním tónem o několik tónů níže. I tady je zapotřebí důslednost a stálé opakování návyku.

Pan profesor doporučuje několik organizačních kroků:

- a) *Na určitou dobu vyřadit písně, které začínají nejhlubším tónem svého rozsahu (Kočka leze dírou, Ovčáci, Vyletěla holubička ap.).*
- b) *Všechny písně přeložit o dva, tři tóny výše (např. D dur, C dur budeme zpívat v F dur, G dur ap.), takže základní rozsah, v němž budeme nyní zpívat písně, je přibližně e^1-d^2 . V hlasových cvičeních půjdeme výše, zpočátku určitě po f^2 a pak*

²⁸ DANIEL, Ladislav. 2010. *Metodika hudební výchovy*. Vyd. 3., dopl. Ostrava: Montanex, 95 s. ISBN 978-80-7225-329-6., str. 16.

postupně ještě výše. Vycházejme z nevyvratitelného faktu, že normální dětský hlas je soprán, jehož horní hranice je dána pouze vycvičením. Nedejme se mýlit hluboko položeným mluvním tónem a jeho altovým zabarvením u některých žáků. Ten je obvykle následkem nesprávného návyku nebo špatného vzoru a jsou to právě špatné vlastnosti mluvního tónu, které zpěvem odstraňujeme. Až takového žáka naučíme zpívat hlavovým tónem, bude jeho barva i rozsah sopránový, jako u všech ostatních. Výjimky skutečných dětských altů jsou vzácné anomálie, které se vyskytují ve třídě jednou za deset let.

- c) *Jako třetí opatření si navykneme před každou písní žákům připomenout nebo spíše navodit hlavové tvoření tónu. Zahoukání, zakukání, malé hlasové cvičení shora dolů jsou formy, z nichž si učitel podle své volby vybere.*²⁹

Tato změna poslouží k tomu, že se zvětší rozsah směrem nahoru, ale také krásná dětská barva hlasu.

- 6) **Výslovnost koncovek** – častou chybou u dětí je polykání koncovek, i při běžné komunikaci dochází k tomu, že špatně artikulujeme závěrové hlásky. Je potřeba, abychom ve zpěvu správně dokončovali výslovnost každé koncové souhlásky. Pro dobrý nácvik profesor Daniel sestavil mnoho artikulačních cvičení s metodickými poznámkami, na co si dát pozor v praxi.
- 7) **Frázování** – má důležitou funkci při přednesu písní. Samozřejmostí je souvislost s dobrým dýcháním, proto je důležité při nácviku písně nádechy zapsat do not, zafixovat si tak správné návyky. Sami učitelé mohou dětem napomoci ukazováním nádechu při dirigování.
- 8) **Nasazení samohlásek** – je trojího druhu dle provedení. Měkké, tvrdé a dyšné.
- 9) **Vokalizace** – další z velmi důležitých složek ve výuce zpěvu samohlásek (vokálů). Už při nácviku otevírání úst se zlepšila výslovnost samohlásek „a“ a „o“. Také u vokalizace se staví na řádném nácviku, jelikož již od dětství si neseme špatnou výslovnost z předchozích vzorů. Nácvik by měl probíhat pravidelně a měl by být aplikován na zpěvu písniček.

²⁹ DANIEL, Ladislav. 2010. *Metodika hudební výchovy*. Vyd. 3., dopl. Ostrava: Montanex, 95 s. ISBN 978-80-7225-329-6., str. 17.

- 10) **Prodlužování výdechu** – neboli hospodaření s dechem, tak aby byli žáci schopni zazpívat i delší fráze na jeden nádech. Profesor Daniel tvrdí: „*Nácvik syčením nepovažuji za šťastný. Žáci při něm často podvádějí a potají se nadechují, aby ukázali, že mají delší výdech. Hlavní důvod proti syčení je však v tom, že neučí žáky zpomalovat výdech na zpěvu, takže nemá vliv na jeho zkvalitňování. Lépe je nacvičovat ekonomii dechu přímo na písničkách. Bud' písničky zpomalujeme, nebo spojujeme dvě fráze na jeden dech. A potom opět při zpěvu písniček dbáme na to, aby žáci nové delší fráze zpívali na jeden dech.*“³⁰
- 11) **Vázání** – tvrdí se, že kdo tóny neváže, nezpívá. Většina dětských písniček, říkadel a rytmů je veselých, proto ani samotné vázání není dětem vlastní.
- 12) **Shluky souhlásek** – český jazyk je na souhlásky velmi rozmanitý, pro cizince obtížný. Na spoustě jazykolamů lze trénovat a zařazovat tak tyto shluky do hlasových rozcviček. Důležitou roli hraje opět důslednost, včetně srozumitelnosti.
- 13) **Přídech** – i tato technika krátkého nádechu je pro děti náročná a profesor Daniel doporučuje trénink přímo na písničkách. Lze pracovat s tempem tak, se bude postupně zrychlovat a učit se tak v rychlejším tempu. Zapotřebí je trpělivost a čas.
- 14) **Dělení slov** – zde dochází k nesouladu mezi pravidly pravopisu a notami. Profesor říká, že: „*V zásadě dělíme ve zpěvu slova na slabiky tak, aby vznikly slabiky otevřené (kromě poslední), končící samohláskou. Příklady: vý – slo – vno – stní, tre – stu- ho – dný ap. Výjimky se dělají u j, l, m, n, které vyslovíme na úplném konci přechází slabiky: hej – no, vel – ký, tám – hle, ten – to stejně jako dvojhlásky lou – ka.*“³¹
- 15) **Deklamace** – je ve zpěvu popisována jako shoda melodie a textu v přízvuku a délce. Poprvé byla uplatněna Bedřichem Smetanou, dále i ostatními kvalitními hudebními skladateli. Nesoulad mezi přízvukem nebo délkou v textu a v melodii je zaznamenán již v lidové písni, zvláště pak v dalších slokách českých písniček. Je důležité zpívat tak, aby nám bylo rozumět, tedy deklamovat podle textu. I nyní nacvičujeme rovnou na písničkách.

³⁰ DANIEL, Ladislav. 2010. *Metodika hudební výchovy*. Vyd. 3., dopl. Ostrava: Montanex, 95 s. ISBN 978-80-7225-329-6. str. 19

³¹ Tamtéž, str. 19.

Po probrání vš0065ch dovedností je na nás, abychom u dětí zautomatizovali všechny návyky.

„Uvedený výběr a pořadí nejsou jediným možným řešením, avšak je to osvědčený systém a cesta, která vede k cíli, k esteticky znějícímu zpěvu třídy i jednotlivých dětí.“³²

V praxi využívám Danielovo dělení hlasového výcviku do jednotlivých ročníků. I zde je důležitá posloupnost a návaznost. V kapitole *Rozbor učebnic a metodik profesora Daniela* se od prvního do pátého ročníku blíže seznamujeme s plánem učiva.

- a) 1. ročník. *Rovně sedět, stát. Zpěv polohlasem, hlasový tón. Otvírání úst. Rozsah c^1-d^2 .*
- b) 2. ročník. *Frázování. Hlavový tón. Výslovnost koncovek. Rozsah c^1-es^2 .*
- c) 3. ročník. *Nádech. Měkké nasazení. Dělení slov na slabiky. Rozsah $h-e^2$.*
- d) 4. ročník. *Prodlužování výdechu. Vázání. Vokalizace. Rozsah $b-f^2$.*
- e) 5. ročník. *Bránicové dýchání. Zesilování, zeslabování. Souhláskové shluky. Rozsah $a-fis^2$.*³³

2.4.2 Rytmický výcvik

Rytmus

Smysl pro rytmus se u dětí rozvíjí jako první a velmi dobře toho využívají moderní metody Carla Orffa. Již z mateřské školy si děti odnáší mnoho rytmických dovedností. I zde hraje svou roli individualita a vedení dítěte, proto je dobré, když se nám již v první třídě podaří tyto dovednosti sjednotit. Děti by měly ovládat jednoduché vytleskávání rytmu písničky. Navést děti k přirozenému vytleskávání, nikoliv učení samotných pojmů.

³² DANIEL, Ladislav. 2010. *Metodika hudební výchovy*. Vyd. 3., dopl. Ostrava: Montanex, 95 s. ISBN 978-80-7225-329-6. , str. 20.

³³ Tamtéž str. 20.

Metrum

Je velmi důležité, abychom dětem k samotným pojmům doložili výklad. Metrum můžeme předvést jako jednotlivé doby. Děti by měly získat povědomí o rozdílu mezi rytmem a metrem. Demonstrovat to můžeme rovnou na písničce, kdy z pochodování přecházíme k tleskání, tedy odlišení od rytmu písničky.

Vytleskávání první doby taktu

I s touto dovedností by se děti měly setkávat již v mateřské škole. Spolu s dětmi nacvičujeme tak, aby se nejprve vytleskával rytmus, a poté byl připojen zpěv. Daniel učí žáky rytmus zapisovat ve dvoučtvrt'ovém a čtyřčtvrt'ovém taktu. Velkým pomocníkem jsou slabiky, které jsou stanoveny pro délky not a pomlk.

Nota čtvrt'ová – tá

Nota osminová – ta-te

Nota půlová – tá-á

Nota půlová s tečkou – tá-á-á

Nota šestnáctinová – tapa-tepe

Pomlka čtvrt'ová – nic

Kombinace se čtvrt'ovými notami – ta-tepe

Poté, co děti naučíme jednoduché rytmy, poslouží nám ostinata jako doprovod k písním. Děti již získávají zkušenost s aktivním čtením, zvládají rytmy i zapisovat. Vzhledem k tomu, že profesor Daniel vymyslel několik hudebních pomůcek, dětem pomohou tzv. rytmičké kostky.

Procvičování rytmu by mělo být nápadité a stejně tak u ostatních cvičení by měl mít učitel utvořený jakýsi zásobník pro střídání čtení rytmů:

- 1) *recitace rytmu na slabiky,*
- 2) *recitace slabik spolu s tleskáním*

3) tleskání rytmu bez slabik (pouze na základě představy slabik)³⁴

Daniel ve své knize předkládá další metodické zásady. Apeluje na co možná nejčastější opakování rytmického výcviku, kterým děti získávají dovednost, a také aplikaci získaných dovedností. Děti musí samy poznat, proč se dovednostem učí. S rytmem pracuje v každém ročníku jinak.

2.4.3 Intonační a sluchový výcvik

Nejdůležitějším prostředkem pro rozvoj hudebních schopností, které nejsou vrozené, se stává zpěv z not, neboli rytmický výcvik a intonace. Toto téma profesor Daniel popsal v několika publikacích a skriptech pro studenty oboru hudebního. Opět zde vnímáme dva odlišné rozdíly v pedagogické praxi: „*Dobrý učitel hudební výchovy věnuje sluchovému a rytmickému výcviku žáků patřičnou pozornost a dosahuje tím potřebné úrovně jejich hudebních schopností. Roste tím spokojenost žáků s vlastními výkony a míra stimulace k další práci. Naopak učitel, který se domnívá, že zpěv z not je zbytečný a že na něj nemá při výuce čas, je odsouzen k namáhavé, a tím nepřitažlivé práci s nemuzikálními žáky, vedoucí k špatným výsledkům. Nepovažujeme zpěv z not za cíl své práce, ale za jediný spolehlivý prostředek k rozvoji hudebních schopností. Cílem tedy není, aby žáci byli schopni zazpívat si z not neznámou píseň, ale jde o jejich optimální hudební rozvoj, k němuž zpěv z not nepochybně vede.*“³⁵

Ke zvládnutí intonace jsou zapotřebí dvě dovednosti:

- 1) Umět rozeznat sluchem stupně dané tóniny.
- 2) Zazpívat opakované tóny, včetně vzestupu a sestupu o stupnici.

³⁴ DANIEL, Ladislav. 2010. *Metodika hudební výchovy*. Vyd. 3., dopl. Ostrava: Montanex, 95 s. ISBN 978-80-7225-329-6., str. 22.

³⁵ Tamtéž, str. 39.

První dovednost zvládá každé dítě, které si k doprovodu umí zazpívat píseň, ačkoliv o tom neví. Jako dobrou metodickou poznámku vnímáme to, že učitel se dokáže vcítit do role dítěte, které nezná noty, rozpozná jeho jazyk a dá tedy srozumitelný pokyn pro to, co má dítě zazpívat: „*Nemůžeme mu udat tóninu (např. C dur) a žádat, aby zazpíval třeba g nebo pátý stupeň. Avšak řekneme-li mu: zazpívej písničku To je zlatý posvícení, začne ji od g. Podobně zazpívá e, když budeme žádat píseň Maličká su, nebo c, přeložíme-li mu to do jeho řeči a požádáme o píseň Ovčáci. Ale i naopak. Zahrajeme mu tón e a zeptáme se, která z předcházejících písní tímto tónem začíná. Snadno pozná, že to je Maličká su. A takto je to možné u všech tónů tóniny.*“³⁶

Tonální metoda písňová Ladislava Daniela

Každé dítě se dokáže velmi rychle naučit zpívat vzestup a sestup po stupnici, včetně opakovaných tónů. A takto je založena tzv. tonální metoda písňová, která byla v České republice rozšířena již v padesátých letech a dodnes patří k využívaným metodám na školách.

Byla navržena pro všechny ročníky prvního stupně a staví na principech vybavování tónů. Děti si zapamatují intervaly, stupně, mnohem lépe podle začátků známých písní. Vznikly tedy tzv. opěrné písně, které děti dobře znají a dokážou si vybavit počáteční tón v určité tonální souvislosti. „*Metoda opěrných písní vychází z principu, že k intonaci stupnicových postupů v rámci tóniny postačí tonální citění a názornost písma.*“³⁷

Podle Danielovy metody opěrných písní neslouží ke vzniku hudebních představ solmizační slabiky, nýbrž začátky známých lidových písní. Především tak první tón jejich melodie. Opěrných písní se využívá v intonované melodii pro to, aby se nám vybavil příslušný tón, jímž samotná píseň začíná a také tam, kde se vyskytuje melodický skok neboli volný nástup.

Daniel uvádí v durové tónině právě tyto opěrné písně:

- a) *1. stupeň – Ovčáci, čtveráci; Ach synku, synku a Kočka leze dírou*
- b) *2. stupeň – Dívča, dívča*

³⁶ DANIEL, Ladislav. *Intonace a sluchová analýza I*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994, 95 s. ISBN 80-7067-351-6., str. 3.

³⁷ KOLÁŘ, Jiří. *Intonace a sluchová výchova*. 1. vyd. Praha: SPN, 1980, 64 s., str. 23.

- c) 3. stupeň – *To je zlaté posvícení a pro děti méně známou Janičko, čo robíš*
- d) 4. stupeň – *Všeci lidé pravjá*
- e) 5. stupeň – *Halí belí; Maličká su; Tancuj, tancuj*
- f) 5. stupeň spodní – *Bude zima, bude mráz; U panského dvora*
- g) 6. stupeň – *Ach, není tu, není; Ó Velvary*
- h) 7. stupeň – *Dobře je ti, Janku*
- i) 8. stupeň – *Chodila po včelínku; Zajíček běží po silnici*

I v mollové tónině je možné využití opěrných písní.

Opěrné písně jsou důkladně propracovány, je známo jejich snadné využití a užitečnost, u Daniela je ale poukázáno na absenci spojení intonačního výcviku s hudební improvizací a tvořivostí.

2.4.4 Hudební nauka

Úkolem hudební nauky na základní škole je zajistit dětem co možná nejširší spektrum hudebních předmětů, které poslouží jako prostředek pro rozvoj hudebnosti v nich.

„Nikdy však se nesmí hudební nauka stát cílem hudební výchovy.“³⁸

Jako učitelé bychom neměli vyučovat hudební teorii, nýbrž si s hudbou hrát. Poslouchat ji, zpívat, avšak potřebné pojmy objasňovat. I v dnešních hodinách hudební bohužel vidíme, že mnozí kantoři se snaží tzv. „nezpěváky“ alespoň prozkoušet z vědomostí hudebních, teoretických jako náhradu za zpívání v hodinách.

Hudební nauka se na základní škole dělí dvou částí:

- a) *první spočívá v hudební gramotnosti, která se přimyká ke zpěvu*
- b) *druhá část je poslechová, zahrnuje informace o hudebních nástrojích, dějinách hudby a hudebních formách*

³⁸ DANIEL, Ladislav. *Hudební výchova na národní škole*. 2. vyd. Olomouc: Krajský pedagogický sbor, 1956, 59 s. Kabinet pro hudební výchovu., str. 30.

V první části se zaměříme na úsek hudebně naukových poznatků, které jsou potřeba ke zpěvu. Znalosti notového písma poslouží k nácvičku písni, ale též k rozvoji hudebních dovedností a schopností. Položíme si otázku, zda je potřeba, aby děti na základní škole uměly jména not. „*Pro žáky, zvláště ty, kteří nehrají na žádný hudební nástroj, bývá zvládnutí jmen not obtížné, a stane-li se předmětem zkoušení, znechucuje jim nejen zpěv, ale celou hudební výchovu. Přitom všichni vědí, že velká většina z nich nebude v životě znalost not potřebovat.*“³⁹

Zpěv z not je nepostradatelným prostředkem k rozvíjení hudebních schopností. Profesor Daniel ale tvrdí, že se dá z not zpívat i bez znalosti not a označení tónin. K bezchybnému zazpívání neznámé melodie stačí, když dítě ví, kde leží základní tón, a ten mu můžeme graficky znázornit tóninovým klíčem. Také vzestup a sestup po stupnici je velmi názorný: „*Vyššímu tónu odpovídá vyšší nota a naopak.*“⁴⁰

Ostatní intervaly si děti vybavují na základě opěrných písni, které si i zazpívají. Postupně žáci provádějí nácvik hudební abecedy: c d e f g a h c, která je přípravou pro osvojení hudebního písma.

„*Nejprve si ji žáci osvojí vzestupně, potom nepřetržitě a nakonec od kteréhokoli tónu, stejně pak totéž sestupně. Tato znalost jim pak usnadní pozdější nácvik jmen not a stupnic.*“⁴¹

Z hudební nauky děti získávají prvotní poznatky již od první třídy, osvětlíme několik pojmů, které děti vnímají od raného věku školní docházky:

- a) **zvuk** – vše, co slyšíme
- b) **tón** – to, co se hraje nebo zpívá
- c) **nota** – sloužící k zápisu tónů, později pomlka čtvrtá a nota čtvrtá
- d) **takt** – v prvním ročníku nejdůležitější dvoučtvrtový takt vzhledem k dostatku písni psaných právě v tomto taktu, dětem se vysvětluje grafické znázornění

³⁹ DANIEL, Ladislav. *Metodika hudební výchovy*. Vyd. 3., dopl. Ostrava: Montanex, 2010, 95 s. ISBN 978-80-7225-329-6., str. 65.

⁴⁰ DANIEL, Ladislav. *Metodika hudební výchovy*. Vyd. 3., dopl. Ostrava: Montanex, 2010, 95 s. ISBN 978-80-7225-329-6., str. 66.

⁴¹ Tamtéž, str. 66.

- e) **klíč** – houslový, didakticky správnou hodinou dokážeme v dětech evokovat touhu po poznání, můžeme vystavit část hodiny na poznání G klíče, ačkoliv zatím není potřeba se jím zabývat blíže, pro ukázkou je velmi pěkné dětem klíč graficky ztvárnit tak, aby viděly písmeno „G“
- f) **názvy délek podle not** – jako u rytmu se začíná čtvrtovými notami
- g) **nácvik psaní not a další znaky hudebního písma**

Existuje několik názorných pomůcek, které dětem pomohou s uchopením nové látky, k rychlému opakování může posloužit i tabulka. Pomůcky rozebereme v další kapitole.

Ve druhé části se zaměřujeme na poslechové činnosti. I nyní máme na paměti, že se bez základních pojmů neobejdeme, přesto „neškolíme budoucí profesionální hudebníky“.

Zde sehrává důležitou roli samotný výběr skladeb, musí být pro děti zajímavé a měly by být dobře metodicky seřazeny, aby na nich byl patrný vývoj kupředu a byly pro děti přínosné. Profesor Daniel tvrdí: „Dva, tři pojmy v jedné skladbě a 6–7 skladeb do roka je únosná míra, která přesto při správném postupu vede k tomu, že žáci jsou schopni po poslechu skladbu popsát. To není cíl, nýbrž prostředek k tomu, aby byli schopni se do skladby zaposlouchat, vydrželi s pozorností až do konce a věděli, čeho si ve skladbě mají všímat.“⁴²

Také hudební nauku profesor Daniel rozdělil do učiva všech ročníků prvního i druhého stupně ZŠ.

Rozdělení učiva hudební výchovy na prvním stupni ZŠ vypadá takto:

- 1) 1. ročník – zvuk, tón, nota, osnova, G klíč atd.
- 2) 2. ročník – hudební abeceda, *p*, *f* aj.
- 3) 3. ročník – hudební abeceda pozpátku, nota čtvrtová atd.
- 4) 4. ročník – noty c^1 - c^2 , hudební abeceda nepřetržitě vzestupně i sestupně
- 5) 5. ročník – stupnice i tónina C dur, noty g - g^2

⁴² DANIEL, Ladislav. *Metodika hudební výchovy*. Vyd. 3., dopl. Ostrava: Montanex, 2010, 95 s. ISBN 978-80-7225-329-6., str. 66.

2.4.5 Instrumentální složka hudební výchovy

Spojitost mezi instrumentální hrou a pěveckým projevem je zakořeněna již v samotném historickém vývoji hudby. Sám Komenský v *Informatoriu školy mateřské* vyzývá, abychom dali dětem k dispozici jednoduché hudební nástroje.

*„Komenský, opravdový, znalec dětské psychiky, zdůrazňuje, že záliba v hudbě se projevuje vrozenou touhou po činnosti. Poznal, že dítě spontánně a s velkou radostí buší do různých předmětů, zkoumá jejich vlastnosti, vyluzuje primitivní zvuky a provází je houkáním, výkřiky apod.“*⁴³

U nás se velké zásluhy těší metody Carla Orffa. Orffovy nástroje nejsou hudebními hračkami, nýbrž kvalitně propracovanými hudebními instrumenty. Orff hojně využívá jak nástroje bicí, tak i ty melodické. Na ZŠ s rozšířenou hudební výchovou se ve velké míře orffovské myšlenky využívají, jelikož děti toto „muzicírování“ mají velmi rády. Je velmi důležité, aby vzdělaní učitelé měli k dispozici pro děti tyto hudební nástroje, ale ani v dnešní době není každá základní škola dostatečně vybavena hudebními nástroji. Avšak díky hře na Orffovy nástroje se hudba stává dostupnou všem. Všichni bez omezení mohou hudbu tvořit.

Daniel předkládá osvědčený metodický postup, který začíná od rytmu. Děti by měly umět vytvářet rytmus písně, metrum i takt. S rytmem se setkávají již v raném dětství. Ostatní pojmy je potřeba osvětlit a na příkladu demonstrovat. Když mají děti dovednost, kde rytmus vytleskají, již jim nedělá problém rytmus vyťukat paličkou na bubínek. A tímto vznikají nejjednodušší doprovody. Velké oblibě se těší zvonkohry, metalofony, xylofony či bonga. Hrou na nástroje bychom si měli uvědomit pohyb melodie, výšku tónů. Instrumenty však nesmí nahrazovat zpěv, jsou dobrým prostředkem pro zpestření, doprovody a obohacení hudby. Vzhledem k atraktivitě hry na nástroje je správné, když se do hry zapojí všechny děti, měly by se též podílet na doprovodech. Daniel upozorňuje na organizační náročnost a zkušení kantoři to mohou jen potvrdit.

⁴³ SEDLÁK, František, Jiří KOLÁŘ a Jaroslav HERDEN. *Nové cesty hudební výchovy na základní škole*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977, 280, [3] s. Na pomoc učitelé (Státní pedagogické nakladatelství). Str. 226

Orffovy nástroje se dělí do tří skupin:

- a) *melodické*
- b) *rytmické*
- c) *basové*

Do melodických nástrojů řadíme zvonkohry, metalofony a xylofony. Mezi rytmické nástroje patří triangel, blok, činel, rolničky, bubínek, tamburína a hůlky. Jsou seřazeny dle obtížnosti. Velmi podstatnou roli v instrumentálních souborech zastupují také basové nástroje, z nichž jmenujme například kytaru, loutnu, tympány a bonga.

Velké potíže dětem způsobuje práce s oběma rukama a jejich střídání při samotné hře. Je zapotřebí jim pomoci tak, aby si pohyby zautomatizovaly a nemusely tak přemýšlet, která ruka „přijde zrovna na řadu“. Tleskáním či pleskáním do stehů se naučíme správnému střídání. Dále musí učitel dětem vysvětlit techniky správného držení, úchopu nástrojů, a poté se teprve může přistoupit k samotné hře. Ve sboru je zapotřebí, abychom děti rozdělili dle hlasů, rozdělujeme ale také hudební nástroje. Děti si individuálně mohou nacvičit své doprovody.

Učitel jako organizátor výuky by měl mít nácvik dobře naplánovaný.

2.4.6 Improvizace

Improvizace je nedílnou součástí hudební výchovy. Rozvíjí dětskou tvořivost. Časem prošly metody mnoha proměnami, improvizací se zabývalo několik odborníků, ale hlavní a propracované myšlenky přinesl Carl Orff ve svém díle *Schulwerk*. Daniel metodicky zpracoval řadu her, kdy jsou děti hravě vedeny k samotnému tvoření:

- 1) Hra na ozvěnu, ve které učitel ukazuje krátký hudební motiv a žáci jej napodobují v přesném metru, tedy střídáním přízvukných a nepřízvukných dob, tleskáním či pleskáním. Daniel apeluje na zásady, tedy: „*To, co předvedl učitel, a to, co opakuje žák, je stejně dlouhé.*“⁴⁴

Tato hra je zatím nácvikem pro samotné tvoření. Můžeme ji rozšiřovat o dupání nohou či luskání prsty. Dokážeme zvyšovat nároky na pozornost i paměť a hru obohacovat

⁴⁴ DANIEL, Ladislav. *Metodika hudební výchovy*. Vyd. 3., dopl. Ostrava: Montanex, 2010, 95 s. ISBN 978-80-7225-329-6., str. 76

o rytmické a melodické nástroje. Hra na ozvěnu je opakováním, v dalších hrách už děti ale neopakují, nýbrž samostatně tvoří, opět získávají návyky. Aktivita je výborným pomocníkem pro zaktivizování dětí, ale hlavně slouží k rozvoji hudebního cítění pro rytmus, výšku tónů apod.

- 2) Hra na otázku a odpověď, kde dochází ke střídání rolí, např. učitel – žák, žák – žák.

Tato hra má několik forem:

jednodílná forma písňová a – a₁

jednodílná forma písňová rytmicky a – a, melodicky a – b

jednodílná forma písňová a – b

dvoudílná forma písňová a – a – b – a

rondo A B A C A ...

Děti tyto činnosti tvoření velice baví, v Danielově metodice nalezneme několik způsobů provedení jako např. tleskání, recitace, hra na rytmické nástroje, „hra na tělo“, pohyb a další. Je velmi dobré, když postupně zvyšujeme nároky a kroky kupředu. V případě, že zvládneme rytmickou složku, přidáváme tu melodickou. Žáci postupně získávají uchopení hudebních forem, jejich tvoření. Budují a tříbí si vztah k hudbě jako takové.

2.4.7 Poslech hudby

Nejpodstatnější část hudby tvoří hlavně aktivní hudební činnosti. Těmito činnostmi ale získáváme pouze část hudebního vědění. Naopak hudba instrumentální, orchestrální či komorní jim zůstává zatím neznámou.

„A protože chceme vychovat člověka harmonicky rozvinutého, kterému styk s hudebním uměním bude kulturní potřebou, musíme jej k tomu vést.“⁴⁵

⁴⁵ DANIEL, Ladislav. Metodika hudební výchovy. Vyd. 3., dopl. Ostrava: Montanex, 2010, 95 s. ISBN 978-80-7225-329-6., str. 83.

Učíme tedy žáčky zaposlouchat se do hudby, obklopuje nás totiž všude. Vnímáme rozdíl mezi pasivním a aktivním poslechem hudby. Všichni dobře známe situaci, kdy si pouštíme hudbu jako kulisu k práci či jiným aktivitám. Tento poslech nám ale moc citových prožitků nepřináší.

U aktivního poslechu hudby je tomu jinak. Není to však lehký úkol, je třeba děti motivovat a pracovat s nimi pomalu. Soustředění nelze natrénovat hned, ale když se nám v dětech podaří probudit zájem o poslech jako takový, odnesou si z hodin spoustu estetických zážitků a soustředěnosti se naučí. Důležité je, aby děti během školní výuky získaly povědomí o skladbách a hudebních pojmech, které budou moci dále využít. V průběhu školní docházky si tak děti osvojují dostatek poznatků, a tím získávají možnost vést rozhovor o skladbě s učiteli. Tím, že se učí nové pojmy o hudebních nástrojích, z dějin hudby či o hudebních formách, lépe pak poslechu rozumí, dokážou do hudby „nahlédnout“.

I nyní Daniel upozorňuje na několik informací, které jsou v poslechu hudby zásadní. Důležitý je výběr skladeb dle přiměřenosti časové, věkové i obsahové. Poslech hudby by měl být uměleckým a didaktickým zážitkem. Je na učitelích, jak si poslech do svých hodin zařadí. Neměli bychom zapomenout na evokaci, před poslechem můžeme dětem připravit úkol s otázkami, díky kterým se budou na skladbu a její obsah soustředit. Motivační příprava by měla být krátká a působivá. Děti při poslechu „nerušíme“ doplňujícími otázkami či dotazy, toto všechno by mělo poslechu předcházet. Po poslechu bychom měli skladbu rozebrat, Daniel uvádí metodu rozhovoru, kdy učitel děti obeznámí s novými pojmy a žáci si následně potvrzují či vyvracejí své poznatky.

Je dobré, když dětem umožníme skladbu opakovat. Během prvního poslechu nestačíme zapojit a uchovat všechny vjemy. Když je skladba rozebrána, věnujeme se syntéze, ve které souhrnně zopakujeme všechny informace o skladbě a provedeme zápis.

Tímto by práce se skladbou neměla končit. „*Má-li se stát trvalým duševním majetkem žáků, musíme se k ní pravidelně vracet.*“⁴⁶

⁴⁶ DANIEL, Ladislav. *Metodika hudební výchovy*. Vyd. 3., dopl. Ostrava: Montanex, 2010, 95 s. ISBN 978-80-7225-329-6., str. 85.

Opakovat bychom měli pravidelně a efektivně tak, aby to pro děti nebylo nezáživné.
Pokud si děti skladbu zapamatují a umějí ji rozeznávat, jsme na dobré cestě.

3 Ladislav Daniel jako tvůrce hudebně-didaktických pomůcek

Daniel tvrdí, že ve výuce hudební výchovy není zapotřebí velké množství pomůcek, přesto některé z nich pokládá za nepostradatelné. Zdůrazňuje, že je zapotřebí, aby v hudebních byly k dispozici tabule s nalinkovanými notovými osnovami.

Mezi první a nejdůležitější pomůcku Daniel řadí klavír. Je to nezbytný nástroj v hodinách hudební výchovy. Můžeme na něj zahrát hlasová, rytmická, sluchová a intonační cvičení, ale též akordy a samozřejmě jednotlivé tóny stupnic a písně. V dnešní době by měla mít klavír nebo pianino k dispozici každá základní škola, pokud tomu tak není, dá se klavír nahradit alespoň keyboardy. Daniel se domnívá, že „*pokud učitel není klavírista a snadné doprovody písní nezahraje, jsou tu ještě žáci, kteří se učí hrát na klavír v ZUŠ.*“⁴⁷

K tomuto tvrzení se však stavím trochu jinak. V případě, že jsou děti ke hře motivovány a nepodrývá se tak autorita kantora, je to zcela v pořádku, přesto si myslím, že je pro výuku prvního stupně **nezbytné**, aby i hudebně neaprobovaný kantor či učitel s jinou než hudební specializací zvládal jednoduché akordy a mohl tak žákům skladbu zazpívat a zahrát. Ve třídě společně s dětmi hudebně spolupracujeme, dáváme jim prostor pro improvizaci a samostatné tvoření, přesto jim ale nemůžeme zadat skladbu s pokynem „zahraj a nauč nás“.

Přikláním se však k tomu, že je to paradoxně lepší řešení, než když se ve třídě pravidelně zapíná počítač, na internetu se vyhledají karaoke verze skladeb a děti zpívají pouze dle techniky. Tuto náplň hodiny bych volila spíše doplňkově, pro práci s nástrojovou barvou, nebo proto, abych se mohla soustředit na pěvecké problémy, dirigování apod.

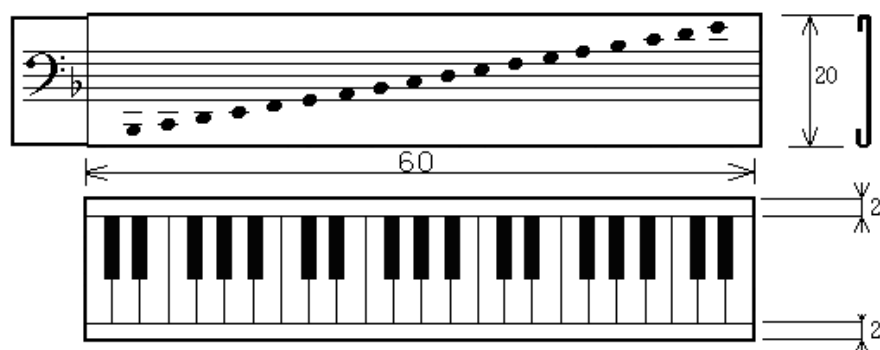
Daniel v *Metodice hudební výchovy* osvětluje, v jakém postavení by se měl klavír ve třídě nacházet. Nástroj žáky nesmí přehlušovat, proto je dobré, aby byl postaven zadní stěnou směrem k dětem. „*Postavit nástroj ke stěně, jak je to běžné v bytě, je z důvodů didaktických zcela chybné. Učitel je při hře odvrácen od třídy a nemůže žáky ovládat.*“⁴⁸

⁴⁷ DANIEL, Ladislav. *Metodika hudební výchovy*. Vyd. 3., dopl. Ostrava: Montanex, 2010, 95 s. ISBN 978-80-7225-329-6., str. 87.

⁴⁸ Tamtéž, str. 87.

U instrumentální složky hudební výchovy je možné a předpokládá se, že děti doprovází písně na své hudební nástroje. Když přidáme další nástroje, např. rytmické a melodické, hned můžeme hudebně tvořit a vzniká nám tak třídní soubor. I zde Daniel nezapomíná na metodické pokyny, které nám ulehčí práci, např. jak a kam nástroje ukládat pro snazší přípravu, například nakreslit si na zadní stranu skříně obrysy nástrojů, tím pádem děti hned ví, kam jednotlivé nástroje patří. Domnívám se, že lze využít i velké plakáty, čtvrtky či balicí papír, na který si můžeme barevně rozlišit jednotlivé nástroje, a zlepšit to tak dětskou orientaci.

Pro výuku intonace Daniel doporučuje tzv. **intonační tabulku** (viz Obr. 1).

Obrázek 1 Intonační tabulka

Jedná se o jakousi studijní oporu při nácvičování zpěvu. Označení základního tónu je posuvné stejně tak jako označení tóniny. Tabulka může být i magnetická. Barevnými magnety si můžeme označit hlavní stupně příslušné tóniny, a tak si práci ulehčíme.

Osobně využívám Danielova intonačního cvičení. Malý sešit, který získává po otevření velikost A4. Poté, co jednotlivé strany rozstříháme na proužky, získáváme tak velké množství cvičení. Tuto pomůcku budu s dětmi využívat až ve čtvrtém ročníku. Vzhledem k tomu, že s nimi nepracuji od první třídy, nýbrž až od třetí, začínáme tak s hudební teorií a s intonací v praxi až později. Na střední škole jsme intonační cvičení používali v hodinách hudební výchovy jako aktivitu ve dvojici. Některá cvičení jsme měli za úkol též jako studenti střední pedagogické školy sami vytvářet.

Při výcviku intonace lze využít také **melodické kostky** – viz Obr. 2.

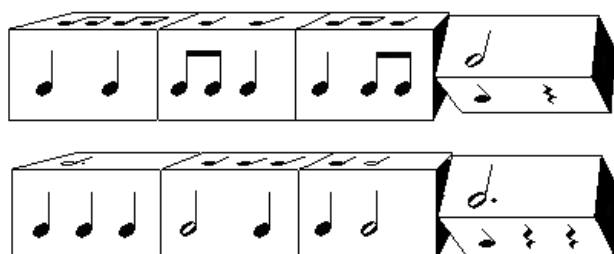

Obrázek 2 Melodické kostky

V hodinách hudební výchovy využíváme pomůcky pro zpestření a nácvik rytmu. Daniel vymyslel dvě řady těchto kostek.

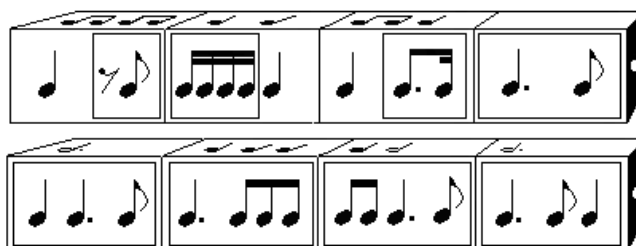
Rytmické kostky – viz Obr. 3.

Rytmické kostky jsou pomůckou pro kantory. Jsou složeny ze čtyř spojených částí, na nichž jsou napsané jednotlivé rytmy ve 2/4 či 3/4 taktu. Kostky se dají otáčet, tudíž si můžeme vytvořit množství rytmů ve čtyřtaktí.

Obrázek 3 Rytmické kostky

Kostky jsou vyrobeny ve dvojím vydání, viz Obr. 4.

Obrázek 4 Rytmické kostky, druhá varianta

V menším vydání na stejném principu fungují **rytmické kostěčky**. V tomto případě s kostkami manipulují samy děti.

Další pomůckou je **rytmická stavebnice**, ta je vyrobena ve dvou provedeních. Jedná se o soubor tabulek, ve kterých jsou zapsány rytmy na obou stranách. „*Tyto tabulky zasunujeme do nástěnné tabule s kapsami, jaké se vyrábějí pro první třídu na nácvik čtení.*“⁴⁹ I tato pomůcka má svou menší verzi, stejně tak jako rytmické kostky.

S **rytmickým dominem** se pracuje úplně stejně jako se stavebnicí. Poslední z pomůcek je zapotřebí při nácviku písň z not.

K tomu je možné využít **nástěnné písňové tabule**. „*Nácvik z učebnice značně ztěžuje ovládní třídy učitelem a soustředění žáků na noty, pod nimiž je text.*“⁵⁰ Důležité je tedy, abychom dětem texty pod notový zápis nikdy nezapisovali. Jakmile mají děti pod notami slova, nesoustředí se tak na čtení not, nýbrž jsou rozptylovány textem.

⁴⁹ Tamtéž, str. 88.

⁵⁰ Tamtéž, str. 88.

4 Základní školy s rozšířeným vyučováním hudební výchovy v České republice

Tak jako ve světě získával úspěch německý *Schulwerk* Carla Orffa, v Maďarsku mezi průkopníky RVHV patřil Zoltán Kodály. Maďarské kořeny hudebně výchovného systému spadají až do roku 1950, kdy se začínají objevovat první třídy s rozšířeným vyučováním hudební výchovy, které čítají až 6 hodin hudební výchovy týdně. U nás v České republice se o začátky RVHV zasloužil profesor Daniel.

Z historie již víme, že školy s rozšířenou výukou hudební výchovy jsou u nás spojeny s tzv. olomouckým experimentem, ve kterém se stal průkopníkem L. Daniel. V roce 1966 byla na třídě Svornosti v Olomouci zařízena první základní škola s rozšířenou výukou hudební výchovy. Daniel se ve svém experimentu snažil uplatnit nové metody hudební výchovy, jako např. „*Tonální metodu písňovou, improvizální prvky převzaté z Orffova systému, nové přístupy v hlasovém výcviku apod. a ověřit vliv intenzivnější hudební výchovy na formování osobnosti dítěte z hlediska jeho intelektových, morálních a charakterových rysů. Dále bylo potřeba prověřit hypotézu, že všechny děti jsou hudebně vychovatelné, a určit základní činitele, ovlivňující jejich hudebnost.*“⁵¹

Pracoviště, které mohli navštěvovat studenti z pedagogických fakult, ale i učitelé a ostatní pedagogičtí pracovníci, se stalo velmi důležitou součástí vzniku škol s rozšířenou výukou hudební výchovy. Profesor Daniel se jakožto metodik a didaktik snažil, aby byli kantoři dobře proškoleni a aby bylo jejich výchovné působení v hodinách co nejúčinnější. Snažil se o jednotu koncepce a obsahu se samotnou realizací. Olomoucký experiment se stal vzorem pro další nově vzniklé RVHV nejen v České republice, ale i na Slovensku.

Pojetí olomouckého experimentu spočívalo v pěti velmi důležitých bodech:

- 1) Propojenosti základních škol s RVHV a základními uměleckými školami.
- 2) Navýšení počtu hodin hudební výchovy.
- 3) Ve vytvoření metodických řad.
- 4) Zavedení povinné kolektivní hry na zobcovou flétnu.

⁵¹ VÁŇOVÁ, H. Základní školy s rozšířeným vyučováním hudební výchovy v České republice (Szkoły podstawowe s rozszerzonym programem nauczania wychowania muzycznego w Republice Czeskiej). *Wychowanie muzyczne w szkole*. 2010. n. 5, s. 17-25. ISSN 0512-4255

5) Ve snaze po pestrosti u nástrojové hry.

V prvním bodě tzv. olomouckého experimentu se profesor Daniel snažil o to, aby každé dítě, které navštěvuje RVHV, bylo zároveň žákem ZUŠ (dříve LŠU). „*Základní škola rozvíjí všeobecnou hudebnost žáků ve všech složkách hudebních činností a poskytuje jim teoretické znalosti v dimenzích požadavků hudební nauky jednotlivých ročníků ZUŠ.*“⁵²

Na školách je hra na zobcovou flétnu a jiné nástroje včetně sborového zpěvu samozřejmostí. ZUŠ se zaměřuje hlavně na soustavnou výuku hry na hudební nástroje. Skvělé řešení je, pokud jsou obě školy v jednom areálu.

Dalším pilířem olomouckého experimentu byl počet hodin v hudební výchově. Respektive rozšíření o další hodiny tak, aby nebyl narušen chod ostatních povinných hodin v učebních plánech. Díky propojení RVHV se ZUŠ lze navýšit počet hodin, základ tvoří tři hodiny hudební výchovy za týden. Během jednotlivých ročníků se postupně přibírají další hodiny hudební výchovy. Sborový zpěv, hra v instrumentálním souboru, hudební nauka na ZUŠ, hodina hry na hudební nástroje, hry v souborech při ZUŠ. Vzhledem k ostatním hudebním aktivitám docházíme k sedmi až osmi hodinám hudební výchovy týdně.

Ladislav Daniel, jakožto výborný metodik, dbal na to, aby byly hudební dovednosti a samotné uspořádání učiva řazeny do jednotlivých složek. Toto vedlo k vzniku metodických řad. Složky se prolínají a navzájem ovlivňují. „*Učitel přesně ví, co bude učit, v jaké posloupnosti, kdy a jakými metodami. Rozvržení učiva jednotlivých ročníků pak vytváří jakýsi „profil“ žáka dané třídy z hlediska jeho hudebních dovedností a teoretických znalostí.*“⁵³ Tyto metodické řady jsou složeny z hlasového výcviku, hudební nauky, rozvoje intonačních a rytmických dovedností, improvizací, nástrojových dovedností apod. Nyní jsou tyto jednotlivé složky součástí tematických plánů. A samozřejmě mají své místo i v Danielových učebnicích pro kompletní první stupeň základních škol. Okruh hudebně pohybových a poslechových činností zatím zůstal nerozpracován.

Již v prvním ročníku, přesně ve druhém pololetí by měla být v hodinách hudební výchovy plně k dispozici kolektivní hra na zobcovou flétnu.

⁵² Tamtéž.

⁵³ VÁŇOVÁ, H. Základní školy s rozšířeným vyučováním hudební výchovy v České republice (Szkoły podstawowe s rozszerzonym programem nauczania wychowania muzycznego w Republice Czeskiej). *Wychowanie muzyczne w szkole*. 2010. n.5, s.17-25. ISSN 0512-4255.

Poslední z těchto pěti bodů se zabývá rozmanitostí v nástrojové hře. Stěžejním hudebním nástrojem na ZUŠ není pouze klavír, ale je zde na výběr i mnoho dalších hudebních nástrojů. Takto ve třídách vznikají soubory nebo třídní kapely. Učitelé by měli být dovednostně vybaveni tak, aby zvládli psát partitury na míru každému nástroji.

Pilotní škola v Olomouci získala díky rozvoji dětské hudebnosti a osobnosti jako takové proslulost po celých Čechách. Mnoho pedagogů navštívilo školu v rámci hospitací. Hana Váňová vzpomíná na vlastní zkušenost, kdy společně s pedagogickou fakultou UK navštívila Olomouc, a měla tak možnost shlédnout, jak vypadají hodiny s rozšířenou výukou hudební výchovy v prvním, čtvrtém a osmém ročníku ZŠ.

„I když je to již mnoho let, pamatuji se na údiv, který v nás vzbudily hudební dovednosti žáků zejména pak osmého ročníku v oblasti sluchové analýzy a intonační čistoty při zpěvu čtyřhlasů, i na překvapení, když nám žáci vyšších ročníků dali na chodbě přednost ve dveřích a nahlas pozdravili. Je to paradoxní, ale po zkušenostech s praxí na městských školách sídlištního typu byla tato skutečnost milá a překvapivá.“⁵⁴

Dále ve svém příspěvku Váňová připomíná, že L. Danielovi museli dát za pravdu ohledně výchování dětí na tamní škole. Prý jsou tam žáci velmi dobře vychovávaní a vedeni a mají tak díky rozšířené výuce hudební výchovy mnohem větší znalosti a často prý i větší přehled než studenti z pedagogických fakult. Souhlasím s vyjádřením docentky Váňové, že studenti pedagogických fakult, zejména oboru Učitelství 1. stupně ZŠ mají velmi často obavy z praxe na školách s RVHV. Již brzy někteří po hospitacích na těchto školách zjišťují, že děti jsou dovednostně více vybaveny než samotní studenti.

I kvůli tomu, že byl olomoucký experiment po devíti letech své existence v roce 1975 prohlášen za úředně ukončený, měl velký vliv na vývoj škol s RVHV jak u nás, tak i na Slovensku. Ovšem netrvalo dlouho a na škole se začínaly objevovat náznaky výchovných problémů a rozšířená výuka hudební výchovy ve škole znovu našla své místo.

⁵⁴ VÁŇOVÁ, H. Základní školy s rozšířeným vyučováním hudební výchovy v České republice (Szkoly podstawowe z rozszerzonym programem nauczania wychowania muzycznego w Republice Czeskiej). *Wychowanie muzyczne w szkole*. 2010. n.5, s.17-25. ISSN 0512-4255.

Daniel se společně se svými nejbližšími spolupracovníky velmi snažil o propagaci tohoto experimentu, který byl zpracován metodicky, obsahově, ale též personálně a metodicky, a to v celostátním měřítku. V roce 1984 B. Danielová přednesla referát na téma Projekt „Hudební výchova v ČSSR“ na nitranské konferenci.

V roce 1986 byla Ministerstvem školstva SSR podpořena realizace tzv. banskobystrického modelu RVHV. Tento model čerpal ze zkušenosti pedagogů z pilotní olomoucké školy, ale využíval též koncepce maďarského vyučování. Jednalo se o dlouhotrvající experiment.

Zlomovým rokem byl rok 1987, v tuto dobu se hudební výchova začala rozšiřovat do dalších škol po celé České republice. Došlo ke schválení tzv. celostátního experimentu zřizování škol s RVHV. Dodnes není k dispozici přesný seznam škol s RVHV z této doby, tvrdí se však, že jich bylo zhruba 15, a to jak v Čechách, tak i na Slovensku. Např. Praha - ZŠ Umělecká, Uničov, Ústí nad Labem – Krásné Březno, Košice, Bratislava apod.

V letech 1987 až 1991 se hledaly způsoby komunikace mezi výraznými pedagogickými osobnostmi hnutí v čele s L. Danielem, P. Jurkovičem atd. a Ministerstvem školství. Tomuto období říkáme experimentální.

Až na materiály z olomouckého experimentu nejsou dochovány žádné učební osnovy či učebnice. Profesor Daniel se stále snažil propagovat a prosazovat olomoucký vzor do ostatních základních škol, ale „*naráží na skutečnost, že výuku rozšířené hudební výchovy zde zajišťují výrazné učitelské osobnosti a výborní muzikanti, kteří mají o průběhu vyučování své vlastní představy. Dá se tedy konstatovat, že některé školy v této době žijí vlastním životem, vytvářejí si své experimentální osnovy, využívají své materiály a specifika metodických postupů.*“⁵⁵

⁵⁵ VÁŇOVÁ, H. Základní školy s rozšířeným vyučováním hudební výchovy v České republice (Szkoły podstawowe s rozszerzonym programem nauczania wychowania muzycznego w Republice Czeskiej). In *Wychowanie muzyczne w szkole*. 2010. n.5, s.17-25. ISSN 0512-4255.

V roce 1991 došlo Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy v České republice k ukončení experimentu. Následně bylo však oficiálně úředně přijato zřizování škol s RVHV. Došlo k vydávání experimentálních osnov, které byly častokrát upravovány učiteli HV, řediteli škol, pracovníky Ministerstva školství apod. V roce 1977 již došlo k potvrzení osnov, které jsou realizovány v rámci vzdělávacího programu Základní škola. Ve vzdělávacím programu *Základní škola vyučující dle osnov škol s rozšířenou výukou hudební výchovy* jsou v provozu současné školy s RVHV.

I přesto, že zřizovatelem je právě Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, neexistuje žádný přehled a statistika o počtu a umístění těchto škol. Je však uschován údaj z roku 1999, ve kterém je uvedeno, že je v České republice 64 škol s RVHV, tedy 402 tříd s 9088 žáky. Tyto informace jsou ale v neustálém pohybu, některé školy zanikají, jiné vznikají. Základní škola Rychnovská na Praze 9 v Letňanech statut školy s RVHV nemá, i přesto, že je zde počet hudební výchovy zvýšen, než jak tomu je na ostatních základních školách. V roce 2003 předseda Společnosti pro hudební výchovu v ČR J. Prchal vedl seminář pro odbornou veřejnost. Cílem bylo evidovat počet škol s RVHV a následně vytvořit seznam.

Již v roce 1993 vznikla pod vedením L. Daniela Komise pro rozšířenou hudební výchovu, která fungovala při Společnosti pro hudební výchovu. Pořádala se pravidelná setkání s názvem *Na pomoc učitelům hudební výchovy na základních školách s RVHV*. Na těchto školách s RVHV byly umožněny ukázkové hodiny jak v Olomouci, tak i v dalších českých městech, jako například v Brandýse nad Labem, Brně, Pardubicích aj. Ani dnes nejsou v odborné literatuře studie o vzniku, koncepci, vývoji i současném stavu RVHV. Jediné dochované materiály jsou ve sborníku *K problematice současných hudebně výchovných metod a koncepcí*.⁵⁶

⁵⁶ *K problematice současných hudebně výchovných metod a koncepcí: materiály z muzikologické konference k 75. narozeninám prof.dr. L. Daniela, CSc., konané pod záštitou děkana PdF UP doc.RNDr. Jana Šteigla, CSc., ve dnech 29. a 30. května 1997 v Muzeu umění Olomouc*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1998, 155 s. ISBN 8070677945.

Váňová se k tomuto vyjádřila takto: „Po několik let jsem jako didaktik na katedře hudební výchovy Univerzity Karlovy v Praze – Pedagogické fakulty a vedoucí pedagogické praxe vypisovala téma *Základní školy s rozšířeným vyučováním hudební výchovy (koncepce a praxe)* jako námět pro diplomovou práci, ale stále se nenacházel student, který by měl čas a odvalu se tohoto nezpracovaného úkolu ujmout. Teprve v roce 2001 bylo téma přijato studentkou oborového studia M. Kontrovou.“⁵⁷

Diplomová práce čítá mnoho stran textu. Kontrová zde hledala v soukromých pramenech a její práce byla ztížena tím, že v žádných úředních dokumentech nejsou ucelené informace

o organizaci škol s RVHV. Váňová se domnívá, že je diplomová práce studentky Kontrové díky nasbíraným informacím a poznatkům velmi užitečná. A to nejen pro další zájemce o zřízení škol s RVHV, učitele, ale i MŠMT ČR, které řídí školy s RVHV.

Dále Váňová ze své didaktické a kantorské zkušenosti upozorňuje na to, jak jsou školy s RVHV velmi důležité. Po několik let sama působila v Brandýse nad Labem, kde jedna ze škol s rozšířenou hudební výukou je. Sledovala tak všechny obsahové i organizační proměny. „Osobně považuji školy s RVHV za to nejlepší, co dosud dala hudební pedagogika našim dětem.“⁵⁸

⁵⁷ VÁŇOVÁ, H. Základní školy s rozšířeným vyučováním hudební výchovy v České republice (Szkoly podstawowe s rozszerzonym programem nauczania wychowania muzycznego w Republice Czeskiej). In *Wychowanie muzyczne w szkole*. 2010. n.5, s.17-25. ISSN 0512-4255.

⁵⁸ VÁŇOVÁ, H. Základní školy s rozšířeným vyučováním hudební výchovy v České republice (Szkoly podstawowe s rozszerzonym programem nauczania wychowania muzycznego w Republice Czeskiej). In *Wychowanie muzyczne w szkole*. 2010. n.5, s.17-25. ISSN 0512-4255.

5 Rozbor učebnic a metodik profesora Daniela

Celý život se Ladislav Daniel věnoval naplno hudbě. Napsal řadu učebnic hudební výchovy od 1. do 5. třídy základní školy. Až na *Kukačku* je každá z učebnic poeticky pojmenována po ptácích z řádu pěvců, ačkoliv v *Kukačce* je skryt tzv. kuku interval.

Pro mou nynější i budoucí praxi je velmi důležité, abych porozuměla jednotlivým metodikám jak obsahově, tak samozřejmě didakticky.

Jednotlivé učebnice:

- 1. ročník – *Kukačka*
- 2. ročník – *Pěnička*
- 3. ročník – *Skřivánek*
- 4. ročník – *Sedmihlásek*
- 5. ročník – *Slavík*

Ke každé z učebnic je důkladně připravena metodická příručka pro učitele. Ta obsahuje plány učiva s dělením do všech měsíců školní docházky a jednotlivé dovednosti. V žádném dílu nechybí na posledních stránkách výtah toho, co by se děti měly z učebnice a hodin hudební výchovy naučit.

První díl pro děti 1. tříd s názvem **Kukačka** profesor Daniel uvádí takto: „*Nejprve je třeba učiteli říci, že tyto učebnice přinášejí ve všech složkách hudební výchovy zcela nové metody, jejichž efektivita umožňuje dát žákům mnohem více, než bylo možné metodami dosud užívanými.*“⁵⁹

Všechny složky hudební výchovy jsou v metodice uspořádány dle obtížnosti, navzájem jsou propojeny. „*Vše spěje k tomu, aby žák rostl a hudebně se rozvíjel.*“⁶⁰ Daniel nabádá učitele k vytvoření cílů a plánů hodin, roli hrají i časové možnosti.

Za nejdůležitější cíle považujeme:

- Naučit děti krásně zpívat, tak aby byl zpěv samotný pro děti zásobárnou estetických zážitků.

⁵⁹ DANIEL, L. *Metodická příručka k učebnici hudební výchovy Kukačka pro učitele 1. ročníku základní školy*. Praha : Panton, 1994. 58 s. + 1 list příl. ISBN 80-7039-200-2. Str. 4.

⁶⁰ Tamtéž, str. 4.

- Rozvinout u dětí hudební schopnosti, které nejsou vrozeným základem, nýbrž s nimi můžeme pracovat tak, že je postupně rozvíjíme hudebními činnostmi. K tomu je zapotřebí výcvik intonační a rytmický. Také improvizace má zde své místo.
- Poskytujeme dětem radost z hudebních činností. Děti jsou velmi kreativní, rády hrají na hudební nástroje, tvoří. Je dobré, když jim též poskytneme hudebně pohybové činnosti.
- Nezapomínáme na poslechové činnosti. Již víme, že poslech rozvíjí lásku k hudbě.

Dále pan profesor vysvětluje, co by měla dobrá hudební výchova dětem poskytovat, tyto složky zařazuje do devíti bodů:

- 1) Práce s hlasem, neboli hlasový výcvik
- 2) Výcvik intonační a sluchový.
- 3) Rytmičtý výcvik.
- 4) Zpěv písně a její nácvik.
- 5) Hudební nauka.
- 6) Hra na hudební nástroje.
- 7) Rozvoj tvořivých schopností.
- 8) Hudebně pohybová výuka.
- 9) Poslechové činnosti.

Opět je zde apelováno na častá opakování a rozvoj dovedností. Struktura hodiny je v metodikách pravidelně zobrazována na modelu ciferníku, který může být kantorům nápomocen v jejich praxi. V metodikách k učebnicím pro 1. stupeň ZŠ jsou stejné zásady pro kvalitní výuku hudební výchovy jako v *Metodice hudební výchovy*.⁶¹

V této učebnici se mi nelíbí nadmíra obrázků, vzhledem k tomu, že se jedná o publikaci více než dvacet let starou, dětem by již tyto obrázky mohly připadat „vtipné a zastaralé“. Naopak jako pozitivní vnímám poukázání na dobré a špatné tleskání nebo správné sezení při zpěvu. Děti tak přesně vidí rozdíly, ačkoliv je mnohem lepší, když vše v praxi ihned předvádíme.

⁶¹ DANIEL, Ladislav. 2010. *Metodika hudební výchovy*. Vyd. 3., dopl. Ostrava: Montanex, 95 s. ISBN 978-80-7225-329-6.

Na obrázcích jsou též představovány jednotlivé nástroje a také to, jak na ně správně hrát. Opět si myslím, že je velmi důležitá názornost v praxi. Ukázat dětem správný úchop paličky atd. Existuje spousta motivačních cvičení, např. při správném držení paličky si představujeme pavoučka, který šplhá nahoru a dolů, apod. Je již na učitelích a jejich vlastní kreativitě, jak dětem v hodinách látku podají. Jako velmi přínosná vnímám rytmická cvičení, jak si děti mají osvojovat rytmické hodnoty, pomlky, a ani zde nechybí správná evokace např. v podobě zatloukání hřebíků.

Pěnička, druhý díl učebnice pro 2. ročník ZŠ, je uvedena autorem podobně jako první díl. Ani zde Daniel neopomíná na zásady, které je potřeba dodržovat. Upozorňuje učitele, jak moc je důležitá posloupnost. V případě, že přebíráme třídu po jiném vyučujícím, nelze tuto učebnici použít, pokud se nepracovalo s prvním dílem.

„Především je třeba upozornit ty paní a pány učitele, kteří přebírají třídu po jiném vyučujícím, že tuto učebnici nelze použít pro třídu, která nezvládla učivo 1. dílu.“

V úvodu metodiky je přesně vidět, jak Daniel vyzývá k návaznosti látek, ale hlavně dovedností, které děti nabyly již v prvním ročníku. I nyní je učivo rozděleno do jednotlivých složek. Za velmi přínosnou považujeme větu: *„Neuškodí ani, když bude třída natrvalo o rok či dva pozadu. Stejně bude umět po všech stránkách více než podle starých učebnic. Neboť co uměl absolvent kteréhokoliv ročníku např. z hlasového výcviku, intonace, rytmu, hudební nauky, hry na hudební nástroje, improvizace, poslechu, pohybu...? A naučit špatně pár písni – přičemž někteří žáci vůbec zpívat neumějí – a povídat si o skladatelích – aniž žáci dovedou i jen poznat probrané skladby – to přece není hudební výchova. Jaký je její přínos rozvoji osobnosti žáka, jaký je důvod k existenci takového předmětu?“⁶²*

⁶² DANIEL, L. *Metodická příručka k učebnici hudební výchovy Pěnička pro učitele 2. ročníku základní školy*. Praha : Panton, 1995. 73 s. + 1 s. příl. ISBN 80-7039-224-X.

Vzhledem k tomu, že by mělo dojít k provázanosti učiva, doporučuje Daniel opakovat a docvičovat učivo prvního ročníku. Hudební výchova patří mezi předměty převážně dovednostní. Měla by být dobře zorganizována, a ačkoliv se v hodinách často jednotlivé činnosti opakují, není prostor pro stereotyp, části v hodině jsou pestré a účelné. Na rozdíl od první metodiky, je v druhém díle zaznamenáno, co vše budeme v hodinách hudební výchovy potřebovat. Každá z forem práce si žádá jiné pomůcky. Základní místo v hudební výuce má klavír, pro výcvik intonace jsou k dispozici intonační tabulky. U rytmu by nám neměly chybět rytmické kostky. Do instrumentální složky nám dobře zapadají melodické nástroje jako např. xylofon, metalofon a zvonkohra. Stejně, jak je v prvním díle devět důležitých bodů pro dobrou hudební výchovu, zde platí totéž, ale přibyla **hra na zobcovou flétnu**.

Na první straně učebnice se objevuje hymna České republiky. Sám Daniel již několikrát učitelskou veřejnost upozorňoval na to, kde se ve zpěvu hymny běžně dělají chyby. V učebnici je opět nespočet rytmických cvičení, která jsou v praxi velmi užitečná. Nechybí zde ani lidové písně, které ovšem dnes mohou být pro děti neznámé. Je zde také dostatek cvičení na pečlivé vyslovování koncovek.

Na druhý díl navazuje **Skřivánek**, učebnice pro 3. ročník ZŠ. I zde se vychází z aktivit, ke kterým jsou zapotřebí pomůcky. Rytmické kostky učitelé s dětmi využijí v prvním a druhém ročníku, od třetí třídy až do druhého stupně jsou k dispozici rytmické stavebnice a rytmické tabule. „*V intonaci se ve 3. ročníku neobjedeme bez intonační tabule, popřípadě bez malých intonačních tabulek magnetických. Samozřejmě se počítá s tím, že škola za dvacet let nové koncepce pořídila orffovské nástroje melodické: zvonkohru, metalofon, xylofon a tympány.*“⁶³

⁶³ DANIEL, L. *Metodická příručka k učebnici hudební výchovy Skřivánek pro učitele 3. ročníku základní školy*. Praha : Panton 1996. 62 s. + 1 s. příl. Str. 4.

V úvodu učebnice Daniel děti nabádá k tomu, aby si pro radost zazpívaly ty písně, které se jim v minulém roce líbily nejvíce. Neopomíná ani důležitost hudebních doprovodů. Velmi se mi líbí skrývačky rytmů. Je zde vypsáno několik rytmů a děti mají za úkol hádat, která lidová písnička je v rytmu schována. Dále jsou přínosné úkoly, ve kterých je zapotřebí zapojit více způsobů přemýšlení.

Neboli jednotlivé rytmy číst:

- a) *na slabiky,*
- b) *hrou na nástroj,*
- c) *tleskáním,*
- d) *na slabiky s tleskáním.*

Děti si zde osvojují nové rytmy, ale i hudební pojmy. Učí se dirigovat, zpívat jednotlivé tóny v daných tóninách apod.

Pro ukázkou předkládám, jak vypadá poslední strana této učebnice.

„*Co jsme se naučili*“

- 1) *Umíme zazpívat písně krásným hlasem se zřetelnou výslovností, s patřičným otvíráním úst a s nádechy na správném místě.*
- 2) *Poznáme a umíme zazpívat v dané tónině první, třetí a pátý stupeň a zpívat podle not stupnicové postupy.*
- 3) *Umíme přečíst, zahrát i zapsat probrané rytmy v taktu dvoučtvrtovém, tříčtvrtovém a čtyřčtvrtovém.*
- 4) *Umíme taktovat na dvě i na tři.*
- 5) *Umíme zahrát snadné doprovody k písním.*
- 6) *Umíme zopakovat nebo vytvořit závěti k danému čtyřtakti.*
- 7) *Máme rádi hudbu a zpěv.*⁶⁴

⁶⁴ DANIEL, L. *Metodická příručka k učebnici hudební výchovy Skřivánek pro učitele 3. ročníku základní školy*. Praha : Panton 1996. 62 s. + 1 s. příl. Str. 24.

Další učebnicí v pořadí je **Sedmihlásek** určený pro 4. ročník ZŠ. „Rozhodli jsme se pro cestu, která vede k úspěchu, chceme žákům dát nějaké dovednosti a chceme rozvinout jejich schopnosti, popřípadě je naučit i nějakým vědomostem. To vše pak povede k tomu, že se jim hudební výchova bude líbit a budou s námi rádi spolupracovat.“⁶⁵ Takto profesor Daniel uvádí další ze svých metodik a i nyní poukazuje na důležitost práce s dovednostmi, tedy s hlasem, intonací, rytmem či improvizací. V hlasovém výcviku pracujeme na prodlužování výdechu, vokalizaci, ale také vázání. Rozsah je od tónu b–f². Rytmus udržujeme v 2/4, 3/4 a 4/4 taktu.

Metodiky pro první stupeň završil Daniel **Slavíkem**. Také v této publikaci Daniel důrazně vyzývá k tomu, že je zapotřebí, aby děti již měly zkušenost s předchozími díly učebnic. I zde je metodicky zpracovaný plán učiva. V hlasovém výcviku je nejdůležitější nácvik hlavového tónu, dále bránicové dýchání, dynamika, souhláskové shluky a rozsah tónů a–fis². Rytmus by děti měly umět číst a zapisovat, využíváme osminové, čtvrt'ové noty i pomlky. Ve hře na hudební nástroje hrají svou roli hudební doprovody k lidovým písničkám a snadné instrumentální skladby.

Děti, které jsou ve škole systematicky vedeny v hodinách hudební výchovy, by měly na konci prvostupňové docházky zvládat všechny dovednosti již výše zmíněné. Daniel je pravidelně uvádí v každé ze svých učebnic a metodik.

Na závěr poslední učebnice bychom vyzdvihli poznámku: „*Neřid'me se zásadou, Čím více naučím, tím lépe, a zvykněme si říkat: ,Čím lépe to naučím, tím je to více'.*“⁶⁶

⁶⁵ DANIEL, L. *Metodická příručka k učebnici hudební výchovy Sedmihlásek pro učitele 4. ročníku základní školy*. Praha: Panton International, 2000. 70 s. + 1 s. příl. Str. 4.

⁶⁶ DANIEL, L.: *Metodická příručka k učebnici hudební výchovy Slavík pro učitele 5. ročníku základní školy*. Praha: Panton International, 2000. 58 s. + 1 s. příl. Str. 5.

6 Výzkumná část

6.1 Předmět a cíle výzkumu

Většina lidí v dnešní době vnímá hudbu bohužel pouze jako kulisu. Estetická a informativní hodnota hudby se mnohdy vytrácí i na základních školách. Domnívám se, že učitelé v dnešní době nemají vůbec lehkou úlohu. Je zapotřebí, aby dětem ukázali cestu, která jim pomůže hudbě porozumět.

Děti by ve škole měly získat dostatečné dovednosti, díky kterým se mohou osobnostně rozvíjet. Ostatně o to se snažil i profesor Daniel, který i v pozdním věku poukazoval na mezery v hudebním vzdělání učitelů, ale také v systému výuky hudební výchovy apod. Snažila jsem se proto získat informace zkušených, ale i začínajících pedagogů hlavně prvního stupně základních škol o metodách, kterým se Daniel věnoval.

V rozhovorech, které jsem uskutečnila s učiteli základních škol, základních uměleckých škol a s pedagogy z Pedagogické fakulty v Praze jsem rozebírala informace týkající se Danielovy osobnosti, ale též jeho metod a jejich využití v praxi.

Cílem tohoto kvalitativního výzkumu bylo zjistit, jaké povědomí má hudebně pedagogická veřejnost o Ladislavu Danielovi. Jeho osobnosti a celoživotním díle. Které metodické postupy učitelé ve své praxi využívají a zda jsou obeznámeni s Danielovými metodikami či jinými publikacemi. Dále, zda si učitelé uvědomují problémy v hudebně výchovné praxi a zda jsou ochotni je případně řešit.

6.2 Charakteristika výběrového souboru

Před organizací výzkumu jsem pro rozhovory oslovila několik učitelů z různých základních škol – ZŠ Volary, ZŠ Lenora, ZŠ Prachatice, ZŠ, MŠ a ZUŠ Jesenice, ZŠ Osnice a PedF UK. Výběrový soubor tak tvořilo celkem 15 různých pedagogů.

6.3 Metody a techniky

Tento výzkum byl realizován formou nestandardizovaného rozhovoru v době od 12. 5. 2015 do 19. 6. 2015. Vzhledem k tomu, že jsem zvolila metodu rozhovorů, měla jsem možnost s dotyčnými respondenty navázat osobní kontakt a získala tak pravdivé výpovědi a údaje. V některých případech se mi podařilo zajistit informace o bližších souvislostech s tématem mého výzkumu. A také v jednom případě jsem měla možnost nahlédnout do vzpomínek na studia a velké osobní zkušenosti s výukou u profesora Daniela na univerzitě v Olomouci, což pro mě bylo velmi přínosné.

Na předem sjednané rozhovory byly připraveny návodné otázky, které byly trojího druhu. A to: volné otázky otevřené, uzavřené a výběrové, kde měli dotyční k dispozici více možností výběru. Konečnou podobu dotazníku viz Příloha 1.

Data, která byla v rámci výzkumu sesbírána, jsem zpracovala pomocí počítačového programu Microsoft Excel a Microsoft Word.

6.4 Výzkumné otázky a hypotézy

V praktické části této diplomové práce mě zajímalo, jak učitelé základních škol s hudební specializací pracují s metodami L. Daniela. Jako kantoři máme na výběr z několika metodik od významných hudebních pedagogů. V diplomové jsem si položila několik zásadních otázek a k nim jsem stanovila hypotézy týkající se jak osobnosti L. Daniela, škol s rozšířenou výukou hudební výchovy, tak i připravenosti absolventů pedagogických fakult do praxe.

6.4.1 Výzkumné otázky

- 1 Jaké jsou důvody pro volbu pedagogické profese?
- 2 Kdy ve svém životě se dotazovaní učitelé poprvé setkali se jménem L. Daniel?
- 3 Jaké Danielovy metody a publikace v dnešní době učitelé v praxi využívají?
- 4 Jak vnímají učitelé školy s rozšířenou výukou hudební výchovy?
- 5 Jaká je připravenost studentů a absolventů učitelství pro 1. stupeň ZŠ pro výuku předmětů hudební výchovy v praxi?

6.4.2 Hypotézy

- 1 Největší motivací pro hudebně pedagogickou práci je touha učitele komunikovat s dětmi prostřednictvím hudby.
- 2 .Začínající učitelé na základní škole či ZUŠ se se jménem L. Daniela setkali v dětství ve svých začátcích při hře na zobcovou flétnu.
- 3 Učitelé a čerství absolventi pedagogických fakult využívají především *Tonální metodu písňovou* a dále publikaci *Škola hry na sopránovou zobcovou flétnu*.
- 4 Učitelé Hv jsou informováni o koncepci škol s RVHV.
- 5 Učitelé s praxí, ale i začínající učitelé prvního stupně s hudební specializací, kteří absolvovali pedagogickou fakultu, mají dobrý základ teoretických znalostí, ale prakticky nejsou na své povolání dostatečně připraveni.

6.5 Interpretace výsledků výzkumu

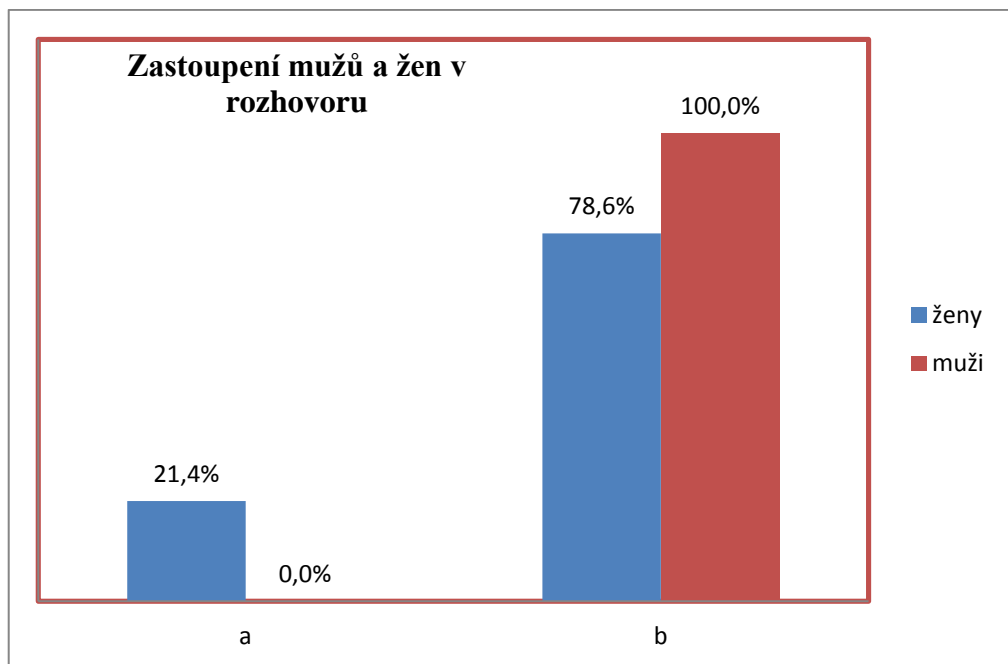
První otázky výzkumné části rozhovoru se týkaly především zjišťování základních informací o učitelích, kterým jsem otázky pokládala. Například o délce praxe, aprobaci, motivaci ke studiu pedagogických fakult apod. V další části rozhovoru se otázky týkají samotného L. Daniela.

Ve výzkumném vzorku bylo 14 žen a 1 muž. Z toho 3 čerství absolventi pedagogických fakult a dalších 12 zkušených učitelů, kteří učí na základních školách, ZUŠ a VŠ.

	a	b	CELKEM
	3	11	14
ženy	21,4%	78,6%	100,0%
	0	1	1
muži	0,0%	100,0%	100,0%

Tabulka 1: Zastoupení žen a mužů ve výběrovém souboru

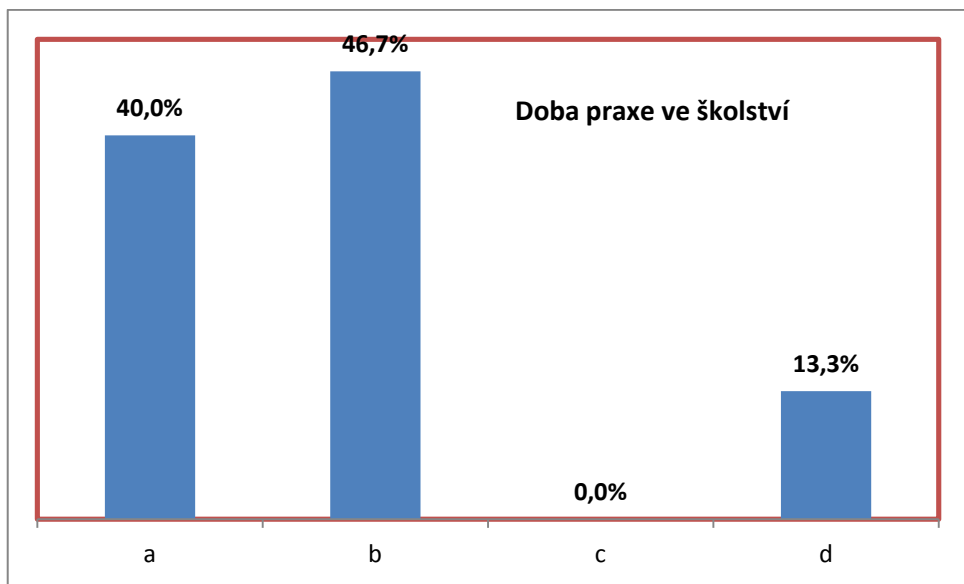
V tabulce je naznačeno, kolik učitelů bylo do rozhovoru zapojeno. Ve výzkumu byla použita data a informace od patnácti různých učitelů základních škol, ZUŠ a VŠ.

Graf 1: Zastoupení mužů a žen v rozhovoru

a	b	c	d	CELKEM
6	7	0	2	15
40,0%	46,7%	0,0%	13,3%	100,0%

Tabulka 2: Doba praxe ve školství

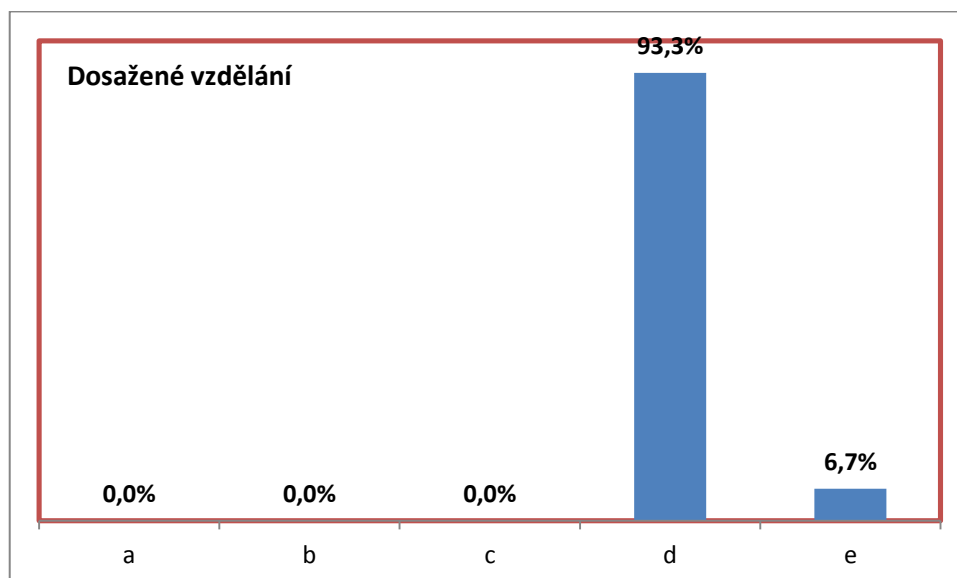

Graf 2: Doba praxe ve školství

Tři dotazovaní studenti od září roku 2014 nastoupili na základní školy, kde pracují jako učitelé prvního stupně s hudební specializací. Vzhledem k tomu, že v otázce délky praxe byla jako jedna z úvodních možností délka praxe 1–10 let⁶⁷, zařadila jsem tyto absolventy právě do skupiny 1–10 let získané praxe, jelikož tento výzkum byl realizován v době od 12. května do 19. června, můžeme tak tedy pokládat informace od začínajících učitelů jako téměř rok v praxi.

a	b	c	d	e	CELKEM
0	0	0	14	1	15
0,0%	0,0%	0,0%	93,3%	6,7%	100,0%

Tabulka 3: Dosažené vzdělání

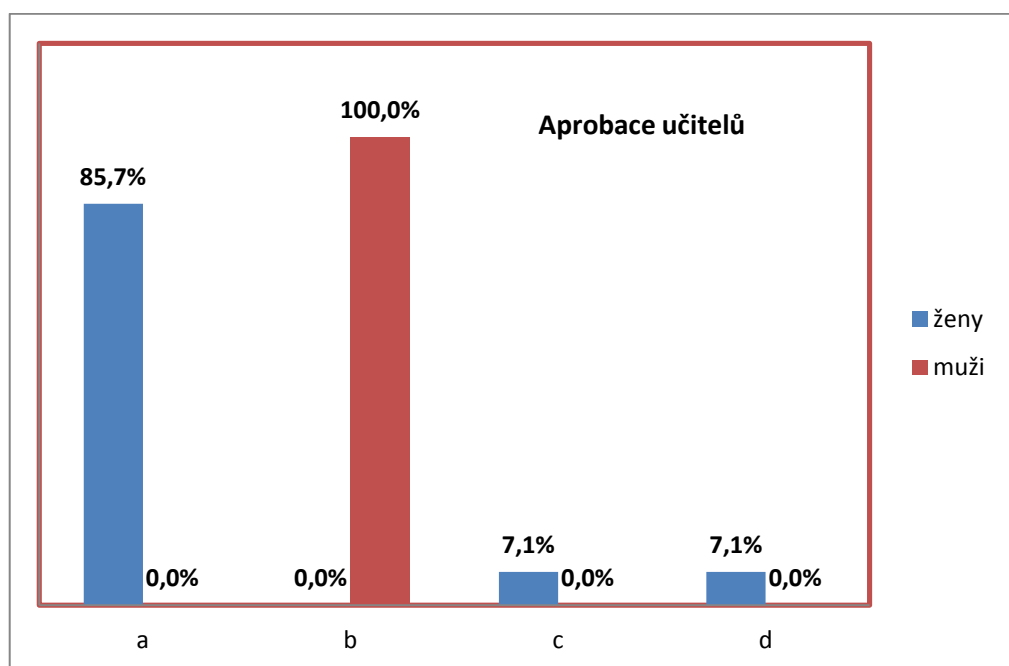
Graf 3: Dosažené vzdělání všech respondentů

⁶⁷ Podoba otázek a výčet možností pro všechny následující tabulky a grafy viz Příloha 1.

Všichni z dotazovaných učitelů získali po absolvování studia na pedagogických fakultách magisterský titul. Jeden z učitelů studia zakončil tituly RNDr. a CSc., další Mgr. et Mgr.

	a	b	c	d	CELKEM
	12	0	1	1	14
ženy	85,7%	0,0%	7,1%	7,1%	100,0%
	0	1	0	0	1
muži	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%

Tabulka 4: Aprobace

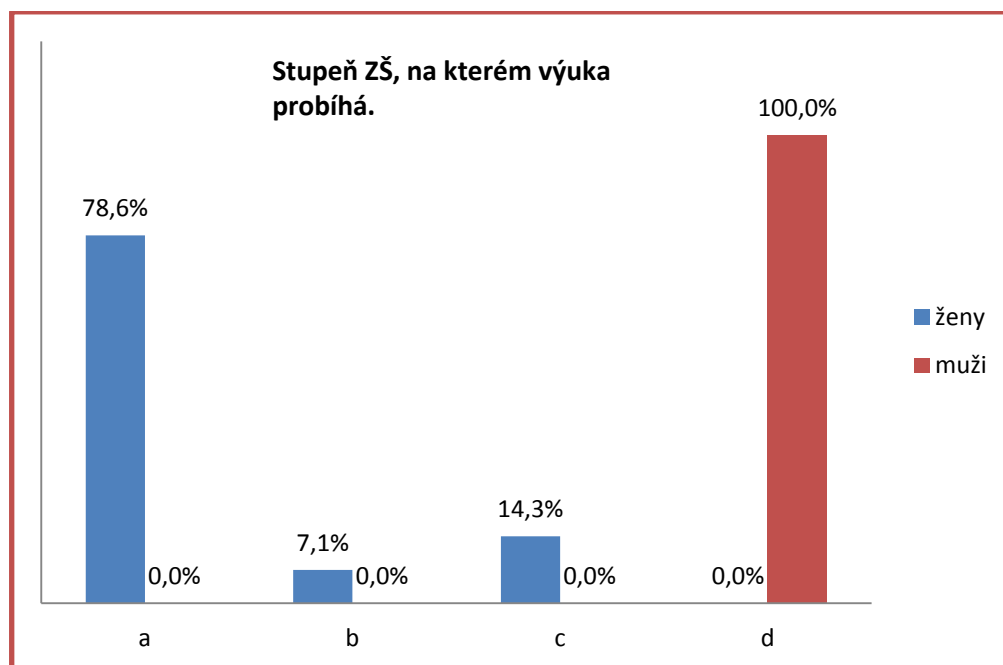
Graf 4: Aprobace

Dvanáct dotazovaných pedagogů je absolventy oboru Učitelství pro 1. stupeň ZŠ s hudební specializací, jeden z učitelů má aprobaci Hudební výchova – sólový zpěv a dále Biologie – Chemie. Jedna paní učitelka studovala obor Národní škola – hudební výchova. A poslední z dotazovaných učitelů je absolventem kombinace Hudební výchova – Český jazyk a Hudební výchova – Sbormistrovství.

Další z otázek se týkala stupně základní školy, na které učitelé svou učitelskou profesi vykonávají. Dva učitelé vyučují na druhém stupni ZŠ, ale působí také na prvním stupni. Jedenáct učitelů učí výhradně na prvním stupni ZŠ a jeden z učitelů vyučuje na ZUŠ.

	a	b	c	d	CELKEM
	11	1	2	0	14
ženy	78,6%	7,1%	14,3%	0,0%	100,0%
	0	0	0	1	1
Muži	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	100,0%

Tabulka 5: Stupeň ZŠ, na kterém výuka probíhá

Graf 5: Stupeň ZŠ, na kterém výuka probíhá

Další z otázek se věnuje motivaci ke studiu hudby či studiu jako takovému na pedagogických fakultách. Přesné znění otázky: „**Kdo, nebo co Vás ke studiu tohoto oboru přivedlo?**“

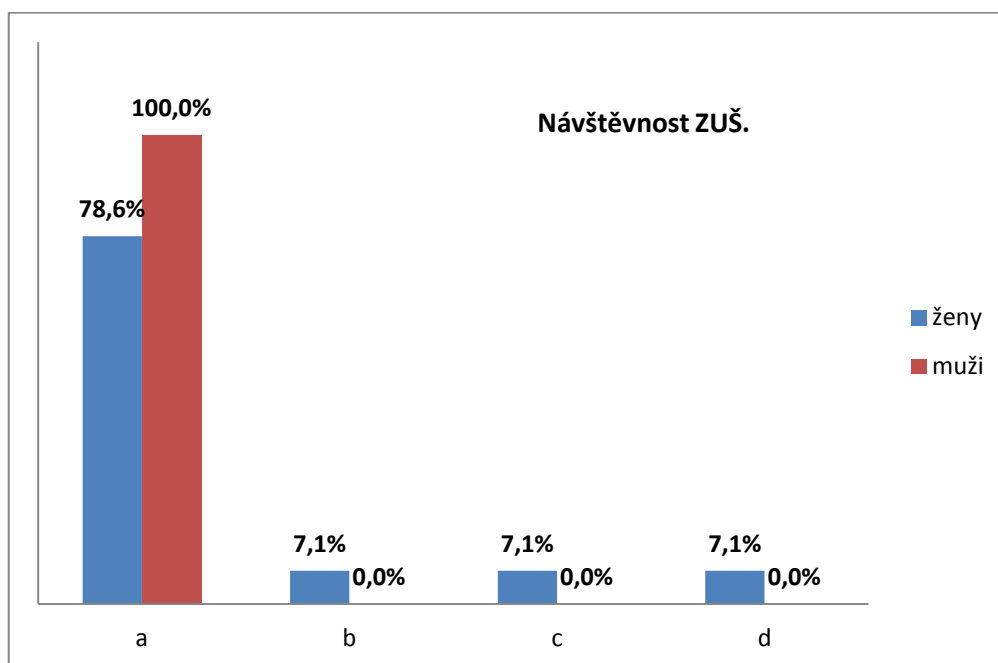
Jelikož se jednalo o otevřenou otázku, někteří z pedagogů odpovídali rozsáhleji, jiným k odpovědi stačilo několik vět. Rozhodla jsem se vybrat ty odpovědi, které dle mého názoru nejlépe odpovídaly na otázku.

- *„Zájem o hudbu jako takovou a pěvecké předpoklady získané od dětství.“*
- *„Vždy jsem ráda pracovala s menšími dětmi, věnovala se hudbě a chtěla vzdělávat ostatní, takže studium pedagogického oboru pro 1. stupeň ZŠ s rozšířenou výukou HV byla pro mě ideální volba.“*
- *„Nedokážu říci přesně – byla jsem přesvědčena, že mám učit, že je to mé povolání. Hudba neodmyslitelně patřila k mému životu – otec je velký muzikant, hrát a zpívat bylo pro nás od dětství samozřejmostí. Ke studiu sbormistrovství jsem se rozhodla později. Viděla jsem, že by bylo dobré vést na škole např. sbor, ale uvědomovala jsem si, že nemám dostatečné vzdělání. Chtěla jsem si také prohloubit znalosti v oblasti pěvecké výchovy; cítila jsem, že hlasová výchova je zvlášť v dětském věku velmi zodpovědná práce a že lze dětem hlas zkazit snadno. Studium pro mě bylo motivací se v tomto ohledu rozvíjet.“*
- *„První stupeň ZŠ jsem si vybrala sama, ale na HV mě bez mého vědomí (chtěla jsem na VV) přihlásil pan profesor Daniel, neb jsem se prý chytila drápkem. Já jsem se tehdy nesnažila vůbec odporovat a dodnes jsem za to velmi vděčná.“*
- *„Zájem o pedagogiku a hudební vzdělání jsem vnímala již v dětství, možná byl pro mě určitým impulzem i pan učitel na klavír.“*
- *„Vždy jsem chtěla být učitelkou. Možnost pracovat s dětmi a vzdělávat druhé byly jednou z hnacích sil pro to, se na studia přihlásit. Odmalička jsem měla možnost se hudebně rozvíjet, rodiče a prarodiče mě ve hře na klavír a zpěvu plně podporovali a umožňovali mi navštěvovat ZUŠ.“*
- *„Již na základní škole jsem měla velké štěstí na učitele, na gymnáziu jsem již naplno věděla, že výuka dětí bude mým posláním. Zprvu jsem se rozmyšlela o studiu učitelství pro 2. stupeň, ale v posledním ročníku studia jsem se rozhodla pro obrat a práci s dětmi menšími. Možná tomu pomohla i zkušenost s dobrovolnickou činností ve školách jako dozor na škole v přírodě či vedoucí na táborech. Za tyto zkušenosti jsem nesmírně vděčná a snad nikdy na začátky své praxe nezapomenu.“*

V otázce týkající se ZUŠ jsem zjišťovala, kolik dotazovaných učitelů v dětství navštěvovalo základní uměleckou školu. Většina učitelů absolvovala oba cykly hry na klavír. Někteří z nich navštěvovali současně několik aktivit při ZUŠ. Všichni z dotyčných ale mají se ZUŠ zkušenosti.

	A	b	c	d	CELKEM
	11	1	1	1	14
ženy	78,6%	7,1%	7,1%	7,1%	100,0%
	1	0	0	0	1
muži	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%

Tabulka 6: Návštěvnost ZUŠ

Graf 6: Návštěvnost ZUŠ

V grafu č. 7 jsou zaznamenány údaje, které se týkaly otázky podílu hudebního vzdělání v životě dotazovaných kantorů.

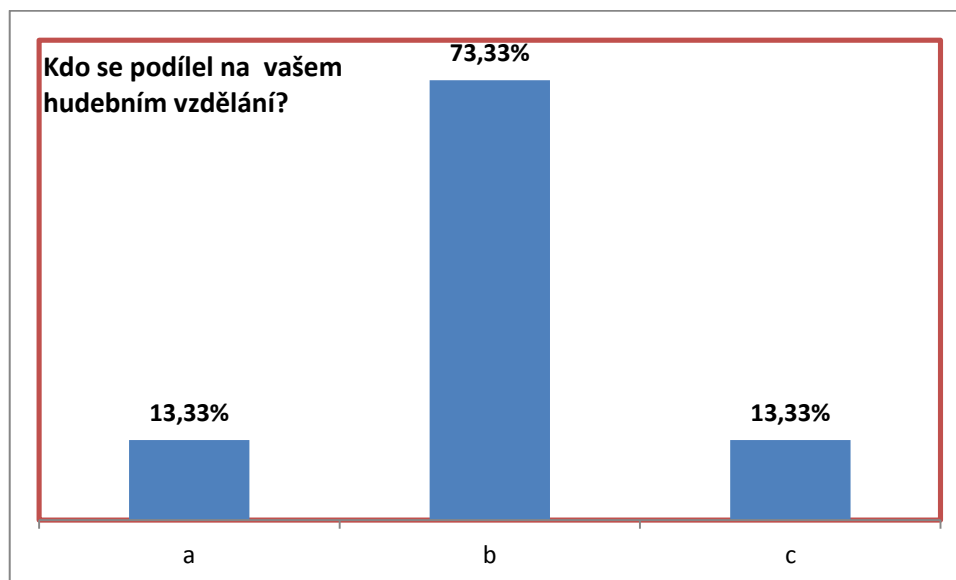
Bližší informace, které jsem získala, se týkaly například určitých členů rodiny, kteří nyní učitele k hudbě přivedli. Dále učitelů, kteří se hudbě věnovali sami.

Zajímavé odpovědi zde uvádím:

- „Využíval jsem hlavně soukromé hodiny hudby.“
- „S hrou na flétnu jsem začala až na fakultě v Olomouci, dříve jsem jen zpívala ve školním sboru, zkoušela jsem také hru na kytaru.“
- „Výrazně se na mém hudebním vzdělání podílel můj otec, který je výborný klavírista. Sám vyučoval v ZUŠ a nyní stále působí jako varhaník.“
- „Odmalička se u nás hudebně žilo. Po obědě rodiče vytáhli kytaru a začalo se zpívat. Kamkoliv se jelo na výlet, vždy byla povinnou výbavou kytara či flétna. Takto se mi hudba dostala tzv. pod kůži a stala se tak nedílnou součástí mého života. Největší zásluhu na mém hudebním vnímání mají stoprocentně právě rodiče.“

a	b	c	CELKEM
2	11	2	15
13,33%	73,33%	13,33%	100,0%

Tabulka 7: Podíl na hudebním vzdělání

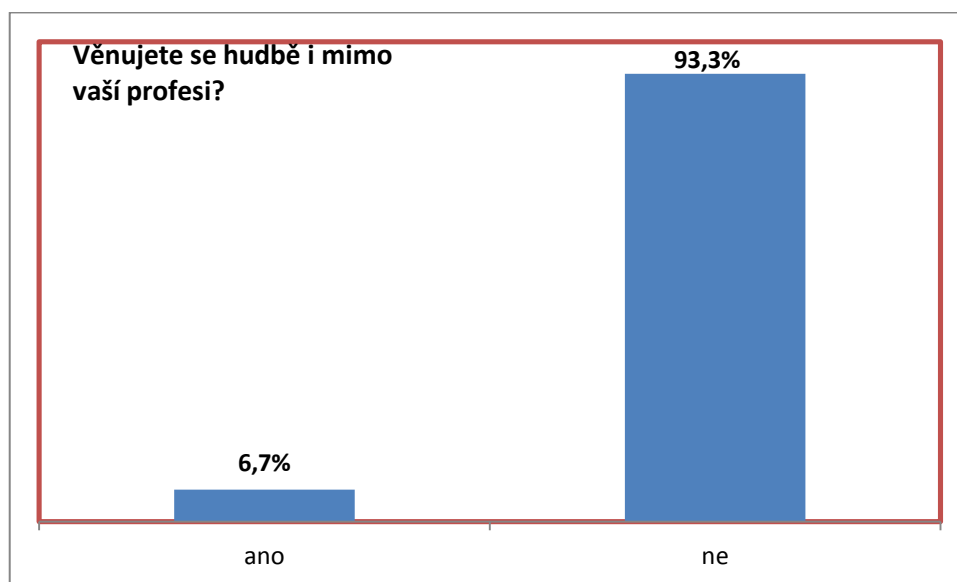

Graf 7: Podíl na hudebním vzdělání

V otázce současných aktivit v jakémkoliv hudebním seskupení jsem zjistila, že pouze jeden z kantorů se nyní věnuje hudbě i mimo svou profesi. Ostatní učitelé uváděli jako hlavní důvod nedostatek volného času či péči o rodinu. Dvě paní učitelky mi sdělily, že dříve zpívaly aktivně ve sboru, jedna dodnes sbormistruje. A další paní učitelka se hudbě mimo školu věnuje aktivně pouze jednou do roka, kdy pořádá vánoční koncerty v kostelech, ve kterých sama koncertuje (viz graf č. 8).

ano	ne	CELKEM
1	14	15
6,7%	93,3%	100,0%

Tabulka 8: Současné aktivity

Graf 8: Současné aktivity

Následující otázka je zaměřena na motivy a důvody, které nynější kantory vedly v minulosti ke studiu na pedagogických fakultách. Uvádím zde i několik odpovědí, které mi učitelé sdělili navíc. Někteří využili i více odpovědí (graf č. 9).

Na této analýze je zajímavé, že ani učitelé, kteří jsou v praxi více než třicet let, by své povolání a lásku k němu nikdy neměnili. Jako jiné důvody dotyční nejčastěji uváděli například:

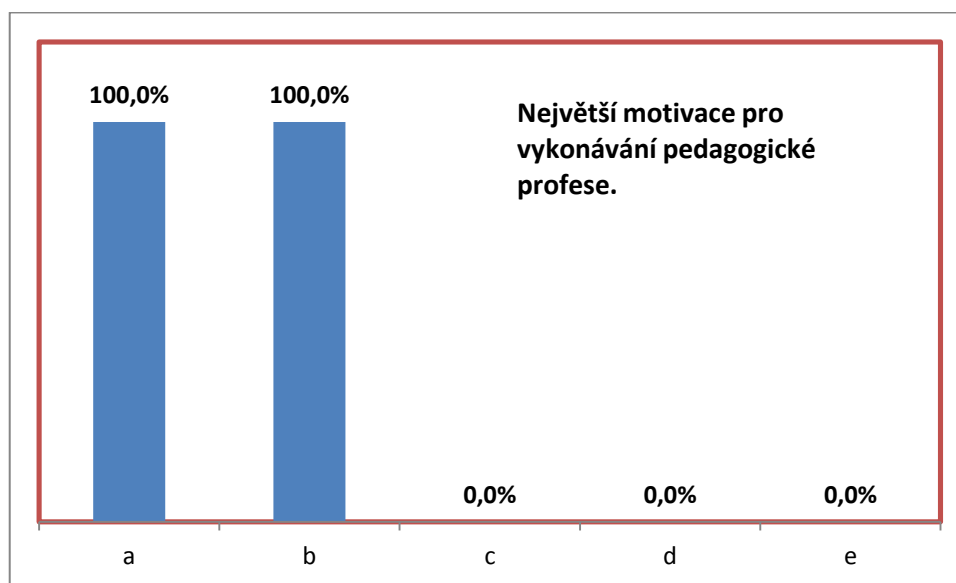
„Možnost na děti působit i výchovně. Dále velká kreativita oboru.“

„Vztah s rodinou, kde jeden z členů byl dlouho aktivním pedagogem, možnost setkávat se od dětství s kantory i mimo školu.“

„Zájmy a dobrovolnické aktivity, kterým jsem se během základní školy a později při studiu na střední pedagogické škole věnovala.“

a	b	c	d	e
15	15	0	0	0
100,0%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%

Tabulka 9: Motivy ke studiu pedagogiky

Graf 9: Motivy ke studiu pedagogiky

Původně jsem se domnívala, že někdo ze začínajících učitelů odpoví v kolonce Jiné například tím, že pedagogickou fakultu absolvovali jen z důvodu toho, že nebyli přijati na žádnou z jiných vysokých škol. Tento mýtus dle mého v pedagogické veřejnosti i nadále přetrvává. Na podobné odpovědi si matně vzpomínám po přijímacím řízení na PedF UK, kdy jsem od nových spolužáků zjišťovala, proč si zvolili právě pedagogickou fakultu. Mnoho z nich odpovědělo, že neměli možnost výběru, jelikož to byla jediná z vysokých škol, kam byli přijati.

Další otázky z rozhovoru již byly zaměřeny výhradně na osobnost L. Daniela. Některé z otázek jsem nezaznamenala do grafu, nýbrž jsem všechny informace sepsala jako celé výpovědi k otázkám.

První otevřená otázka zněla: **Kdy a kde jste se poprvé setkali se jménem profesor Ladislav Daniel?**

I zde použiji ty nejdůležitější odpovědi, které jsem získala. Například:

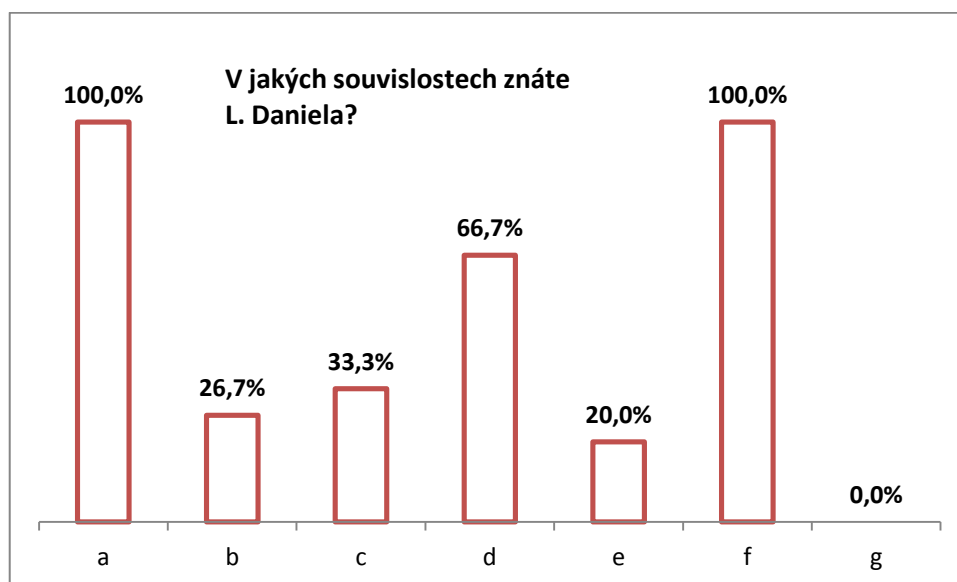
- „*Poprvé jsem se se jménem Daniel setkal až při studiu na vysoké škole.*“
- „*První informace o tomto jméně mám již od první třídy, kdy jsem navštěvovala kroužek hry na sopránovou zobcovou flétnu.*“
- „*Asi v hudební nauce na ZUŠ.*“
- „*Na Pedagogické fakultě v Olomouci, kde nás, nehudebníky, prof. Daniel dostal na starost, aby nás naučil hrát na zobcovou flétnu. V té době (80. léta) totiž přišly do škol množiny a spousta učitelů (spíše učitelek) odešla hromadně ze školství. Dělal se masivní nábor, a proto také se v tuto dobu dostali na učitelství lidé, kteří nehráli na nástroj. Dostali možnost si to za 4 roky dohnat, většina se tak věnovala zobcové flétně.*“
- „*Maminka vedla flétničkový soubor, tudíž si pamatuji, že pracovala s notovým materiálem právě od L. Daniela.*“
- „*V páté třídě jako autora flétnové školičky.*“
- „*Už v první třídě, kdy jsem chodila do ZUŠ. Měla jsem hodiny klavíru propojené s hrou na flétnu. Později až na střední a vysoké škole.*“

- „Na tu svítivě oranžovou učebnici Hry na zobcovou sopránovou flétnu snad nikdy nezapomenu. Nevím, zda v tu dobu byla k dispozici jiná učebnice pro výuku, ale my jsme se učili právě z ní.“

Další z grafů se týká Daniela jako učitele, metodika, a tvůrce. Zajímalo mě, v jakých souvislostech mají o Danielovi vybraní pedagogové povědomí. Všichni učitelé odpověděli kladně na otázku směřovanou k učebnici *Škola hry na zobcovou flétnu*. Ostatní odpovědi se opakovaly a učitelé měly možnost výběru z několika odpovědí (viz graf č. 10).

A	b	c	d	e	f	g
15	4	5	10	3	15	0
100,0%	26,7%	33,3%	66,7%	20,0%	100,0%	0,0%

Tabulka 10: Povědomí o metodické práci L. Daniela

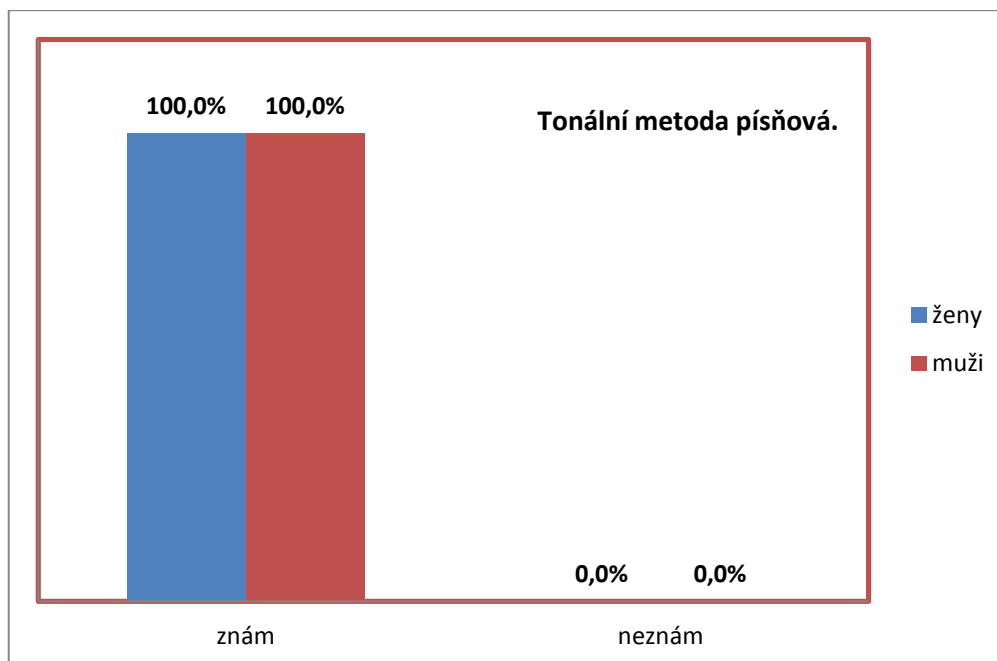

Graf 10: Povědomí o metodické práci L. Daniela

Na základě shromážděných odpovědí je patrné, že všichni z kantorů mají informace o Tonální metodě písňové, jejíž je Daniel tvůrcem.

	znám	neznám	CELKEM
	14	0	14
ženy	100,0%	0,0%	100,0%
	1	0	1
muži	100,0%	0,0%	100,0%

Tabulka 11: Tonální metoda písňová

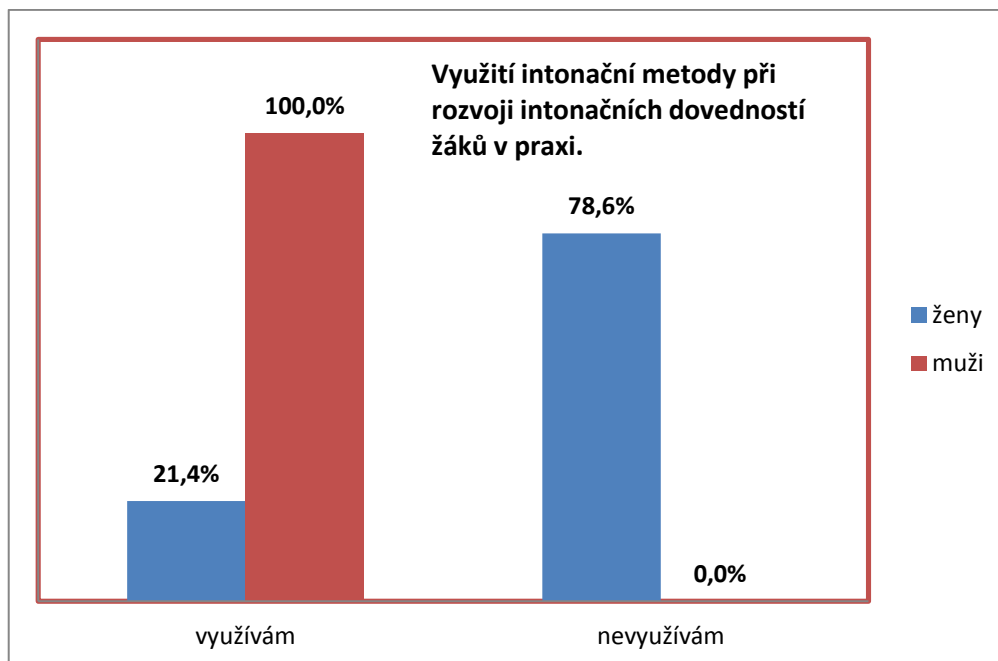

Graf 11: Tonální metoda písňová

Další otevřená otázka se týkala Danielovy intonační metody a jejího využití při rozvoji intonačních dovedností žáků. Odpovědi jsou zaznamenány v tabulce č. 12.

	využívám	nevyužívám	CELKEM
	3	11	14
ženy	21,4%	78,6%	100,0%
	1	0	1
muži	100,0%	0,0%	100,0%

Tabulka 12: Využití tonální metody písňové

Graf 12: Využití tonální metody písňové

Zajímavé doplňující odpovědi uvádím níže.

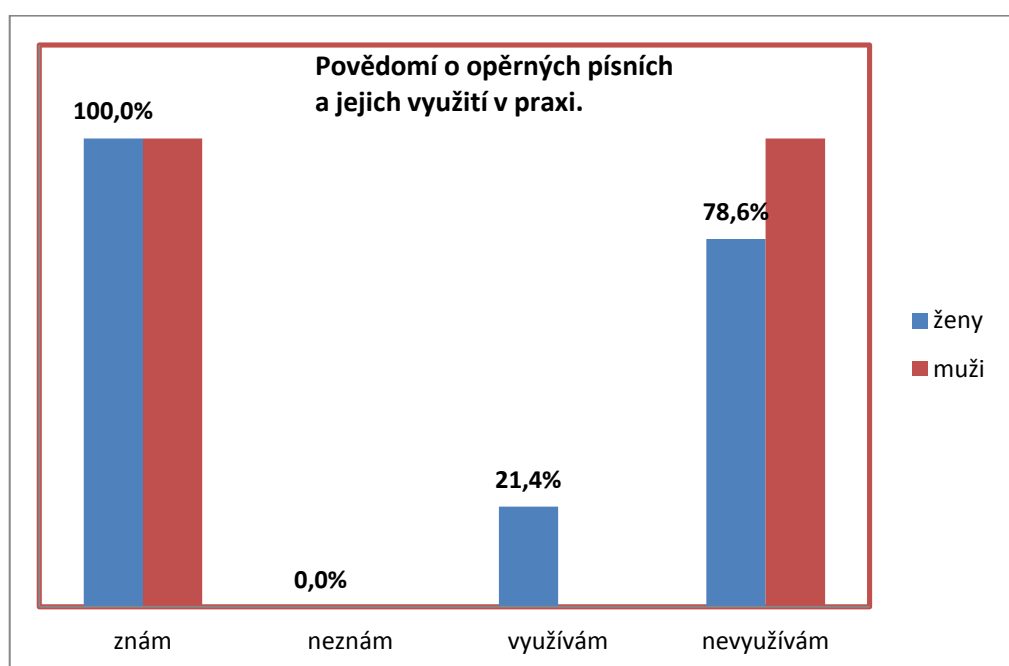
„Ano, nyní ji využívám při intonaci na ZUŠ.“

- *„Pokud jsem měla možnost vést žáky od první třídy dále, snažila jsem se tuto metodu využívat v maximální možné míře. U tříd, které jsem dostala po jiném vyučujícím a byly ohledně intonace a rytmu velmi zanedbané, jsem se snažila používat alespoň některé prvky této metody. Na druhém stupni to již bohužel nebylo možné.“*
- *„Málo, učím velmi malé děti, přesto ve čtvrtém a pátém ročníku zkouším 1., 3. a 5. stupeň.“*
- *„Jako celek ne, domnívám se, že je v některých momentech příliš svazující – např. není třeba intonovat stupnicové postupy dle písňe. Souvislou řadu by měl být každý schopen intonovat sám na základě zkušenosti.“*

Všichni účastníci rozhovoru znají Danielovy opěrné písně. Pouze však někteří z nich je využívají i dnes v praxi. Odpovědi uvádím níže, viz tabulka č. 13.

	znám	neznám	využívám	nevyužívám	CELKEM
	14	0	3	11	14
ženy	100,0%	0,0%	21,4%	78,6%	100,0%
	1	0	0	1	1
muži	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%	100,0%

Tabulka 13: Využití opěrných písní v praxi

Graf 13: Využití opěrných písní v praxi

Některé detailní odpovědi z praxe s opěrnými písněmi:

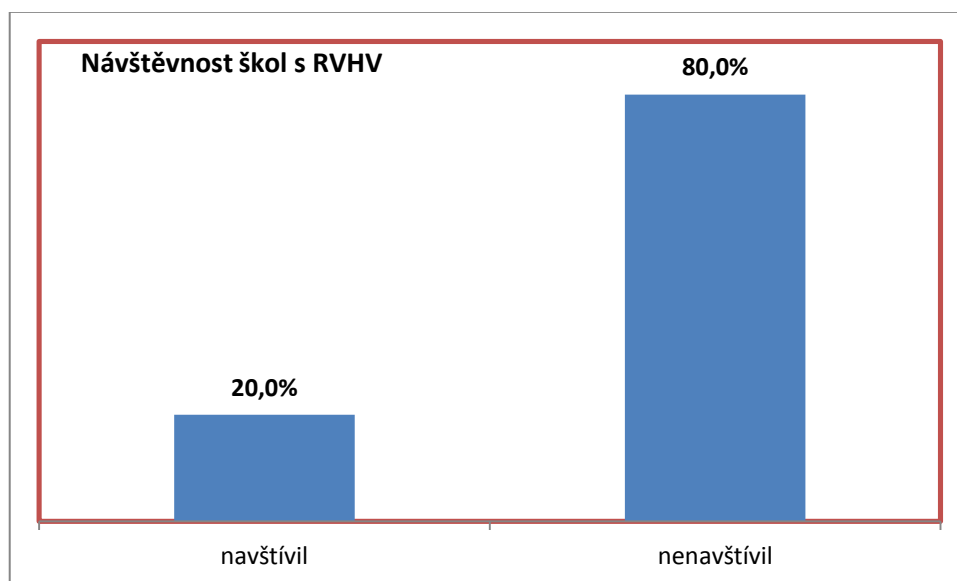
- „Znám je, ale v praxi je nevyužívám.“
- „Ano, jmenuji ty, které používám: 1. st. – Ovčáci, čtveráci, 2. st. – Dívča, dívča, 3. st. – Maličká su, 4. st. – Oči, černé oči, 5. st. – To je zlaté posvícení, 6. st. – Ach, není tu, není, 7. st. – Koukej, koukej, Vašku, 8. st. – Ráda, ráda.“
- „Všechny je samozřejmě znám, mám z nich zápočet z vysoké školy, ale nyní je po letech využívám opravdu jen vzácně.“
- „Ano, využívám je, ale nepravidelně.“

- „Ano, znám je z vysoké školy, z některých hudebních předmětů, které na problematiku intonace narazily. Nevyužívám je s dětmi, ale sama jsem se dle nich intonovat naučila.“
- „Ano, využíváme principy metody pro volné nástupy obtížněji vybavitelných tónů, které se v písničkách vyskytují. Např. pro 4. stupeň. Tóny T5 intonují žáci na vztahu ke kvintakordu. Opěrných písniček využíváme spíše v problematických místech, kde se nedaří intonovat podle fonogestiky. Neužíváme metody L. Daniela komplexně, kombinujeme např. s metodou Z. Kodályho (fonogestika), F. Lýska (intonace intervalových kroků). Opěrné písničky někdy obměňuji.“

Další otázka měla zmapovat postoj tázaných ke školám s rozšířenou výukou hudební výchovy a zda školy s RVHV navštívili.

navštívil	nnavštívil	CELKEM
3	12	15
20,0%	80,0%	100,0%

Tabulka 14: Návštěvnost škol s RVHV

Graf 14: Návštěvnost škol s RVHV

I zde se 3 z učitelů rozpovídali více. Nejvýraznější odpovědi zde zaznamenávám:

- „Nikdy jsem sice školu s RVHV nenavštívila, ale sympatizuji s nimi.“
- „Ano, navštívila jsem dvě školy s RVHV, kde jsme společně se spolužačkami byly na několika násleších, a měly jsme možnost se zúčastnit nejen výuky, ale také jsme si mohly připravit aktivity a výstupy do hodin.“
- „Víc takových škol. Je mi smutno, když se setkáváme s dětmi, které nejsou schopny zazpívat téměř žádnou píseň a k hudbě a potažmo k umění obecně nemají vůbec žádný vztah. („Jak ubozí jsou ti lidé, kteří nikdy nezpívají, a zemřou se vši hudbou v sobě.“ – V. Hugo)“
- „Jsou vynikající, rozvíjejí děti po stránce emocionální, což je v dnešním světě informatiky a racionálního myšlení obzvláště třeba.“
- „Doposud jsem neviděla a nezažila lepší hudební výchovu, než právě tu, která se vyučuje na školách s RVHV. Byla jsem velmi unešena z toho, co děti již od první třídy základní školy umí a zvládají. Jaké dovednosti tvoří náplň jejich hodin. Jak během hodin pravidelně pracují a z hudby jako takové se těší. Byla bych velmi ráda za další možnost z účasti na těchto školách. Víc takových škol či tříd s RVHV v ČR. Vzpomínám si, že na střední pedagogické škole jsme měli možnost vyjet na několik dní do německé základní školy, která měla v rozvrhu také větší dotaci hudební výchovy, a i tam děti odcházely ze školy za doprovodu zpěvu a vytleskávaly si rytmus do stehén. Nic tak přirozeného jsem dlouho neviděla“
- „Domnívám se, že taková třída by měla být na každé větší škole či alespoň větším městě. Práce rozšířené hudební výchovy se pozitivně projevuje na dalších dovednostech dětí! Ovšem je otázkou, kdo tam bude učit...“
- „Metody používané v RVHV by měly být uplatňovány ve všech hudebních výchovách – je to podle mého názoru jediná cesta, jak uchovat výuku HV živou a jak probudit skutečně pozitivní vztah dětí k hudbě.“

Vzhledem k tomu, že jsem v teoretické části diplomové práce rozebírala Danielovy učebnice pro první stupeň, zjišťovala jsem povědomí pedagogů o Danielových publikacích, a jejich součástí byly právě i knihy pro první stupeň. Na ukázkou byla k dispozici řada pěti učebnic pro 1. stupeň ZŠ a další publikace.⁶⁸

Odpovědi k otázce:

- *„Jistě bych učebnice využil, ale na ZUŠ pro to nenacházím čas a využívám jiné učebnice hlavně pro hlasovou výchovu.“*
- *„Bohužel ne, musím se po nich poohlédnout. Jsem ráda za vaši inspiraci.“*
- *„Znám je všechny, hlavně ale metodiky. Mám je ovšem v hlavě, knihu moc nepotřebuji. Profesor Daniel nás připravil tak perfektně, že hudební výchova byla jediným předmětem, kde jsem se jako mladá učitelka postavila před žáky a mohla učit bez přípravy a dobře (mám to tak s HV dodnes). Daniel sám si nejvíce cenil metodik, kde měl něco jako dnešní prováděcí plán. Dříve napsal knihu Metodika hudební výchovy (know how učitele HV), kde jsou metodické postupy shrnuty (mám ji s věnováním). Velmi si cenil svého grafického rozvržení struktury hodiny, to podle něj bezpečně vedlo učitele každý měsíc, aby na žádnou složku HV nezapomněl. Toto schéma je uvedeno na začátku metodiky pro první třídu. Metodiky jsou velmi praktické a přehledné, učebnice vnímám až jako druhotné. Já učím většinou nejraději bez učebnic.“*
- *„Znám je všechny, využívám v praxi pouze metodiky hudební výchovy dle třídy, ve které právě vyučuji. Velmi přínosně vnímám to, jak je vše důkladně popsáno, přesně víme, jak s dětmi pracovat, jak si učivo rozvrhnout v rámci hodin. Z učebnic pro první stupeň využívám pouze některá zajímavá cvičení, která dětem do výuky kopíruji. Sešity a lavice v HV používáme jen výjimečně.“*
- *„Metodické příručky znám, máme je ve škole. V praxi je nevyužívám – cvičení či metodické kroky si dotvářím sama na základě zkušeností. V hodinách HV nepracujeme s jedinou učebnicí. Metodické příručky byly pro mě studijním materiálem, ovšem nedržím se jich striktně.“*

⁶⁸ Jejich seznam viz dotazník v Příloze 1.

Mezi další publikace jsem zařadila tyto: *Škola hry na sopránovou zobcovou flétnu, I–III*, *Škola hry na altovou zobcovou flétnu* (Panton, Praha 1958), *Intonační cvičení I., II* (Pantno, Praha 1965), *Metodika hudební výchovy, know how učitele hudební výchovy* (Montanex, Ostrava 1991–2003). Zajímalo mě, zda dnes tyto knihy kantoři využívají v praxi s dětmi či nikoliv.

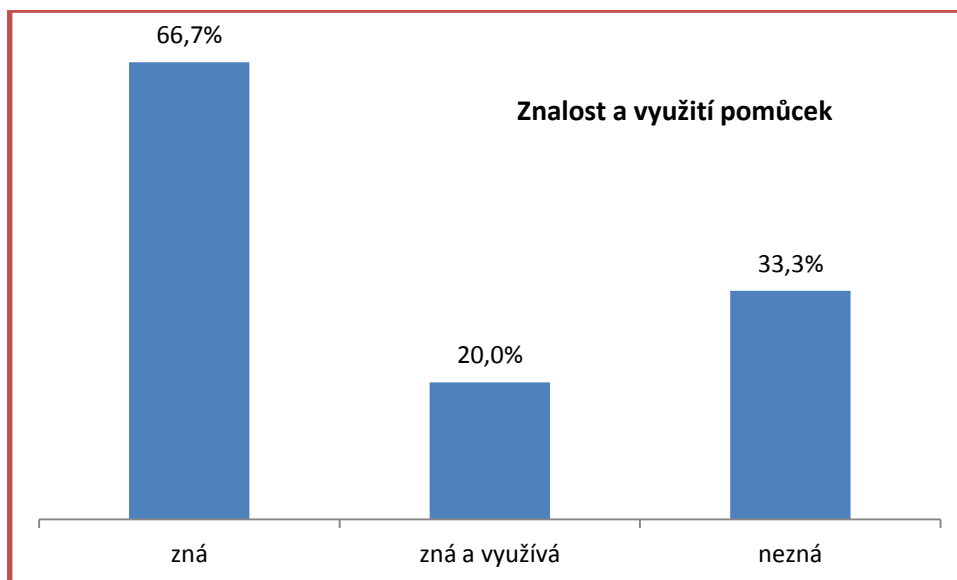
Vybrané odpovědi k otázce:

- „Využíval jsem Školy hry na sopránovou zobcovou flétnu I–III při práci s dětmi a mými vnoučaty. Plně jsem je využíval k domácí kontrole a cvičení s nimi.“
- „Podle Školy hry na s. z. flétnu jsem se jako dítě učila hrát, ale v praxi ji nevyužívám. Metodiku hudební výchovy jsem objevila náhodou a hned jsem si ji zamilovala. Netuším, proč jsme s ní nebyli seznámeni již při studiu. Dle mého názoru je to jedna z nejlepších metodik pro výuku hudební výchovy na ZŠ.“
- „Všechny publikace jsem během čtyř let na fakultě s profesorem Danielem (tenkrát docentem) využívala. Musela jsem je používat, učili jsme se dle nich. Školu hry na sopránovou zobcovou flétnu I využívám při HV stále. S dětmi v hodinách HV se na flétnu snažíme hrát.“
- „Setkala jsem se pouze se Školou hry na sopránovou zobcovou flétnu I–III. Učebnici jsem sama plně využila při hře na flétnu.“
- „Školu hry na sopránovou zobcovou flétnu I jsem využila při hře na ZUŠ, dále až na VŠ. Metodiku hudební výchovy ale v hodinách využívám naplno.“
- „O všech publikacích jsem slyšela. Škola hry na zobcovou flétnu (soprán i alt) – jako flétnový samouk jsem těmito učebnicemi prošla. Metodika – v začátcích své pedagogické praxe jsem v ní hledala inspiraci pro zvolení správných metodických postupů rozvoje intonace a rytmického cítění u dětí.“

L. Daniel je znám také jako tvůrce didaktických pomůcek. Někteří kantoři je v praxi využívají dodnes.

zná	zná a využívá	nezná
10	3	5
66,7%	20,0%	33,3%

Tabulka 15: Využití didaktických pomůcek L. Daniela

Graf 15: Využití didaktických pomůcek L. Daniela

Vybrané odpovědi:

- „Znám je, při výuce sólového zpěvu však není čas s těmito pomůckami pracovat.“
- „Ano, znám je. Nevyužívám přímo tyto, ale pomůcky na podobném principu.“
- „Ovšem, kostky i kostičky pro děti využívám od doby, co jsem si je od L. Daniela zakoupila. Od té doby sice uběhlo spoustu času, jsou již opotřebované, ale děti je milují.“
- „Ano, v praxi je využívám a kombinuji s jinými pomůckami.“
- „Znám je, ale ve škole je nemáme. Nejsou u nás k dispozici, ale poohlédnu se po nich.“
- „Ano, rytmické kostky používáme hl. v 1. a 2. ročníku (máme i sadu malých kostek pro děti).“

V závěru rozhovoru jsem se zaměřovala na otázky, které se týkaly stížností

L. Daniela na MŠMT ČR. Nikdo z učitelů nevěděl konkrétní a oficiální informace. Jedna z odpovědí ale byla:

- „Vím jen, jak si nám pan Daniel na fakultě stěžoval na „pražskou kliku“, pražský egocentrismus.“

Poslední otázka rozhovoru směřovala k přípravě studentů 1. stupně ZŠ pro výuku hudební výchovy v praxi. Odpovědi zde byly rozličné, ale shodovaly se v tom, že spousta začínajících kantorů nemá přehled o tom, jak to ve školách chodí, nemají během studia dostatek praktických zkušeností. Některé odpovědi zde uvádím:

- *„Zlepšuje se výběr. Mělo by být studentům umožněno více praxe, než teorie, která se nevyužívá. Každý absolvent by měl hrát pořádně nejméně na 1–2 nástroje. Dále by měli být absolventi schopni vést sbory (pěvecký nebo kombinovaný s instrumentálním doprovodem), flétnový soubor. Velmi důležité je, aby studenti uměli pořádně zazpívat. Na pedagogických fakultách byly praktické předměty dlouho v závěsu za čistě teoretickými.“*
- *„Ono nejde jen o přípravu studentů pro výuku Hv, ale obecně o koncept pedagogického vysokoškolského vzdělávání, které je dle mého názoru naprosto neefektivní a téměř vůbec nepřipraví studenty na jejich budoucí práci. Během mého dokončeného studia oboru NŠ–Hv a nedokončeného Čj–Hv pro 2. st. (každý obor na jiné univerzitě) jsem vnímala nedostatek smysluplných náslechlů, praxí, metodických hodin, ve kterých by učitel z praxe předával zkušenosti a postřehy, chyběla mi práce s hlasem (vždyť i učitel je hlasový profesionál!) a takto bych mohla ještě dlouho pokračovat. Vše souvisí se vším. Mám pocit, že v dnešní materialisticky orientované společnosti jsou vzdělanost a umění jen prázdná slova, kterými se občas někdo ohání, aby udělal dojem. Dokud nebudeme chtít opravdu kvalitní vzdělání, bude nám jedno, kdo a jak vyučuje budoucí generace, a tedy i to, jak jsou pedagogové připravováni na výkon svého povolání...“*
- *„Vzhledem k tomu, že jsem studium vysoké školy ukončila nedávno, dokážu si vybavit pouze problémy, se kterými jsem se se spolužačkami setkala. Měli jsme na fakultě k dispozici pouze několik praktických předmětů, které jsme dále mohli na následných hospitacích v různých typech škol využít. Prošli jsme naopak spoustou předmětů čistě teoretických, které, ač byly důležité, nijak nám práci a posléze praxi s dětmi neulehčily. Myslím si, že je velmi důležité, aby studenti již od prvního ročníku VŠ navštěvovali různé typy škol a mohli se na násleších aktivně a povinně podílet. Ostatně spoluúčast v hodinách pro nás byla nejcennější.“*

- *„Myslím si, že klade na studenty malé nároky, že nepožaduje tolik, kolik by měla, či kolik je pak v praxi potřeba, že se bojíme být nároční, dále si myslím, že je nedostatečná v praktických přístupech. Také je potřeba, abych se vycházelo více z metodiky výuky HV podle C. Orffa. Domnívám se, že předměty určené pro studenty specializace HV by měly být ve skutečnosti určeny všem studentům učitelství pro 1. stupeň.“*

6.6 Verifikace hypotéz

V předchozí kapitole bylo nastíněno šetření, které se týkalo rozhovorů a jejich prezentace s učiteli v praxi. V této kapitole se věnujeme výsledkům a získaným odpovědím, které měly souvislost s tématem diplomové práce. Z patnácti předem vybraných učitelů převážně prvního stupně mají všichni vysokoškolské vzdělání ve svém oboru učitelství pro 1. stupeň ZŠ. Jeden učitel je s aprobací chemie a biologie a další z učitelů má vystudované kombinace: hudební výchova a český jazyk a dále hudební výchova – sbormistrovství.

První výzkumná otázka, na kterou byla hledána odpověď, zněla: „Jaké jsou důvody pro volbu pedagogické profese?“ K ní byla stanovena hypotéza: „Největší motivace pro práci v pedagogice je touha po práci s dětmi/žáky a možnosti je vzdělávat.“ Výsledky tohoto tvrzení se shodují s odpověďmi na rozhovor. Všichni z dotazovaných se shodli na svých odpovědích, kdy jejich největší motivací byl zájem o to pracovat s dětmi a vzdělávat je. Další výzkumná otázka zní: „Kdy ve svém životě se dotazovaní učitelé poprvé setkali se jménem L. Daniel?“ Hypotéza byla stanovena následovně: „Začínající kantoři i učitelé na základní škole či ZUŠ se se jménem L. Daniela setkali v dětství ve svých začátcích při hře na zobcovou flétnu.“ Výsledky výzkumu dokazují, že správnost hypotézy byla potvrzena. V dalších 100,0% se učitelé se jménem L. Daniel seznámili také jako s tvůrcem intonační metody.

Ve třetí výzkumné otázce bylo zjišťováno, zda ještě dnes kantoři z praxe Danielovy metody a publikace využívají: „Jaké Danielovy metody a publikace v dnešní době kantoři v praxi využívají?“ Hypotéza zní: „Učitelé a čerství absolventi pedagogických fakult využívají především metodu opěrných písní a dále publikaci *Škola hry na sopránovou zobcovou flétnu*.“ Dle výsledků výzkumu je zřejmé, že všichni z dotazovaných učitelů znají metodu opěrných písní - 100,0%, ale 78,6% žen a 100,0% mužů ji dnes již nevyžívají, tudíž hypotéza nebyla potvrzena.

V předposlední z výzkumných otázek bylo zjišťováno, jaký názor mají učitelé na školy s rozšířenou výukou hudební výchovy: „Jak vnímají učitelé školy s rozšířenou výukou hudební výchovy?“ Hypotéza byla stanovena následovně: „Školy s rozšířenou výukou hudební výchovy jsou nepostradatelnou součástí pro hudební rozvoj dítěte.“ Ohledně návštěvnosti škol s RVHV to vypadá takto: 80,0% pedagogů školy s RVHV nenavštívilo, přesto se domnívají, že školy s RVHV jsou to nejlepší, co děti může hudebně a osobnostně rozvíjet. Hypotéza se tudíž potvrdila. Konkrétní odpovědi ke školám s RVHV jsou zaznamenány v předchozí kapitole.

Poslední výzkumná otázka se týkala připravenosti studentů do praxe: „Jaká je připravenost studentů a absolventů učitelství pro 1. stupeň ZŠ pro výuku předmětů hudební výchovy v praxi?“

Hypotéza k poslední výzkumné otázce: „Učitelé s praxí, ale i začínající učitelé prvního stupně s hudební specializací, kteří absolvovali pedagogickou fakultu, mají dobrý základ teoretických znalostí, ale prakticky nejsou na své povolání dostatečně připraveni.“

Poslední hypotéza se tedy potvrdila částečně a to hlavně v nepřipravenosti praktických činností. Mezi stěžejní informaci, které byly během rozhovoru získány, považujeme:

„Domnívám se, že předměty určené pro studenty specializace HV by měly být ve skutečnosti určeny všem studentům učitelství pro 1. stupeň.“

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo zmapovat informace o životě a přínosu Ladislava Daniela pro hudební praxi. Vzhledem k tomu, že L. Daniel za sebou zanechal několik publikací, které učitelé mohou ve výuce hojně využívat, rozhodla jsem se o bližší rozbor *Metodiky hudební výchovy*.

Je již na každém z nás, jaké cíle si v hodinách hudební výchovy stanovíme a jakým směrem se hudební výuka bude ubírat. Metodiky pro první stupeň základních škol nám však mohou usnadnit cestu k naplnění všech cílů, které si rozvrhneme. Jsou precizně a detailně rozebrány.

V praktické části jsem na základě uskutečněných rozovorů zjišťovala, jaké povědomí má o Danielovi hudební veřejnost, a zda se ještě i dnes jeho dílu a metodám práce věnuje. Jako učitelé však máme možnost se svobodně rozhodnout a vybrat si z každé metody, z jakéhokoliv díla či autora to nejlepší pro učení a docílit tak toho, že děti budou hudebně dobře vybaveny a hudební tvoření je bude bavit. Z osobní zkušenosti s profesorem Danielem jsem si uvědomila, jak moc je důležité, aby i hodiny hudební výchovy měly určitý a stabilní řád. Už k samotnému slovu řád se několik z dotázaných stavělo s mírným despektem. Dnes se na různých školách využívají ty nejmodernější metody ve výuce. Frontální výuka jde do ústraní a také v hudební výchově by dle mého názoru neměla mít moc prostoru. Ani já se moderní výuce jakožto začínající kantor nebráním, přesto si myslím, že je velmi důležité, abych dodržovala určité postupy a mohla na nich zakládat další a další výstupy a aktivity. A hlavně i takto může být výuka pro děti připravena zábavnou a hravou formou, dobře didakticky zpracovanou, aniž by se hodiny ubíraly do stereotypu a předcházelo se tak tomu, že se nečinně sedí v lavicích, nezpívá, nehraje a netvoří.

Vnímám, že jsme jako učitelé v hodinách stále pod přísným drobnohledem všech přítomných dětí. Ty dokážou velmi otevřeně a přirozeně reagovat na všechny naše podněty, které jim dáme k dispozici a stejně tak dobře odhadnou, zda jsme či nejsme hudebně připraveni.

Na tuto skutečnost nás Daniel upozorňoval jak na přednášce, tak ale i v každé z jeho publikací je zmínka o tom, že učitelé hudební výchovy by měli být po absolvování pedagogických fakult dobře metodicky připraveni. Máme-li v sobě vybudované určité hodnoty a chuť pracovat na seberealizaci, můžeme s dětmi soustavně pracovat a nic v jejich rozvoji nezanedbat.

Je tedy zapotřebí, abychom byli hudebně zdatní a mohli tak u dětí podporovat a rozvíjet samotný vztah k hudbě, podporovat je v jejich tvoření či ovlivňovat jejich estetické cítění.

I v tomto případě vděčím profesoru Danielovi za to, jaký důraz kladl na důslednou a soustavnou práci v hodinách, dále pak četná opakování, díky kterým všechny tyto malé kroky v důsledku znamenají velký pokrok v životě každého dítěte. Myslím si, že aktivita a hudební činnost, kterou celý dlouhý život provozoval, tu bude znatelná ještě hodně dlouho.

Obrázek 5 Autorka spolu s prof. Danielem

Seznam literatury

- 1) DANIEL, L. *Intonace a sluchová analýza 1*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994. 95 s. ISBN 80-7067-351-6.
- 2) DANIEL, L. *Intonační a sluchová analýza 2*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994.
- 3) DANIEL, L. *Intonační cvičení I*. Praha: Panton 1965. ISBN 8070392444.
- 4) DANIEL, L. *Intonační cvičení II*. Praha: Panton 1967. 20 s.
- 5) DANIEL, L. *Kukačka, hudební výchova pro 1. ročník základní školy*. Praha: Panton, 1994. 31 s. ISBN 80-7039-199-5.
- 6) DANIEL, L. Metodická příručka k učebnici hudební výchovy Kukačka pro učitele 1. ročníku základní školy. Praha: Panton, 1994. 58 s. + 1 list příl. ISBN 80-7039-200-2.
- 7) DANIEL, L. Metodická příručka k učebnici hudební výchovy Pěnička pro učitele 2. ročníku základní školy. Praha: Panton, 1995. 73 s. + 1 s. příl. ISBN 80-7039-224-X.
- 8) DANIEL, L. Metodická příručka k učebnici hudební výchovy Sedmihlásek pro učitele 4. ročníku základní školy. Praha: Panton International, 2000. 70 s. + 1 s. příl.
- 9) DANIEL, L. Metodická příručka k učebnici hudební výchovy Skřivánek pro učitele 3. ročníku základní školy. Praha: Panton 1996. 62 s. + 1 s. příl.
- 10) DANIEL, L. *Metodika hudební výchovy, know how učitele hudební výchovy*. Ostrava: Montanex, 1992. 105 s. ISBN 80-85300-98-2.
- 11) DANIEL, L. *Pěnička, hudební výchova pro 2. ročník základní školy*. Praha: Panton, 1995. 24 s. ISBN 80-7039-223-1.
- 12) DANIEL, L. *Sedmihlásek, hudební výchova pro 4. ročník základní školy*. Praha: Panton International, 2000. 28 s.
- 13) DANIEL, L. *Skřivánek, hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. Praha: Panton, 1996. 25 s.
- 14) DANIEL, L. *Slavík, hudební výchova pro 5. ročník základní školy*. Praha: Panton International, 2000. 25 s.

- 15) DANIEL, L.: Metodická příručka k učebnici hudební výchovy Slavík pro učitele 5. ročníku základní školy. Praha: Panton International, 2000. 58 s. + 1 s. příl.
- 16) DANIEL, Ladislav. 2010. *Metodika hudební výchovy*. Vyd. 3., dopl. Ostrava: Montanex, 95 s. ISBN 978-80-7225-329-6.
- 17) DANIEL, Ladislav. *Flauto dolce: škola hry na altovou zobcovou flétnu*. 1. vyd. Praha: Panton, 1974, 47 s.
- 18) DANIEL, Ladislav. *Hudební výchova na národní škole*. 2. vyd. Olomouc: Krajský pedagogický sbor, 1956, 59 s. Kabinet pro hudební výchovu.
- 19) FILKA, Jaroslav. Metodika tvorby diplomové práce: praktická pomůcka pro studenty vysokých škol. 1. vyd. Brno: Knihař, 2002, 223 s. ISBN 80-86292-05-3.
- 20) GAZDOVÁ, B. Ladislav Daniel pokračovatel české kantorské tradice. In *K problematice současných hudebně výchovných metod a koncepcí: materiály z muzikologické konference k 75. narozeninám prof. dr. L. Daniela, CSc., konané ve dnech 29. a 30. května 1997 v Muzeu umění Olomouc*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998, s. 17–21.
- 21) HANÁK, Jan, MAŇÁK, Josef. *Technika psaní seminárních a diplomových prací v pedagogice*. Vyd. 1. Brno: UJEP Brno, 1970, 76 s.
- 22) CHARALAMBIDIS, A. RVHV a jak dál? *Hudební výchova*, 2007, roč. 15, č. 3, str. 40.
- 23) *K problematice současných hudebně výchovných metod a koncepcí: materiály z muzikologické konference k 75. narozeninám prof.dr. L. Daniela, CSc., konané pod záštitou děkana PdF UP doc.RNDr. Jana Šteigla, CSc., ve dnech 29. a 30. května 1997 v Muzeu umění Olomouc*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1998, 155 s. ISBN 8070677945.
- 24) K devadesátinám profesora Ladislava Daniela. *Hudební výchova*, roč. 20, 2012, č. 2, str. 27–28.
- 25) KOLÁŘ, Jiří. *Intonace a sluchová výchova*. 1. vyd. Praha: SPN, 1980, 64 s.

- 26) KONTROVÁ, M. *Základní školy s rozšířeným vyučováním hudební výchovy (koncepte a praxe)*. Diplomová práce. Praha 2003. Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta
- 27) MAŇÁK, Josef, ŠVEC, Vlastimil. *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2004, 78 s. Pedagogický výzkum v teorii a praxi. ISBN 80-7315-078-6.
- 28) PECHÁČEK, S. – VÁŇOVÁ, H. A KOLEKTIV *Praktické úkoly z didaktiky hudební výchovy pro 1. stupeň*. Praha: Karolinum, 2001, 282 s., ISBN 80-246-0365-9.
KAPOUNOVÁ, Jana. *Formální úprava diplomové práce*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, 1998, 20 s. ISBN 80-7042-141-x.
- 29) SEDLÁK, F. *Didaktika hudební výchovy I*. 1. vyd. Praha: SPN, 1985. 311 s. ISBN 14-512-85.
- 30) VÁŇOVÁ, H. Ladislav Daniel a školy s RVHV. *Hudební výchova 2007*, roč. 15, č. 2, s. 22-23. ISSN 1210-3683.
- 31) VÁŇOVÁ, H. *Metodologie a logika výzkumu v hudební pedagogice*. Praha: Karolinum, 2007. 198 s. ISBN 978-80-246-1367-3.
- 32) VÁŇOVÁ, H. Školy s RVHV. *Hudební výchova 2007*, roč. 15.
- 33) VÁŇOVÁ, H. Základní školy s rozšířeným vyučováním hudební výchovy v České republice. In ČIERNA, Alena (ed.). *Hudobná výchova včera a dnes. Sborník z mezinárodní konference v Nitře, konané 12.-14.5.2004*. 1. vyd. Nitra : ARS SONANS, 2005, s. 77-83. ISBN 80-8050-919-0.
- 34) VÁŇOVÁ, H. Základní školy s rozšířeným vyučováním hudební výchovy v České republice (Szkoły podstawowe s rozszerzonym programem nauczania wychowania muzycznego w Republice Czeskiej). In *Wychowanie muzyczne w szkole*. 2010. n.5, s.17-25. ISSN 0512-4255.
- 35) VÁŇOVÁ, H., SKOPAL, J. *Metodologie a logika výzkumu v hudební pedagogice*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2007. 198 s. ISBN 978-80-246-1367-3.

Elektronické zdroje

- 1) **2015.** Odešel Ladislav Daniel. [Online] Opera Plus, 24. 02 2015. [Citace: 23. 02 2015.] <<http://operaplus.cz/odesel-ladislav-daniel/>>.
- 2) **2015.** Prof. PhDr. Ladislav Daniel, CSc., dr. h. c. [Online] Společnost pro hudební výchovu České republiky, 23. 02 2015. [Citace: 15. 03 2015.] <<http://www.shvcr.cz/aktuality/daniel.pdf>>.
- 3) **2015.** Rozloučení s hudebním pedagogem profesorem Ladislavem Danielem. [Online] Žurnál Online, 25. 02 2015. [Citace: 15. 03 2015.] <<http://m.zurnal.upol.cz/ff/zprava/clanek/rozlouceni-s-hudebnim-pedagogem-profesorem-ladislavem-danielem/>>.
- 4) **2015.** Zemřel Ladislav Daniel. [Online] iDnes Kultura, 02. 24 2015. [Citace: 15. 03 2015.] <http://kultura.idnes.cz/zemrel-ladislav-daniel-0b7-/hudba.aspx?c=A150224_145242_hudba_ob>.

Seznam obrázků

Obrázek 1 Intonační tabulka.....	52
Obrázek 2 Melodické kostky	53
Obrázek 3 Rytmičké kostky	53
Obrázek 4 Rytmičké kostky, druhá varianta	53
Obrázek 5 Autorka spolu s prof. Danielem	93

Seznam tabulek

Tabulka 1: Zastoupení žen a mužů ve výběrovém souboru	69
Tabulka 2: Doba praxe ve školství	70
Tabulka 3: Dosažené vzdělání	71
Tabulka 4: Aprobace	72
Tabulka 5: Stupeň ZŠ, na kterém výuka probíhá	73
Tabulka 6: Návštěvnost ZUŠ.....	75
Tabulka 7: Podíl na hudebním vzdělání	76
Tabulka 8: Současné aktivity.....	77
Tabulka 9: Motivy ke studiu pedagogiky	78
Tabulka 10: Povědomí o metodické práci L. Daniela	80
Tabulka 11: Tonální metoda písňová	81
Tabulka 12: Využití tonální metody písňové	81
Tabulka 13: Využití opěrných písní v praxi	83
Tabulka 14: Návštěvnost škol s RVHV.....	84
Tabulka 15: Využití didaktických pomůcek L. Daniela.....	88

Seznam grafů

Graf 1: Zastoupení mužů a žen v rozhovoru	70
Graf 2: Doba praxe ve školství	70
Graf 3: Dosažené vzdělání všech respondentů	71
Graf 4: Aprobace	72
Graf 5: Stupeň ZŠ, na kterém výuka probíhá	73
Graf 6: Návštěvnost ZUŠ	75
Graf 7: Podíl na hudebním vzdělání	76
Graf 8: Současné aktivity	77
Graf 9: Motivy ke studiu pedagogiky	78
Graf 10: Povědomí o metodické práci L. Daniela	80
Graf 11: Tonální metoda písňová	81
Graf 12: Využití tonální metody písňové	82
Graf 13: Využití opěrných písní v praxi	83
Graf 14: Návštěvnost škol s RVHV	84
Graf 15: Využití didaktických pomůcek L. Daniela.....	88

Přílohy

Příloha 1 – Podoba dotazníku předkládaného kantorům ZŠ, MŠ, ZUŠ a PedF UK

Příloha 2 – Evidenční list

Příloha 1

Vzor připravených otázek pro pedagogy ze základních škol, ZUŠ a VŠ, které byly vodítkem pro vedení rozhovoru.

1. Doba Vaší praxe ve školství:
 - a) 1–10 let
 - b) 11–20 let
 - c) 21–30 let
 - d) 31 let a více

2. Vaše nejvyšší dosažené vzdělání:
 - a) středoškolské, ukončené maturitní zkouškou
 - b) vyšší odborné (titul DiS.)
 - c) vysokoškolské (titul Bc., Mgr., Ing.)
 - d) jiné – (jaké?)

3. Jaká je Vaše aprobace?

4. Na jakém stupni základní školy vyučujete hudební výchovu?

5. Kdo nebo co Vás ke studiu tohoto oboru přivedlo?

6. Absolvoval/a jste ZUŠ?

7. Pokud ne, kdo se podílel na Vašem hudebním vzdělání?
 - a) rodiče, prarodiče, příbuzní
 - b) jsem samouk
 - c) soukromý učitel hudby

8. Věnujete se i nyní aktivně hudbě? Jste součástí nějakého hudebního seskupení?
 - a) ano

b) ne

9. Co Vás nejvíce motivovalo ke studiu pedagogiky?

- a) práce s dětmi – s žáky
- b) možnost vzdělávat druhé
- c) prázdniny
- d) pracovní doba
- e) jiné důvody

10. Kdy a kde jste se poprvé setkali se jménem profesor Ladislav Daniel?

11. V jakých souvislostech? Daniel jako tvůrce:

- intonační metody,
- učebnic Hv pro první stupeň ZŠ,
- překlenovací učebnice Hv pro 2. stupeň ZŠ,
- hudebně didaktických pomůcek,
- metodiky pro studenty a učitele,
- škol s rozšířenou hudební výchovou,
- škol hry na zobcovou flétnu či jiné nástroje,
- další.....

12. Jste obeznámen/a s principy tzv. TONÁLNÍ METODY PÍSNĚOVÉ?

13. Používáte Danielovu intonační metodu jako celek při rozvoji intonačních dovedností žáků a při osvojování písňové intonace?

14. Pokud ne, používáte alespoň její některé prvky?

15. Znáte některé z Danielových opěrných písní? Využíváte jich při intonaci?

16. Byla jste někdy na hospitaci ve škole s RVHV?

Škola hry na sopránovou zobcovou flétnu, I–III, Škola hry na altovou zobcovou flétnu (Panton, Praha 1958), Intonační cvičení I., II (Panton, Praha 1965), Metodika hudební výchovy, know how učitele hudební výchovy (Montanex, Ostrava 1991–2003)

23. Jste informován/a o stížnostech L. Daniela na MŠMT ČR?

24. Pokud ano, domníváte se, že Danielovy stížnosti na MŠMT ČR jsou oprávněné?

25. Co si myslíte o kvalitě přípravy studentů učitelství pro 1. stupeň ZŠ pro výuku předmětu HV?

Příloha 2

Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta M.D. Rettigové 4, 116 39 Praha 1

Prohlášení žadatele o nahlédnutí do listinné podoby závěrečné práce Evidenční list

Jsem si vědom/a, že závěrečná práce je autorským dílem a že informace získané nahlédnutím do zveřejněné závěrečné práce nemohou být použity k výtěžným účelům, ani nemohou být vydávány za studijní, vědeckou nebo jinou tvůrčí činnost jiné osoby než autora.

Byl/a jsem seznámen/a se skutečností, že si mohu požít výpisy, opisy nebo rozmnoženiny závěrečné práce, jsem však povinen/povinna s nimi nakládat jako s autorským dílem a zachovávat pravidla uvedená v předchozím odstavci tohoto prohlášení.

Poř. č.	Datum	Jméno a příjmení	Adresa trvalého bydliště	Podpis
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				